

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

1991 YILINDAN GÜNÜMÜZE KADAR AFGANİSTAN VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KHALİLULLAH RASULİ

ANKARA - 2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

1991 YILINDAN GÜNÜMÜZE KADAR AFGANİSTAN VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KHALİLULLAH RASULİ

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ÇAĞRI ERHAN

ANKARA – 2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

1991 YILINDAN GÜNÜMÜZE KADAR AFGANİSTAN VE
TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : DOÇ. DR. ÇAĞRI ERHAN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Doç. Dr. Çağrı Erhan

Doç. Dr. Bülent Arı

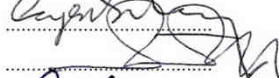
Y. Doç. Dr. Mehmet Ş. Ercel

.....

.....

.....

İmzası

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi 18.11.2008.....

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağımı gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (18.11.2008)

KHALİLULLAH RASULİ

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1
A) Afganistan-Türkiye İlişkileri	4
B) Sadabad Paktı	8
C) Afganistan ve Sovyetler Birliği	10
I. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA AFGANİSTAN'DA YAŞANAN GELİŞMELER VE TÜRKİYE	16
A) Uluslararası Sistemin ve Afganistan'da Yaşanan Gelişmelere Etkisi	16
B) Avrupa Birliği-ABD Arasında Bölgesel Hesaplar	19
C) Şanghay İşbirliği Örgütü	21
D) Afganistan'da Mücahit Gruplar	22
1)Kökten Dinci Partiler	23
2)Liberal Partiler	27
E) Afganistan'ın İç Savaşındaki İç Etkenler	30
F) Afganistan'ın İç Savaşındaki Dış Etkenler	32
G) Afganistan'da İç Savaş	35
H) Taliban'ın Ortaya Çıkması	40

I)Kuzey İttifakını Oluşturan Partiler	41
J)Afganistan’da Taliban Dönemi	44
K)Taliban’ın Politikası	46
1) Taliban Yönetimini Destekleyen Devletler	48
2) Taliban Yönetimini Desteklemeyen Devletler	51
L)Taliban ve El-Kaide İlişkisi	54
M) Kuzey Afganistan’da Afganlı Türklerin Harekatı ve Türkiye’nin Desteği	56
II. 11 EYLÜL SALDIRISI, ABD, AFGANİSTAN VE TÜRKİYE	64
A) ABD’ye Yapılan 11 Eylül Saldırısı ve Afganistan İlişkisi	64
B) 11 Eylül Saldırısı Hakkında Görüş ve Yorumlar	66
C) ABD’nin Afganistan’a Müdahalesi	72
D) 11 Eylül Saldırısı Sonrasında Türkiye’nin Tutumu	92
E) Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti’nin Kuruluşu ve Amacı	104
1)Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvvetine Katkıda Bulunan Ülkeler ve Görevleri	109

2) Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti'nin Türkiye'ye	
Geçmesi	111
a)UGYK Komuta'nın Devralındığı Dönemde Genel	
Durum	113
b)UGYK Komutanlığı Döneminde Planlanan ve	
Gerçekleştiren Faaliyetler	117
c) UGYK Komutanlığı'nın Devredilmesi	121
3) UGYK Komutanlığı'nın İkinci Kez Türkiye'ye	
Geçmesi	123
4) UGYK'nın Aşamalı Genişleme Planı	127
5)UGYK'nın NATO Koordinasyon'una Geçmesi ile	
Afganistan'daki Gelişmeler	128
F) Afganistan'da Yeni Dönem	130
G) Afganistan'ın Yeni Yapılandırılmasında Türkiye'nin Katkısı	137
1) Afganistan-Türkiye Ekonomik İlişkileri	142
2) Türk İşbirliği ve Kalkındırma İdaresi Başkanlığı- (TİKA)	143
Ğ) TİKA Afganistan Faaliyetleri	144

1) Eğitim Alanındaki Faaliyetler	145
2) Sağlık Alanındaki Faaliyetler	146
3) Vardak Vilayeti İl İmar Ekibi (PRT) projeleri	148
H) Afgan-Türk Çağ Eğitim Kurumları (ATCE)	149
SONUÇ	153
EKLER	157
KAYNAKÇA	166
ÖZET	186
ABSTRACT	187

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devleti
ADB	Asya Kalkınma Bankası
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
ANA	Afgan Ulusal Ordusu
ANP	Afgan Polis Gücü
BHC	Basic Health Center (Temel Sağlık Merkezi)
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CIA	Central Intelligence Agency (Merkezi Haber Alma Teşkilatı)
CIMIC	Civil-Military Cooperation (Sivil Asker İş Birliği)
EOD	Explosive Ordnance Disposal (Bomba İmha Uzmanlığı)
FBI	Federal Bureau of Investigation (Federal Soruşturma Bürosu)
ISAF	International Security Assistance Force (Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti)

İİT	İl İmar Timi
İKÖ	İslam Konferasn Örgütü
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KEK	Karma Ekonomik Komisyon
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
PRT	İl İmar Ekibi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİKA	Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
SAİB	Sivil-Asker İş Bbirliği
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UGYK	Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

GİRİŞ

Afganistan devleti 650.000 km²'lik yüzölçümüne sahip, kuzeyinde Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ile doğusunda Çin, güneyinde Pakistan ve batısında İran ile çevrili bir ülkedir; Orta Asya'nın güneyinde sözü edilen sahada daha önce de devletler kurulmasına rağmen Afganistan adıyla bir devlet ilk kez 18. yüzyılda kurulmuştur. (EK-1)

18. yüzyılda Nadir Kulu komutasındaki Türkmen ordusu Afganistan ve İran'ı yönetimi altına almış; Hindistan Babür Türk Devleti'ni de vergiye bağlamıştır. Nadir Şah'ın ölümünden sonra 1747'de Afganistan Devleti'ni kurup yönetime geçen Ahmet Şah, Hindistan'daki Babür Devleti'ni hakimiyeti altına almıştır.

Ahmet Şah'tan sonra yönetiminde bulunan Timur Şah ve Zaman Şah dönemlerinde ülke, önceki ihtişamlı ve güçlü durumunu korumaya devam etmiş, ancak daha sonraki dönemlerde iç karışıklıklar başgöstermiştir.

Bu karışıklıklar 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar sürdükten sonra, Dost Muhammed'in yönetime geçmesi ile ülkedeki birlik tekrar sağlanmıştır. Ancak bu dönemde Kuzey Hindistan, Afgan birliğini zayıflatma çabası içine girmiştir. Bu yıllarda İngilizlerin yavaş yavaş Hindistan'ı hakimiyetleri altına aldıkları görülmektedir. İlk Afgan-İngiliz ilişkisi, Kuzey Hindistan'da Peşaver sorununun çözümünde İngiliz hakemliği ile olmuştur. Arkasından 1839-1842 yılları arasında

süren ilk İngiliz-Afgan harbi patlak vermiştir.¹ Dost Muhammed, ülkesi İngilizlerce işgal edilmesine rağmen 1863'te Kabil'e dönerek tekrar Afgan birliğini sağlamıştı. Dost Muhammed'in 9 Haziran 1863 tarihinde vefat etmesi ile Afganistan, tekrar iktidar mücadelesine sürüklenmiştir. Şir Ali'nin 1868'de iktidarı ele geçirmesiyle bu mücadele durulmuştur. Sovyetler'in Türkistan'ı işgali, Afganlar ile İngilizler'i doğal müttefik yapmıştır. Sovyetler, Türkistan'ı işgal etmelerine rağmen Afganistan önderliğinde Orta Asya Devletlerini de içine alan bir birlik oluşmasından hep çekinmişlerdir. 1879'da vefat eden Şir Ali'nin yerine Yakup Han geçtiyse de, kısa bir süre sonra Afganistan'ın hakimiyetini Abdurrahman Han ele geçirmiştir. 1901'de vefat eden Abdurrahman Han zamanında ikinci İngiliz-Afgan savaşı yaşanmıştır (1878-1880). Bu savaş sonunda ülke, büyük çapta harap olmuş ve milli birlik zayıflamıştır. Afganistan'ın içinde bulunduğu bu olumsuz şartları fırsat bilen Sovyetler, 1881'de Türkmenistan'ı işgal etmiş ve böylece de Afganistan ile komşu olmuşlardır. Hindistan'ın kuzey sınırları üzerinde güvenlik endişesi duyan İngiltere ile Rusya karşı karşıya gelmiştir. Bu mücadele; 1907'de İngiliz-Rus Antlaşması ve Afganistan İngiliz kontrolü altına girmesiyle sonuçlanmıştır.²

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıl olan 1914 Afganistan'da Abdurrahman Han'nın oğlu Habibullah Han dönemi idi. Bu dönemde Osmanlılar İtilaf devletlerin karşı savaşa girdiğinde Şeyhülislam'dan alınan bir cihat fermanı bütün İslam topluluklarına ulaştırıldı. Bu ferman, Afganistan'da 7 Eylül 1915'te ulaştırılmıştı. Türk ve Alman elçileri Kabil'de saygıyla karşılanmıştır. Nasrullah Han, Emanullah Han, Mahmut Terzi ve diğer bir çok Afgan ileri gelen kişisi, cihat

¹ Besir Ahmed Devletabadi, **Afganistan'ın Tanıtımı**, Tehran, M. İbrahim Şeriatî Yayınları, 2003, s. 300-301.

² Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Cilt 1-2 (1914-1995), İstanbul, Alkım Yayınları, 2005, s. 763.

fermanını desteklemekte ancak, Habibullah Han ise bunun ortak bir Türk-Alman ordusu geldikten sonra yapabileceklerini bildirmiştir. Habibullah Han, gerçekte bu savaşta tarafsız olarak kalmak istemiştir.³ Habibullah Han savaşta tarafsız kalıp İngilizlere başvurarak ülkesinin tam bağımsızlığının tanınmasını ister. İngilizler bu isteği savaş sonunda görüşecekleri yanıtını verirler. Habibullah Han 2 Şubat 1919'da bu vaatlerini İngilizlere hatırlatır ancak İngilizler bu istediği geri çevirirler. Habibullah Han 19 Şubat 1919'da da kışlık dinlenme yeri olan Celalabad civarında öldürüldü.⁴

1901'de başa geçen Habibullah Han, 1919'da ölünce yerine Emanullah Han geçti. Emanullah Han, Hindistan'daki İngiliz valiye bir mektup göndererek Afganistan'ın bağımsız bir devlet olduğunu ve İngiltere ile iyi ilişkiler kurmak istediğini iletmiştir.⁵

İngiltere ise, Afganistan bağımsızlığını kabul edip etmemekte tereddüt etmiştir. Bu durum ilişkilerin gerginleşmesine ve üçüncü İngiliz-Afgan harbinin başlamasına sebep olmuştur (1919). Bu savaşta başarı elde edemeyen İngilizler, 8 Ağustos 1919'da yapılan anlaşma ile Afganistan'ın bağımsızlığını tanımıştır.⁶

³ Zahir Tenin, **Afganistan 20. Asrın İçinde**, 2. baskı, Tehran, M. İbrahim Şeriatî, Yayınları, 2006, s. 29-30.

⁴ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşımız'da Türk-Afgan İlişkileri**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2002, s. 19.

⁵ Lüduvig Ademek, , **Afganistan'ın Siyasi İlişkilerin Tarihi (Amir Abdurrahman'dan İstiklala Kadar)**, Çeviren, Ali Muhammed Zahma, Kabil, Bungah İntişarat Meyvend Yayınları, 1971, s. 135.

⁶ Mehmet Saray, **Afganistan ve Türkler**, 3. Baskı, Ankara, Avrasya Bir Vakfı, Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2002, s. 112-114.

A) Afganistan-Türkiye İlişkileri

Afgan ve Türk halkları tarihten günümüze ortak tarih, dil, kültür ve inanç havzasında tarihi ipek yolu güzergahında yaşamış olmanın ve ortak paydalar etrafında buluşmanın getirdiği yakınlıkla iki kardeş millet olarak tarih boyunca tarihin kırılma noktalarında daima dayanışma içerisinde olmuşlardır.

Türk Milli Mücadelesine Afganistan ve Hindistan gibi Güney Asya halklarının gerek insan gücü gerekse finansman desteği halklarımızın yakınlaşmasında ve devletlerarası ilişkilerimizin gelişmesinde çok önemli rolü olmuştur. Örneğin, Türk Kurtuluş Savaşı'nda Afganistan, siyasi, diplomatik ve ekonomik yardımlar yapmıştır. Bu savaşta çok sayıda Afgan gencinin Türk askerleriyle birlikte savaşarak şehit düştüğü bilinmektedir. Çanakkale şehitliğinde bulunan 'Mehmet Afganistan' şehitlik anıtı çok anlamlı olup iki milletin kardeşliğini ön plana çıkarmaktadır.⁷

1 Mart 1921'de Moskova'da imzalanan Türkiye-Afganistan Dostluk Anlaşmasıyla Afganistan, Anadolu Hükümeti'ni ilk tanıyan ülkedir. Türkiye ve Afganistan, o yıllarda İngiliz emperyalizmiyle mücadele etmektedirler. Bu antlaşmayla emperyalizme karşı işbirliği yaparak, tarafların her biri bir emperyalist ülke tarafından saldırıya uğraması halinde diğer tarafı bütün gücüyle destekleyecekleri sözünü vermiştir. Bu antlaşmaya göre Türkiye Afganistan'ın bağımsızlığını tanıyordu. Yine bu antlaşmaya göre, Türkiye kültürel yardım

⁷ Afganistan Büyükelçiliği, **Afganistan'a Bakış**, Sayı: 1, Ankara, Ocak 2006, s. 26.

çerçevesinde Afganistan'a öğretmen ve subaylar gönderecekti.⁸ Böylece iki kardeş millet arasında mevcut olan manevi birlik, resmi bir anlaşma şekline dönüşmüş oluyordu. Bu antlaşmanın Ankara ve Kabil hükümetlerince onaylanmasından sonra, eski Medine muhafızı Fahreddin Paşa, Kabil'e ilk Türk sefiri olarak atandı.⁹ Diğer taraftan Sovyetler, antlaşma şartlarına göre Afganlar'a yardım etmemiş ve ayrıca Buhara ve Hive'nin istiklallerini tanımayarak buradaki Müslümanları ezmeye başlamıştır. Bu durum Afganlar'ın Sovyetler'e karşı daha dikkatli davranmalarını sağlamıştır. Böylece İngiliz aleyhtarı bir tutum yerine İngiltere ve Sovyetler arasında bir denge politikası izlemişlerdir.¹⁰

Afganistan ve Türkiye, aynı yıllarda İngiliz emperyalizmine karşı bağımsızlık savaşı yürütmüşlerdir. Benzer duyguların paylaşılmasına vesile olan bu durum, iki ülke halklarını birbirine daha fazla yaklaştırmıştır. Bu kapsamda Türk dostluğunun Afganistan'da gelişmesine Mahmud Beg Tarzi önemli katkı sağlamıştır. Tarzi, eğitiminin bir bölümünü İstanbul'da tamamladıktan sonra Afganistan'a gittiğinde Habibullah Han'a, ülke kalkınmasında Türkiye ve Türk aydınlarından faydalanılması gerektiğini belirtmiştir. Bu talebin olumlu bulunması üzerine de, Türkiye'den bir aydın grubu davet edilmiş ve bunlarla ortak çalışmalar yürütülmüştür.¹¹

1 Mart 1921'de Türkiye ile Afganistan arasında imzalanan antlaşma ile, Türkiye, Afganistan'a sadece askeri değil aynı zamanda eğitim ve idari alanda da modernleşmesi hususunda destek sağlayacaktı. Böylece Türkiye'den gelen uzmanlar

⁸ İsmail Sosyal, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, 1. Cilt (1920-1945), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000, s. 24-26.

⁹ Sarıhan, **a.g.e.**, s. 87.

¹⁰ Saray, **a.g.e.**, s. 119.

¹¹ http://www.elele.gen.tr/dis_iliskiler/afganistan/1919_1945.html.

ile Afganistan’da modernleşme çabaları hızlanırken, diğer taraftan da Kabil, Avrupa ve özellikle Türkiye’ye tahsil için yüzlerce Afgan gencini göndermeye başlamıştır.¹²

Afganistan Kralı Emanullah Han, Afganistan’ın eğitim ve modernleşme çalışmalarına katkı ve destek için diğer ülkelerdeki yenilikleri yerinde görmek ve yetmişmiş eleman temin amacıyla Aralık 1927’de bir dış geziye çıktı. Mısır, Fransa, Belçika, İsviçre, Almanya, İngiltere ve Sovyetler’i ziyaret etti. Son olarak Mayıs 1928’de Türkiye’ye gelen Emanullah Han, çok içten ve sıcak karşılanmıştır. Mustafa Kemal, Emanullah Han ve onun şahsında Afgan milletine ilgi ve dostluk göstermiştir. Mustafa Kemal, Emanullah Han ve eşi onuruna verdiği yemekte Türk milletinin Afgan milletine karşı sıcak duygularını belirten bir konuşma yapmış ve Emanullah Han’a, öncelikle güçlü bir ordu kurmayı tavsiye etmiştir.¹³ Bu ziyaret esnasında, 1 Mart 1921’de imzalanan Türk-Afgan Antlaşmasına ek olarak, “Türkiye ve Afganistan Arasında Dostluk ve Teşrik-i Mesai Muahedenamesi” adıyla yeni bir antlaşma imzalandı (1928). Bu antlaşmada, iki devletin birbirleriyle dost oldukları, düşmanlarına karşı ortak tavır alınması ve ilerlemek için gerekenleri sağlamada imkanları iyi olan tarafın diğerine yardımcı olması gibi esaslar yer alıyordu. Buna göre Türkiye Cumhuriyeti ilmi, hukuki, askeri alanlardaki uzmanlarından bir kısmını Afganistan’da görevlendirecekti.¹⁴

Emanullah Han, Afganistan’a döndüğünde önceki ihmallerden ötürü biriken sorunların iç huzursuzluk ve karışıklığa yol açtığını gördü. Ancak bütün bu olumsuzlukları ciddiye almadan Avrupa ve Türkiye’de gözlemediği yenilikleri uygulamaya girişti. Acil çözüm gerektiren sorunların ertelenmesi, yeni bir hata idi.

¹² Mehmet Saray, **Dünden Bugüne Afganistan**, İstanbul, Boğaziçi yayınları, 1981, s. 125-130.

¹³ Sarihan, **a.g.e.**, s. 118-119.

¹⁴ Sosyal, **a.g.e.**, s. 337-340.

Her alanda yenilik yapmak isteyen Emanullah Han, ülke gerçekleri doğrultusunda hareket etmiyordu. Para ve eleman eksikliği de karşılaştığı önemli engellerden biriydi. Ayrıca Mustafa Kemal'in "güçlü bir ordu kurma" önerisini yerine getiremediğinden ülkede otorite zayıflamış ve inkılaplarda başarılı olunamamıştır. Emanullah Han, danışman seçimi konusunda da isabetsiz davranmıştır. Bütün bu hatalarından sonra geç de olsa acilen "güçlü bir orduya sahip olması" gerektiğini anlamış ve hemen çalışmalara başlamıştır. Türkiye'den Afganistan'a giden Kazım Orbay başkanlığındaki heyet çalışmalara başladığında ülkedeki iç isyanlarda kontrolden çıkmıştı. Emanullah Han, bu yenilik çabalarından sonuç alamadan yönetimden ayrılmak ve İtalya'ya gitmek zorunda kaldı. Yerine kardeşi İnyetullah Han geçti.¹⁵

Ülkedeki karışıklıkların önlenememesi üzerine ise yönetim, çeteci Habibullah Han'a geçmiştir. Bu yönetim, Afganistan'da bulunan Türk askeri heyetini geri göndermiştir. Bu arada Fransa'da sürgünde bulunan Nadir Şah, ülkesine dönerek Habibullah'dan Kabil ve Afganistan'ı kurtarmıştır. Nadir Şah Emanullah Han'ın yapmış olduğu tüm reformları kaldırdı. Ülke gerçeklerine uygun ve halk tarafından benimsenen reformlar yaptı. Türkiye'nin çok önem verdiği Emanullah Han'ın başarısız olması, Nadir Şah'ın da din kuralları ve din adamlarına öncelik vermesi, Türkiye tarafından hoş karşılanmamıştır. Ancak bir süre sonra Nadir Şah'ın yerine geçen oğlu Zahir Şah'ın reform hareketlerine devam etmesi üzerine Türkiye, tekrar Afganistan'a yaklaşmıştır. Nadir Şah, Afganistan dış politikasında İngiltere ve Sovyetler arasında bir denge kurmaya çalışmıştır. Bu siyaset, Afganistan'ın bu devletlerden birisinin hakimiyeti altına girmesini engellemiştir. Nadir Şah'dan sonra

¹⁵ Saray, **Dünden Bugüne...**, s. 191-202.

oğlu Muhammed Zahir Şah da, aynı dış politikayı izlemiştir. Ancak bu durum, Afganistan'ı uluslararası alanda yalnızlığa itmiŐtir. İran'la olan sınır anlaşmazlığı da bu dönemde Afganistan'ın bir başka sıkıntısı olmuştur. Bu zor gúnlerinde Afganistan'ın yardımına Túrkiye yetiŐmiŐtir.¹⁶

Afganistan ile İran arasında 1903'den beri devam eden sınır sorununda Túrkiye'nin 1934'de hakem olması istenmiŐtir. Túrkiye, Kazım Orbay başkanlığında bir heyet gónderek sorunu halletmiŐ, ayrıca Túrkiye, Afganistan'ı uluslararası alanda dűŐtűđü yalnızlıktan kurtarmak için Milletler Cemiyetine girmesini sađlamıŐtır.¹⁷

1930'lu yıllarda Túrkiye büyükelçisi olan Mahmut Őevket Esenal, Atatürk ve Túrkiye hükümeti'nin direktiflerini Afganistan'da başarıyla uygulayarak Túrkiye nüfuzunu artırmıştır. Ayrıca sempatik kiŐiliđi ile de, Afgan kralı ve hükümetiyle yakın ilişkiler kurarak hükümetin baŐdanıŐmanı haline gelmiştir. Túrkiye'den giden doktor ve uzmanlar da Afganistan'da üstün hizmetler vererek takdir kazanmışlardır. Afganistan'da bulunan Túrkiye uzmanlar, olağanüstü çabalar göstermiŐlerdir.¹⁸

B) Sadabad Pakti

İtalya ve Almanya II. Dünya Savaşı öncesinde işgal ve istila hareketlerine başlamıştır. Bunun üzerine 8 Temmuz 1937'de İran, Afganistan, Túrkiye ve daha

¹⁶ Saray, **a.g.e.**, s. 202-204.

¹⁷ Saray, **a.g.e.**, s. 202-204.

¹⁸ Bunlardan birisi de Prof. Dr. Mehmet Ali Dağpınar'dır. Dağpınar hukuk müŐaviri olarak gittiği Kabil'de Siyasal Bilgiler Fakóltesi'ni bina ve hoca yokluğuna rağmen, 9 Haziran 1938'de kurmuştur. 1957'de plan müŐaviri olarak tekrar Afganistan'a giden Dağpınar, kurduğu fakólte mezunlarıyla birlikte çalışmıştır. Saray, **a.g.e** s. 210.

sonra Irak'ın katılmasıyla Sadabat Paktı imzalanmıştır. Bu pakt, Orta Doğu bölgesinde siyasal dayanışmayı amaçlayan çok taraflı ilk anlaşma olması bakımından önemlidir. Anlaşmayı imzalayan devletler:

1. Birbirlerinin iç işlerine karışmamayı;
2. Birbirlerinin sınırlarının dokunmazlığına saygıyı;
3. Birbirlerine ve başka devletlere saldırmamayı;
4. Birbirlerine karşı kışkırtıcı eylemlere girmemeyi ve gizli örgütlere destek ve imkan vermemeyi kabul etmişlerdir.¹⁹

Böylece bu dört bölge ülkesi, II. Dünya Savaşı öncesi zor günlerde birlikte hareket edip birbirlerine destek olmuşlardır. Sadabat Paktı'ndan en çok rahatsız olan ülke Sovyetler olmuştur. Türkiye, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı Moskova'ya göndererek bu paktın Sovyetler aleyhinde bir cephe olmadığı ve dört islam ülkesi arasında dostluk ve işbirliği amaçlı olduğunu izah etmek gereğini duymuştur.

II. Dünya Savaşı sonrası Afganistan'da gerçekleşen hükümet değişikliği ile başbakanlığa Şah Mahmut geçmiştir. Yeni hükümetle birlikte iç ve dış politikada önemli değişiklikler olmuştur. İç politik gelişmelerin bazıları; tutuklu muhalif liderlerin affedilmesi, önemli bürokratik görevlere getirilmesi ve yurt dışında eğitim görmüş Afgan gençlere devlet kadrolarında görev verilmesi şeklinde belirtilebilir. Dış politikadaki önemli gelişmeler ise, dünyada artık savaş öncesi İngiltere rolünü üstlenmiş olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile yakın ilişkiler kurulması ve ABD'den ekonomik yardım temini şeklinde olmuştur.

¹⁹ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Cilt 1, (1914-1980), Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991, s. 346-248.

1950'den sonraki yıllarda da Türkiye'nin Afganistan'a karşı çeşitli yardım ve dostça uyarıları sürmüştür. Bu kapsamda Türkiye; Sovyetler Birliği'nin yayılmacı dış politikasına karşı Afganistan Hükümeti'ni uyarmış, İran'la olan sınır sorunlarının çözümünde yardımcı olmuş ve Afganistan'ın kısa adı CENTO olan Bağdat Paketi'ne katılmasına çalışmıştır. Ancak o günkü Afgan yöneticilerinin ve özellikle de Zahir Şah'ın ileri görüşlü olmayışları ve içinde buldukları uluslararası şartlar, Afganistan'ı adım adım Sovyetler Birliği'nin işgaline sürüklemiştir.

C) Afganistan ve Sovyetler Birliği

Afganistan ve Pakistan arasındaki sınır sorunların çözülmemesi üzerine Afganistan, Sovyetler'in etkisi altında Pakistan'ın hasmı olan Hindistan'la yakın ilişkiler kurdu. Daha sonrada ABD'den talep ettiği modern silahları alamaması ve Pakistan hava kuvvetlerinin saldırısına maruz kalması, Afganistan'ı ister istemez Sovyetler'e yaklaştırdı. Ayrıca 1953'ten sonraki ABD yönetiminin Afganistan'ı dışlayarak İran ve Pakistan'a yaptığı büyük askeri yardımlar da, bu yakınlaşmayı çabuklaştıran diğer bir faktördür. Aynı yıllarda Sovyetler'de iktidara gelen yeni yönetimde, önceki Stalin döneminin baskıcı yayılma politikasını değiştirerek, yumuşak ve yardım görünümlü bir yayılma politikası benimsemişlerdir. Bu yeni Sovyet politikasının uygulanması için en uygun aday ülke, içinde bulunduğu şartlar itibari ile Afganistan olacaktır. Bu yeni Sovyet politikasının da etkisi ile Afganistan'da başbakanlığa Muhammed Davud Han getirilmiştir. Yeni Afgan yönetimi, ABD ile ilişkileri bozmak istememekle birlikte içinde buldukları ve

çevrelerinde gelişen olayların etkisi ile yavaş yavaş Sovyetler'le yakın ilişkiler kurmuştur.²⁰

Sovyetler, 1960-1961 yıllarında Afganistan-Pakistan sorununu daha da büyüterek iki islam ülkesinin diplomatik ilişkilerini kesmesine neden olmuştur. Pakistan ile ilişkilerini kesen Afganistan'ın dış dünya ile bağlantı kurmak için yol olarak da Sovyetler'den başka bir alternatifi kalmamıştı. Böylece Moskova Afganistan'ı istediği gibi kendine bağlı bir hale getirmiştir. ABD bu sırada devreye girerek, İran'ı ikna etmiş ve Afganistan'a ait vasıtaların bu ülke üzerinden transit geçmesini sağlamıştır.²¹

16 Temmuz 1973'te Afganistan'da kansız bir darbe olmuş ve bu darbe sonucunda krallık dönemi son bulup yerine Davud Han tarafından Cumhuriyet ilan edilmiştir. Davud Han batılılarla da ilişki kurmaya çalışmış ve 1977'de Moskova'da bir toplantıya davet edilmiştir. O toplantıda bundan sonra "*batı ülkelerden misafiriniz olduğunda haberimiz olsa iyi olur*" diyen Sovyetler Cumhurbaşkanı'na, "*Ben bir bağımsız ülkenin Cumhurbaşkanı'yım ülkemi kimin gelip, kimin gelmemesi ancak benim kararımıdır, kimseyi ilgilendirmez*" diyen Davud Han toplantıyı terk etmiştir.²² Sovyetler'den dönmesinin ardından 28 Nisan 1978 sabahı Sovyetler'de eğitim görmüş Afgan subaylar Davud Han'ın bütün aile efradı ile birlikte acımasızca şehit ederek yaptıkları kanlı bir darbe ile 28 Nisan'da Afganistan Demokratik Cumhuriyetini ilan ettiler. Darbeden sonra darbeciler 35 kişilik bir ihtilal konseyi kurdular. Konseyin başkanı ve aynı zamanda da başbakan Nur Muhammed Taraki idi.

²⁰ Saray, **a.g.e.**, s. 219-224.

²¹ Saray, **Afganistan ve...**, s. 180-184.

²² Miraka Hakcu, **Afganistan ve Dış Müdahaleleri**, Kabil, Bungah İntişaratı Mevend, 2005, s. 80.

Taraki 1978 sonbaharından itibaren Sovyetler’le çok yakın bir iş birliğine girişmiştir. Sayıları 5.000’i bulan her alandaki Sovyet uzmanı Afganistan’a gelirken, pek çok Afganlı da Sovyetler’e gönderildi. Taraki Moskova’ya yaptığı ziyarette, 5 Aralık 1978 günü, Sovyetler ile 20 yıl süreli bir Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması imzaladı. Taraki, komünist yapıya sahip bir parti olan Perçem partisini ve askerleri yolunun üzerinden temizleyip, Sovyetleri de yanına almıştı. Fakat milli direnişin ilk işaretleri, 1978 Eylülünden itibaren ülkenin doğu bölgelerinden gelmeye başladı. 1979 Martı geldiğinde 28 ilin hemen yarısında mücahitler, Hükümet kuvvetleri ile çarpışıyordu. Taraki’nin mücahitlerle başedememesi üzerine, Hafızullah Amin 1979 Mart’ında başbakanlığı üzerine aldı. 16 Eylül 1979’da Taraki öldürüldü ve Hafızullah Amin iktidarı ele geçirdi. Amin’in de mücahitlerle başedemeyeceğini anlayan Sovyetler, 24 Aralıktan itibaren uçaklarla Kabil havaalanına asker indirmeye başladılar. Üç gün süren bu faaliyetten sonra 27 Aralık 1979’da Hafızullah Amin öldürüldü ve Afganistan Sovyetler tarafından işgal edildi.²³

Bu konuda ilk söyleyecek söz, Sovyetlerin Afganistan’ı işgalinin bütün dünyada tepki ile karşılandığı ve Sovyet uydusu sosyalist ülkeler hariç, hiç bir devletin Sovyetleri desteklemediğidir. Çünkü Sovyetlerin Afganistan’ı işgali, doğrudan bir “saldırı” ve milletlerarası hukuk ilkelerinin kabaca çiğnenmesinden başka bir şey değildi. Hatta Afganistan’ın işgali, 1956’da Macaristan’ın, 1968’de Çekoslovakya’nın işgalinden çok daha vahşi bir olaydı. Çünkü 1956 ve 1968 işgallerinde, Moskova’nın kendisine göre gerekçeleri vardı. Fakat Afganistan işgalinde bu gerekçelerin hiç biri mevcut olmayıp, sadece kaba bir işgal olayından başka bir şey söz konusu değildi.

²³Tenin, **a.g.e.**, s. 170-172.

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali, hiçbir uluslararası hukuk kuralı, ve ne ikili ne de uluslararası antlaşmalarda herhangi birine dayanmıyordu. Tamamen uluslararası kamuoyunun gözleri önünde tam bir insan hakları ve hukuk ihlaliydi. Bu işgal hiçbir Afgan vatandaşı tarafından benimsenmemiş, tam aksine neredeyse halkın tamamı milli kurtuluş mücadelesine fiilen katılarak işgal karşıtı cephede yerini almıştır. Bu milli direniş tüm Afgan halkını aynı özgürlük meşalesi etrafında birleştirdiği gibi Türk Milli Mücadelesi'nde olduğu gibi bağımsızlığını kaybetmiş, toprakları işgal edilmiş olan , özellikle de uzun yıllar Sovyetler işgali altında kalmış Türk ve müslüman halkların uyanmasına, bağımsızlık hareketlerine ilgisini artırmıştır.

Afganistan Halkının Milli Mücadelesinin başarıya ulaşması ve zaferle sonuçlanması en çok Sovyetler Birliği'ni endişeye sevk ediyordu. Zira bu zafer kendi topraklarında bulunan ve özgürlük isteyen halklar için emsal teşkil edecekti.

Ülkesinde kalan Afgan halkı ise direnişe başladı. Modern silahlara sahip olmamanın ve eğitimsizliğin vermiş olduğu eksiklikle başarısız olan Afgan halkı Sovyetler'in üstün silahlarla ülkeyi ele geşirmelerine ilk senelerde engel olamamışlardır. Bu işgalden sonra binlerce hatta milyonlarca Afgan, Pakistan ve İnan başta olmak üzere dünyanın dört bir tarafında mülteci olarak sığındılar. 1982 şubatı'nda Pakistan'a sığınmış bulunan Afganlıların sayısı 3 milyonu bulmuştu.

ABD, Sovyetler'in Afganistan işgaline tepki göstermiş, bu tepkiye North Atlantic Treaty Organization (NATO) üyesi ülkeler de destek vermişlerdir. Aslında gelecek için yatırım yapan ABD Afgan halkına özellikle mücahitlere dolaylı

yollardan para ve askeri malzeme yardımı yapmıştır. Diğer NATO ülkeleri ve Çin de kendi çıkarları doğrultusunda Afgan halkına yardım etmişlerdir.

Sovyetler'in, 24 Aralık 1979 yılında başladıkları macera yüz binlerce insanın hayatına ve yıkılmış bir devlete mal olarak sona ermiştir. Netice olarak İngiliz İmparatorluğu gibi Sovyetler'in yıkılmasında Afganistan'ın küçümsenemez payının olduğunu söyleyebiliriz. Eğer Sovyetler Afganistan'da başarılı olsaydı sıcak sulara yaklaşan Sovyetler daha zor yıkılırdı. Sovyetler'in Afganistan'da hezimetle uğramasında en önemli faktör, Afgan halkının direnişi olmuştur.

Türkiye ise Afganistan'daki Sovyetler birliklerinin varlığından duyduğu kaygıyı sürekli olarak dile getirmiştir. Birliklerin işgal altındaki topraklardan geri çekilmelerini uygun bulmuş ve Sovyetler hükümetine, Sovyet savaş esirlerinin ülkelerine geri dönmeleri konusunda yardım teklif etmiştir.²⁴ Ayrıca Türk hükümeti 1982 yılında Pakistan'a sığınan Afganistan'ın Türk kökenli 4500 göçmeni Türkiye'ye getirmiştir ve Türk vatandaşlık hakkını tanımıştır.²⁵

Sovyetler'in yıkılması ile başlayan iç savaş Afgan halkının kendini kabile hayatından kurtaramamasından kaynaklanmaktadır. Sovyetler'in yıkılmasından sonra da devam eden dönemde ülkede birlik ve beraberlik sağlanamamıştır. Mücahitler'de kendi aralarında ayrılmışlardır.

Afganistan'dan çekilmeden önce iktidara Necibullah'ı getiren Sovyetler daha sonrada Necibullah'ı desteklemiştir. Ancak Sovyetler ile mücadele eden mücahitler, Necibullah'ı tanımadıklarını söylemişlerdir. Necibullah kuvvetleri ile mücahitler

²⁴ Maria Beat, Türk-Rus İlişkileri 1991-2001, **Stratejik Analiz**, Cilt:2, Sayı:19, ASAM yayınları, Ankara, Kasım 2001, s. 119.

²⁵ A. Ahat Andican, **Cedidizm'den Bağımsızlığa Harişte Türkistan Mücadelesi**, İstanbul, Emre Yayınları, 2003, s. 721.

arasında yaşanan savaşta Afgan halkı çok yara almıştır. Savaşı kaybeden Necibullah, ailesi ile birlikte Birleşmiş Milletler (BM) binasına sığınmış, m¼cavitler ise y¼netimi elegeçirmişlerdir. Daha sonra m¼cavitler arasında devam eden i savaşlarda, Afganistan bir kez daha yaşanmaz hale gelmiş. İç savaşa son vermek halkı silahsızlandırmak, ¼lkeye barış, birlik ve g¼ven getirmek adı altında Taliban'ın harekatı başlamıştır.

I. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA AFGANİSTAN'DA YAŞANAN GELİŞMELER VE TÜRKİYE

A) Uluslararası Sistemin ve Afganistan'da Yaşanan Gelişmelere Etkisi

XX. yüzyılın son çeyreğinde yaşanan gelişmelerin uzantısı olarak Soğuk Savaş'ın ve bloklar arası mücadelenin sona ermesiyle “küreselleşme” olarak da adlandırılan yeni dünya düzeni arayışına gidilmiş, bu arayış sonucunda ise tehdit kavramları değişmiştir. Ayrıca, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile barışı tesis etmek için seçilmiş sistem içerisinde BM'nin sorunları çözecek bir dünya teşkilatı olacağı beklentisini güçlenmiştir. BM'nin krizlere müdahale yeteneğini önemli ölçüde sınırlayan karşılıklı ABD ve Sovyetler vetolarının yarattığı engellemenin aşılabileceği düşünülmüştür. Bu dönem liderleri barış ve güvenliğin sağlanmasında geçmişe oranla daha başarılı olunacağını düşündürmüştür. Ancak bunun doğru olmadığı II. Körfez harekâtında Güvenlik Konseyi'nin üyeleri arasında meydana gelen görüş ayrılıklarıyla görülmüştür. Görülen, ülkelerin kendi çıkarları ve görüşleri ölçüsünde kararlara onay vermeleridir. Gerek Körfez'de, gerek Kafkasya'da, gerekse Afganistan'da yaşananlara yakından bakıldığında, enerji kaynaklarının kullanımı ve paylaşımı aşamasında dünya ülkeleri görüş ayrılıklarına düşmektedirler. Bu tespitten yola çıkarak uluslararası barışı koruma operasyonlarına katılacak ülkelerin bir takım hesaplar yaparak bu operasyonlara iştirak ettiklerini, menfaat hesaplarıyla

operasyonlara destek verdikleri, operasyonlara katıldıklarında da kendilerini riske atacak görevleri almaktan kaçındıkları görülmektedir.

Koalisyon Güçleri, bölgesel müdahale planlarında daima kendi ulusal çıkarlarını gözetmişler, uluslararası topluma ise bölgeye barış, istikrar ve demokrasiyi yerleştirme vaadiyle müdahale ettikleri propagandasını yapmışlardır.

Özellikle asimetrik savaş yaptıkları savıyla Afgan halkına çok büyük insan zayıyatı vermişler, yapılan kara ve hava saldırılarında hedef gözetmeksizin çok sayıda masum sivil katledilmiş, ülkenin zaten yetersiz olan ulaşım , içme suyu, elektrik gibi altyapı tesisleri büyük ölçüde tahrip edilerek ülke yaşanmaz hale getirilmiş, milyonlarca Afganın ülkelerine dönme umudu yok edilmiştir.

Bilindiği üzere Sovyetler Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov'un başlatmış olduğu "açıklık ve yeniden yapılanma"²⁶ politikalarının ardından Doğu Bloğu çözülmeye başlamış, 9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı yıkılmış, 1991 yılında Sovyetler dağılmış ve yerini Bağımsız Devletler Topluluğu'na bırakmıştır. Aynı yıl Varşova Paktı sona erdirilip 45 yıllık "Soğuk Savaş" dönemi sona ermiştir.

1990'da yapılan NATO zirvesinde İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher düşmanın yeni renginin "yeşil" olduğunu açıklamıştır.²⁷ Bernard Lewis'in, The Atlantic Monthly dergisinde 1990 Eylül'ünde yayımlanan "The Roots of Muslim

²⁶ Sovyetler Kongresinde 1 Mart 1986'da gündeme getirilen "Yeniden Yapılanmanın (Perestroyka)" birinci aşamasında psikolojik başarı amaçlanmış ve ekonomik olarak düzlüğe çıkmak için planlar yapılmıştır. 'Açıklık'ın (Glastnost) ise Yeniden Yapılanmanın gerçekleşmesi için bir araç olarak kullanılmasına karar verilmiştir. Açıklık politikasında genel olarak parti içi demokratikleşme, daha fazla özgürlük ve demokrasi konuları gündeme getirilmiştir. Erel Tellal, "SSCB'yle İlişkiler", **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 2: 1980-2001, Ed.; Baskın Oran, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s. 159-160.

²⁷ Bekir Günay, "Terörden Arındırılmış Bir Dünya mı Terörist (Trös) leşe Güçler mi?", **Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü**, Ed.: Orhan Gökçe, Uğur Demiray, Konya, Çizgi Kitapevi, 2004, s. 115.

Rage” (Müslüman Öfkesinin Kökleri) başlıklı uzun makalesinde işlediği tez de, İslam’ın sadece Hıristiyanlıkla değil, Hıristiyanlık Dünyası (Christendom) da denilebilecek bütün bir Batı ile kavgalı olduğu şeklindedir.²⁸

1991 yılında ABD Başkanı Bush “Yeni Dünya Düzeni’nin (New World Order) kurulduğunu ilan etmiştir.²⁹ Bu geçiş döneminin ilk safhasında tek süper güç olarak kalan ABD’nin önderliğinde yeni bir dünya düzeni kuracağı fikri, Körfez ve Somali Çıkarması gibi uluslararası operasyonlara meşruiyet kazandıran bir teori olmaktan öteye geçememiş ve uluslararası ekonomi – politikte ortaya çıkan güçler dengesi kendi kurallarını dikte ettirmiştir.³⁰ Sovyetler’in dağılmasıyla kesin biçimde bir zafer kazanan ABD, bu zaferin meyvelerini tam olarak toplayamadan, çok ciddi bir açmazla karşı karşıya kalmıştır: Soğuk Savaş sona erdiğine göre ya kendi yarıküresine geri dönmesi ya da hedefine ulaşmak için yoluna devam etmesi gerekmektedir. 20. yüzyılın son 10 yılı, ABD’nin bu açmazı aşmak için çabaladığı, ulusal çıkarlarını, Yeni Dünya Düzeni’nin dinamiklerine göre yeniden tanımlamaya çalıştığı, kısaca “21. yüzyıla hazırlandığı” bir dönem olmuştur.³¹

²⁸ Fehmi Kuru, **11 Eylül O Kader Sabahı**, 3. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2002, s. 72.

²⁹ Büyük zaferle sonuçlanan ve dönem açan savaşlar sonrasında bir yeni düzenden bahsedilir; 1815 Viyana Kongresinin kurduğu “Avrupa Uyumu”, Birinci Savaş sonunun 1919 “Versailles Düzeni” gibi. İngiltere ve ABD’nin fazla erken davranarak daha Ağustos 1941’de Atlantik Bildirgesiyle sözünü ettikleri yeni düzen. Soğuk Savaş sonrası ortamında, Batının gerek ekonomik, gerekse siyasal ve askeri açıdan artık rakipsiz olduğu ve bu yeni düzeni gerektiğinde savaşla korumaya kararlı bulunduğu, 1991 Körfez Savaşıyla anlaşılmıştır. Orta Doğu’daki petrol düzenini bozmaya çalışan Irak’ı ABD ve müttefikleri uluslararası denklemden tamamen çıkarmışlardır. Böylece ABD Başkanı George Bush’un Körfez Savaşı sırasında Kongre’de kullandığı “Yeni Dünya Düzeni” kavramının iki temel taşı, yani insan haklarını ve “piyasa/pazar ekonomisi”ni silahla müdahale edip koruyacağını kanıtlamıştır. Baskın Oran, “Küreselleşme Ekseninde Türkiye 1990-2001”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler Yorumlar**, Cilt 2: 1980-2001, Ed.: Baskın Oran, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 209-210.

³⁰ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, İstanbul, Küre Yayınları, Eylül 2002, s. 76.

³¹ Çağrı Erhan, “Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Güvenlik Algılamaları”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ed.: Refet Yinanç ve Hasan Taşdemir, Ankara, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., 2002, s. 56-57.

ABD, 21. yüzyıl için kendisine ünlü stratejist Samuel Huntington'un "medeniyetler çatışması" tezini yol haritası olarak almış, dağılan "Doğu Bloku" yerine kırmızı kuvvetler ya da düşman kuvvetler rolünü "İslam Dünyası" na vermiştir. Artık tüm askeri strateji planlama metinlerinde düşmanın rengi "yeşil" dir. Bu strateji ise zaten ABD'nin İsrail'e açık desteği ile özellikle işgal altındaki Filistin topraklarında büyük acılar yaşamakta olan İslam dünyasında ABD'ye karşı hareketleri güçlendirmiş, ABD aleyhtarlığı zirveye tırmanmıştır.

B) Avrupa Birliği-ABD Arasında Bölgesel Hesaplar

AB her ne kadar ABD gibi bölgede etkili olamasa da bu bölgedeki güç yarışmasında geri kalmamaya çalışmıştır. AB'nin Orta Asya ülkeleriyle ilişkileri, bu ülkelerle imzalanan ortaklık ve işbirliği anlaşmaları ile ticaret ve işbirliği anlaşmalarında hukuki ve siyasi zeminini bulmuştur. Ortaklık ve işbirliği anlaşmaları Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan ile 1995'te, Türkmenistan ile 1998'de imzalanmıştır.³²

Afganistan konusuna gelince AB tarafından, Taliban'a karşı savaşan Ahmet Şah Mesud, Afganistan Devlet Başkanı Yardımcısı sıfatıyla Strasbourg'a davet edilmiş ve en üst düzeyde ağırlanmıştır. AB'nin üst düzey yöneticileriyle bir araya gelen Mesud, Avrupa Parlamentosu'nda konuşma yapmış ve "Afganistan'ı yeniden fethetmek" için yardım istemiş, bu desteği de almıştır. AB, Mesud'a Taliban'ı

³²Avrupa Birliğinin Orta Asya Politikası, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=69&sayfa=15> (13.02.2006).

devirmek için ekonomik ve askeri destek taahhüt etmiştir. Avrupa'nın ABD'ye meydan okumasının Afganistan'la tamamlanacağı düşünülmektedir. Taliban'ın devrilmesi sonucu Avrupa'ya daha doğrusu Fransa'ya yakın Ahmed Şah Mesud'un iktidara gelmesi Orta Asya/Kafkaslar, enerji kaynakları ve boru hatları üzerinde ABD / İngiliz planları bertaraf edebilirdi. Ancak Mesud Avrupa'dan döndükten kısa süre sonra öldürülmüştür.³³

Türkiye açısından bu bölgeyi değerlendirdiğimizde ise 1991 yılından itibaren, Türkiye için Pan-Türkizm (Akdeniz'den Çin'e kadar uzanan Türk anavatan fikri), bir amaç haline gelmiş ve bu amacı gerçekleştirmek için Türkiye, bölgedeki nüfuzunu genişletmeye çalışmıştır. Buna karşın uluslararası düzende kendi konumları güçlendirmek için bu yeni Orta Asya Cumhuriyetleri çıkış noktası olarak Türkiye'yi örnek almışlardır. 1992-1998 yılları arasında Türk şirketleri bölgede 1.5 milyar dolarlık yatırım yaparak Türkiye'nin bölgede en fazla yatırım yapan devlet konumuna gelmesine sağlamıştır.³⁴1991 yılında Orta Asya ülkelerinde olduğu gibi Afganistan'da da Kuzey Afganistanlı Türkler'de de Pan-Türkizm fikri baş göstermiştir. Bu senelerde Türkiye'nin ilgisi Afganistandaki Türkmen, Özbek ve Hazaralara yönelmiştir. Türkiye General Raşid Dostum'un liderliğinde Kuzey Afganistan'da özerk bir yönetim oluşturan Türklere destek vermiştir.³⁵

³³Stio Coll, **Hayaletler Savaşı**, Çev, Muhammed İshak, Kabil, Bungah İntişarati Meyvend Yayınları, 2003, s. 628.

³⁴Ahmed Raşid, **Taliban, İslamiyet, Petrol, ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun**, İstanbul, Everest ve Mozaika Yayınları, 2002, s. 249-251.

³⁵ Mehmet Seyfettin Erol, Fırsatlar Zorluklar İkileminde Türkiye-Afganistan İlişkilerinde Yeni Bir Dönem, **Stratejik Analiz**, Cilt:2, Sayı:23, Ankara, ASAM Yayınları, Mart 2002, s. 81.

C) Şanghay İşbirliği Örgütü

Çin'in ev sahipliğinde, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan Devlet Başkanları, Çin'in Şanghay kentinde 26 Nisan 1996 tarihinde bir araya gelerek "Şanghay Beşlisi"ni oluşturmuşlardır.³⁶ Şanghay İşbirliği Örgütü çerçevesinde Rusya ile Çin'in Orta Asya ile olan ilişkilerini her geçen gün güçlendirmekte, oluşan ve katılması olası yeni adaylarla (Moğolistan, Kuzey Kore, İran, Hindistan ve Pakistan) Karadeniz'den Pasifik'e kadar uzanan yeni bir güç merkezi oluşmaya başlamıştır. Rusya ile Çin arasındaki yakın ilişkiler ve bu iki ülke ile Orta Asya devletleri arasındaki işbirliğine İran ve Hindistan'ın da eklenmesiyle, tüm Avrasya'yı kateden bir alanda yeni bir güvenlik kuşağı ya da diğer bir tabirle ABD karşıtlığı üzerine oluşturulan "yeni mukavemet bloğu"nun oluşması gündeme gelmiştir. Bu ise, ABD'nin bölgede etkin olabileceği boşlukların kapanması ve bölgedeki nüfuzunu kaybetmesi anlamına gelmektedir.³⁷ Zaten bu yönde açıklamalar da yapılmıştır. 1997 yılı Nisan ayında Moskova'da bir araya gelen Boris Yeltsin ile Jiang Zemin'in "tek kutuplu bir dünyayı kabul etmeyeceklerine" dair bir açıklamada bulunmuşlardır.³⁸

11 Eylül öncesinde birçok ABD'li strateji uzmanı tarafından Çin'in ABD'ye karşı bir alternatif ya da yeni bir süper güç olarak algılandığı ve Çin'i Sovyetler'den

³⁶ Kutay Karaca, "Çin Halk Cumhuriyetinin Yeni Güvenlik Kavramı, Şanghay İş Birliği Örgütü ve Türkiye'nin Bölgedeki Örgütlenmeye Bakışı", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Şubat 2004, s. 204

³⁷ Mehmet Seyfettin Erol ve Çiğdem Tunç, "11 Eylül Sonrası ABD'nin Küresel Güç Mücadelesinde Orta Asya", **Avrasya Dosyası Küresel Değerlendirme Özel**, Ankara, ASAM Yayınları, Cilt 9, 2003, s. 12.

³⁸ Mehmet Seyfettin Erol, "11 Eylül: Türk Politikasında Mecra Arayışları ve Orta Asya-Kafkasya Boyutu", **Avrasya Dosyası**, Sayı:1 Cilt:10-11 (2004), s. 34.

sonra bir süper güç olarak görme eğiliminde oldukları ifade edilmiştir. Bu bağlamda, Robert Kagan, Çin'in kısa vadede Doğu Asya'da egemen güç olma bakımından ABD'nin yerini alacağına, uzun vadede ise ABD'nin dünya geleneğindeki egemen konumunu ele geçireceğini açıklamıştır. Tüm bu gelişmeler tek kutupluluktan çok kutupluluğa giden sürecin işaretlerini vermiştir.

1997'lerden itibaren Almanya ve Fransa'nın, Rusya, Çin ve İran'la yakın ilişkilere giderek, Paris'ten Moskova'ya ve Basra Körfezi'ne uzanan ekonomi ve güvenlik eksenli dayanışma hattı oluşturma teşebbüsü ABD'nin Kafkaslar ve Orta Asya'ya yönelik politikalarına ağır darbe indirmiştir.

Dünya birçok ülkenin güç gösterine şahit olurken bir yandan da Soğuk Savaş'tan yeni çıkmış ülkelerin mücadelesine şahit oluyordu. İşte Afganistan'da bu ülkelerden biriydi. Yıllarca yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkla boğuşan Afganistan Sovyetler'in yıkılmasından sonra iç savaşlarla mücadele etmiş ve dış dünyadan kendini daha da soyutlamıştır.

D) Afganistan'da Mücahit Gruplar

Afganistan'da farklı partilerin oluşumunda üç önemli etkenin rol oynadığı söylenebilir. Etnik grupların coğrafi dağılımı, islamcılarla gelenekçiler arasındaki siyasi zıtlama ve sosyal yapılarıdır.

Afganistan'da Mücahit Partileri iki kategoride inceleyebiliriz;

1. Kökten dinci partiler

2. Liberal partiler

1)Kökten Dinci Partiler

Afganistan'daki kökten dinci partiler halk üzerinde çok etkilidir. Bu partiler genellikle dış desteklidir. Şeriat'a uygun bir devlet düzeninden yanadırlar. Pakistan, Arabistan ve İran'dan destek almaktadırlar.

(i)Hizb-i İslami (İslam Partisi)

Bu parti Cevenan-i Müselman-i Afganistan (Afganistan'nın Müslüman Gençleri) örgütünün dağılmasıyla 1970 yılında Burhaneddin Rabbani, Yunus Halis, Gülbeddin Hikmetyar ve Habiburrahman tarafından Kabil'de kurulmuştur. Başlangıçta çeşitli etnik gruplardan oluşan Hizb-i İslami, bölgedeki komünist ihtilalinden sonra etnik özelliklerine göre farklı gruplara ayrılmıştır. Hizb-i İslami'nin en önemli kurucularından olan Tacik asıllı Prof. Burhaneddin Rabbani, 1978 yılında "Cemiyet-i İslami Afganistan" adıyla kendi partisini kurmuş, partinin liderliğini bundan sonra etnik kökeni Peştun ve mezhebi Sünni olan Gülbeddin Hikmetyar üstlenmiştir. 1982 yılında yine Peştun kökenli olan Yunus Halis "Hizb-i İslami Halis" adıyla bir parti kurup Gülbeddin Hikmetyar'ın partisinden ayrılmıştır.

Hizb-i İslami Afganistan, Afganistan'daki komünist rejiminin yıkılmasından sonra en güçlü gruplar arasında yer almaktaydı. Hikmetyar, Taliban örgütünün ortaya

çıkmasıyla kontrolündeki bölgeleri hiç savaşmadan Taliban örgütüne teslim etmiştir.³⁹

Bugün ise Gülbeddin Hikmetyar, ABD ve Koalisyon Güçleri'ni işgalci olarak nitelendirmiş ve bu güçlere karşı cihad ilan etmiştir. Ayrıca El Kaide ve Taliban Güçleri'ne katılarak işgalci güçlere karşı savaşmaktadır.

(ii) Cemiyet-i İslami Afganistan (Afganistan İslam Topluluğu)

Cemiyet-i İslami Afganistan, Afganistan'daki en büyük mücahit gruplarından biridir. Cemiyet-i İslami Afganistan Partisinin Tacik asıllı lideri Prof. Burhaneddin Rabbani, Kahire'deki El-Ezher üniversitesinden mezun olmuştur. Mısır'da öğrenim gördüğü sırada, kurucuları Seyyid Kutub ve Muhammed Kutub kardeşler olan “İhvan'ül Müslimin” (Müslüman Kardeşler) örgütünün önde gelen isimleriyle tanışmış ve onlardan büyük destek almıştır. Daha sonra Afganistan'a döndüğünde söz konusu örgütün ideolojisini bu ülkede yaymaya başlamıştır.⁴⁰ Afgan Hükümeti'nin baskıları sonucu arkadaşları ile birlikte Pakistan'a sığınan Prof. Burhaneddin Rabbani 1978 yılının Nisan ayında Afganistan'da komünistlerin iktidara gelmesinden sonra kendi silahlı örgütünü kurmuştur.⁴¹

Tacik etnik grubuna mensup olan Rabbani ve partisi, Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgal edildiği dönemde, Afganistan'daki en güçlü İslami örgüt

³⁹Mehmet Seyfettin Erol, “Afganistan Sorunundaki Kilit Güç: Afganistan İslâm Devleti Askeri Konseyi ya da Nam-ı diğer Kuzey İttifakı, **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 19, Avrasya Bir Vakfı, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınevi, Ankara, Ekim 2001, s. 36.

⁴⁰ Erol, a.g.m., s. 34.

⁴¹ Esedullah Oğuz, **Afganistan**, Cep Kitapları A.Ş., İstanbul, 1998, s. 193-194.

durumundaydı. Başlangıçta Afganistan'ın kuzeydoğu ve batı bölgelerinde faaliyetlerde bulunan Rabbani liderliğindeki Cemiyet-i İslami Afganistan, Rabbani'nin kendisi gibi Tacik asıllı olan ve Penşir Vadisi'nde güçlü bir taraftar kitlesi bulunan, “ Şura-yı Nazar” partisinin lideri Ahmed Şah Mesud'u da yanına çekmeyi başararak Afganistan'ın en güçlü partisi ve İslami örgütü haline yükseldi. Rabbani liderliğindeki Cemiyet-i İslami Afganistan'ın askeri lideri konumunda olan Ahmed Şah Mesud, Sovyetler'e karşı savaştığı dönemde lakabı Penşir Arslanı idi.⁴²

Rabbani 1992 yılında mücahitlerin Kabil'i ele geçirmesinden sonra kurulan devletin cumhurbaşkanlığını yapmıştır. 1994 yılında kurulan Taliban örgütünün 1996 yılında Kabil'i ve 1997 yılında da General Abdurraşid Dostum'un kontrolündeki Kuzey Afganistan'ı ele geçirmesinden sonra kurulan Kuzey İttifakı'nın da en güçlü müttefiki olmuştur.⁴³

(iii) İttihad-i İslami (İslam Birliği)

İslam Birliği Grubu diğer grupları birleştirmek amacıyla kurulmuştur. Afganistan'ın, Pakistan sınırına yakın bölgelerinde faaliyet gösteren küçük bir grup olarak ortaya çıkmıştır. Pakistan'da bulunan mücahit gruplar 1982 yılında Abdurrab Resul Seyyaf liderliğinde birleşmiştir. Fakat bu birlik uzun süre devam etmemiştir. Seyyaf bu birliğin dağılmasından sonra, birliğin liderliği döneminde elde ettiği nüfuzu

⁴² Asadullah Velvalci, Garayışı İslami Der Afganistan, **Endişe dergisi**, sayı:11, Mezar-ı Şerif, Eylül, 1995, s. 29.

⁴³ Abdulğaffar Muhakkik, **Taliban ve Siyaset-yi Cehani**, Tehran, M. İbrahim Şeriheti Yayınları, 1999, s. 67.

kullanarak İttihad-i İslami adıyla ayrı bir parti kurmuştur. Seyyaf, yüksek öğrenimini Kahire'deki El Ezher Üniversitesi, İlahiyat Bölümü'nde tamamlamıştır.⁴⁴

Bu parti Afganistan içerisindeki askeri etkisinden çok, dışarıdaki siyasi faaliyetleri ile bilinmektedir. Arap ülkeleri ve halkları ile iyi ilişkiler içinde bulunan Seyyaf kendi varlığıyla bu partiyi ayakta tutmaktaydı.⁴⁵

(iv) Hizb-i İslami Halis

Mevlevi Muhammed Yunus Halis'in kendi ismiyle anılan bu parti, Cemiyet-i İslami ile Hizb-i İslami-yi birleştirme hareketi olan İnkılab-ı İslami adlı ittifadı oluşturulurken meydana gelmiştir. Cihattan önce gazetecilik ve yazarlıkla uğraşan Mevlevi Halis, Afganistan'daki baskılar sonucunda 1975'de Pakistan'a gitmiştir. Mevlevi Muhammed Yunus Halis, İran'da olduğu gibi ülke yönetiminde sadece mollaların söz sahibi olduğu islami bir devlet özlemi içerisinde. Bu parti daha çok Celalabad, Koner, Paktia gibi Peştun ağırlıklı nüfusa sahip olan bölgelerde etkindir. Siyasi olmaktan ziyade askeri bir görünüm arz eden teşkilatın idari kesimlerinde daha çok medreselerde yetişmiş mollalar bulunmaktadır.⁴⁶

⁴⁴ Süleyman Gündüz, "Taliban-Ladin ve Amerika Kısılcığında, Afganistan" **Afganistan, Taliban ve Ladin**, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2001, s. 28.

⁴⁵ Emin Demirel, **Taliban, El-Kaide-Ladin ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2002, s. 37.

⁴⁶ Demirel, **a.g.e.**, s. 37.

(v) Hizb-i Vahdet (Birlik Partisi)

Afganistan'daki Şii Hazara etnik grubunun oluşturduğu Hizb-i Vahdet 1968'de Cevanan-i Müselman-i Afganistan örgütünden ayrılan "Sazman-ı Nasır"(Zafer Partisi) grubunun devamıdır.

Afganistan Hazaraları 1968'den 1979 kadar Sazman-ı Nasır, İttihad-i Mücahidin ve Mekteb-i Tevhid gibi örgütler kurarak Afganistan'daki sol hareketlere karşı mücadele etmişlerdir. Bu örgütler birleşerek Abdulali Mezari liderliğinde Hizb-i Vahdet-i kurmuşlardır. Ancak, Muhammed Kerim Halili, Mezari'nin, Taliban tarafından öldürülmesinden sonra Hizb-i Vahdet-i liderliğine geçmiştir.

2) Liberal Partiler

Liberal partilerin ortak özelliği, batı tarzında demokratik bir devlet düzeninden yana olmalarıdır; lider kadrolarının genellikle eski toprak ağalarından ve soylulardan oluşmasıdır.

(i) Hareket-i İnkılabı İslami (İslami Devrim Hareketi)

Hareket-i İnkılabı İslami, islami cemiyetleri birleştirmek için 5 Eylül 1978

tarikhinde Pakistan'ın Kuvveta şehrinde kurulmuştur. Örgütün amacı Hizb-i İslami ve Cemiyet-i İslami arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmak ve ikisini bir çatı altında toplamaktır. Medresede yetişen ulema ile mekteplilerin kenetlenmesini sağlamak istenmiştir. Bu parti özellikle güney vilayetlerindeki cephelerde güçlü ve batıya karşı ılımlı bir politika izlenmesini savunan bir partidir. Bu parti genellikle liberal görüşlü din adamlarından oluşmaktadır. Lideri Mevlevi Muhammed Nebi Muhammedi'dir. Örgüt Afganlılar arasında kısaca "hareket" olarak anılır. Mevlev-i Muhammed Nebi Muhammedi, Afganistan'da gerçek anlamda demokratik bir devletin kurulmasından yana olmakla beraber, sorunların, Loya Jirga'nın⁴⁷ toplanmasıyla çözülebileceğini söylemiştir.⁴⁸

(ii) Mahaz-ı Milli İslami (Ulusal İslami Cephesi)

Afganistan halkı üzerinde tarikat dolayısıyla nüfuzu bulunan Pir Seyyid Ahmed Geylani tarafından 1979 yılında kurulmuştur. Partiyi oluşturanlar şeyh-mürid ilişkisi içerisinde hareket ederlerdi. Hz. Muhammed'in soyundan geldiğini iddia eden Pir Seyyid Ahmet Geylani'nin iki kuşak öncesi dedesi, Kadiriye Tarikatı'nın kurucusudur. Pir Seyyid Ahmet Geylani'nin Irak, Suudi Arabistan ve Pakistan'da bir çok müridinin olduğu söylenmektedir.

⁴⁷ "Loya Jirga" bir Paştun ibaresi olup, "Büyük Konsey" anlamına gelmektedir. Yüzyıllar boyunca Afganistan'daki liderler yeni krallar seçmek, anayasaları kabul etmek, önemli politik sorun ve münakaşalar üzerinde karara varmak için Loya Jirgalar'ı toplamışlardır. Loya Jirga, geneleksel olarak kabile liderlerinden ve yerel şuralar (kasaba seviyesinde konseyler) tarafından Kabil'e gönderilen diğer yaşlılardan oluşmaktadır. Mehmet Akkurt, **Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s. 243.

⁴⁸ Demirel, **a.g.e.**, s. 36.

Pir Seyyid Ahmed Geylani daha çok liberal eğilimli olduğu ve laik düzeni benimsediği için eski Afgan bürokratlarının bir çoğu onun etrafından toplanmıştır. Bu örgüt, batı tipi demokratik sistem arzu etmektedir.⁴⁹

(iii) Cephe-i Necat-i Milli Afganistan (Afganistan Ulusal Kurtuluş Cephesi)

Zahir Şah taraftarlarının desteğiyle 1978 yılında, İmam Rabbani'nin soyundan geldiği ifade edilen ve halk üzerinde tarikat silsilesiyle belirli bir etkisi olan Sıbgatullah Müceddedi tarafından kuruldu. Prof. Sıbgatullah Müceddedi, Afganistan'ın ünlü dini liderlerinden Şems-ül Meşaik'in torunudur.⁵⁰

Teşkilat kozmopolit bir yapıya sahiptir. Batı ile ilişkilerini iyi tutmaya önem vermektedir. Güney vilayetlerinde daha belirgin olmak üzere, Afganistan içerisinde sınırlı bir nüfuzla sahiptir.⁵¹

(iv) İttihad-ı İslami Velayat-i Şimal-i Afganistan (Kuzey Afganistan İlleri İslam Birliği)

İttihad-ı İslami Velayat-i Şimal-i Afganistan 1981 yılında Abdulkerim Mahdum liderliğinde kurulmuştur. Ancak Abdulkerim Mahdum'un 1982'de Türkiye'ye iltica edip yerleşmesinden sonra partinin başına Azad Beg Kerimi geçti. Bu parti Afgan Türklerini temsil etmekteydi. İttihad-ı İslami Velayat-i Şimal-i

⁴⁹ Oğuz, a.g.e., s. 197-198.

⁵⁰ Olivier Roy, **Afganistan'da Direniş ve İslam**, İstanbul, Yöneliş Yayınları, 1990, s. 199.

⁵¹ Demirel, a.g.e., s. 38.

Afganistan kısa zamanda gelişerek kamuoyu ve siyasi alanda ses getirmeye başlamıştır.⁵²

Bu parti, Afganistan'da tam bağımsız bir İslam Devlet kurulmasını ve burada yaşayan etnik grupların nüfusları ölçüsünde kurulacak hükümette yer almasını istemekteydi.⁵³ Azad Beg, bir süre sonra Türk mücahitlerin liderliğini Afganistan ordusunda görev yapmış olan General Dostum'a bırakmıştır.⁵⁴

E) Afganistan'ın İç Savaşındaki İç Etkenler

Afganistan tarihinin bir takım özellikleri vardır. Bunların başında ülkenin daima çalkantılar içinde bulunması gelir. Bu çalkantıların ve istikrarsızlıklarının birinci sebebi, ülkenin feodal ve kabile hayatına dayanan bir sosyal yapıya sahip olmasıdır. Kabile mücadele ve rekabetleri , Afganistan'ın siyasi istikrarını çok etkilemiştir.

Afganistan'daki iç savaşın iç nedenlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Afganistan'da etnik grupların fazlalığı ve bu etnik gruplar arasında eski Sovyetler Birliği'nin işgalinden sonra ortaya çıkan anlaşmazlıkların ciddi boyutlara ulaşmasıdır.

⁵²Rauf Beg, **Adı Afganistan'dı Talibanların Eline Nasıl Düştü?** İstanbul, Turan Kültür Vakfı Yayınları, 2001, s. 61.

⁵³Gündüz, **a.g.e.**, s. 29-30.

⁵⁴Beg, **a. g. e.**, s. 60-63.

- Mezhep farklılıkları: Afganistan’da bulunan Afganlı Şiiiler, Sünni gruplardan farklı olarak kendi siyasi teşkilatlarını kurmuştur. İki ayrı mezhebe mensup olan bu farklı grupların çıkarları aynı hedefe ulaşmadığı görülmüştür.
- Metottaki farklılaşma: Fikri ayrılıklar teşkilatlanmaya da yansımış, örneğin; Hizbi İslami silahlı mücadele ile başarıya ulaşabileceğini savunurken, Cemiyet-i İslami geniş bir eğitim programı ile halkı cihada hazırlayıp sonra istediği islam şeriatına dayanan devleti kurmayı savunmuştur. Radikal yollarla amacına ulaşmak isteyen Hikmetyar, Rabbani, Seyyaf ve Mevlana Halis’e karşın daha liberal yollarla ve batı ile yardımlaşarak hedefe gitmek isteyen Geylani, Müceddidi ve Muhammed Nebi’nin görüşleri de mücahit gruplarını bölmüştür.⁵⁵
- Mektepli-Medreseli çekişmesi: Mektepliler (resmi eğitim kurumlarında okuyanlar), medreseliler (geleneksel eğitim kurumlarında okuyanlar) tarafından, islam kimliği değiştirmekle suçlanmaktadırlar. Buna karşılık mektepliler, medreselileri irtica ile suçlamaktadırlar. Bu da cami ile üniversitenin arasını açmaya neden olmuştur.⁵⁶
- Afgan toplumunun eğitim seviyesinin düşük olması da fikri ayrılıklara ve anlaşmazlıklara neden olmuştur.
- Afganistan’daki iç savaşta en önemli etkenlerden birisi de Sovyetler ve uydu hükümetin yönetiminden sonra Afgan halkının elinde nüfusun en az iki katı kadar silahın bulunması ve bu silahların halk tarafından istenildiği gibi kullanılması sonucu durumun kontrolsüz bir hale gelmesidir.

⁵⁵ Akcu, a.g.e., s. 20.

⁵⁶ Muhammed İbrahim Atayi, **Afganistan’ın Tarihinde Bakış**, Kabil, Bungah İntişarat Meyvend Yayınları, 2005, s. 432.

- İslami hareketin başlangıcındaki lider kadrosunun, Afganistan'ın ilk Cumhurbaşkanı olan, Muhammed Davud Han tarafından tasfiyesi ve yok edilmesi, mücahit grupların yeniden kadrolaşmasında birçok zorluğu beraberinde getirmiştir.

F) Afganistan'ın İç Savaşındaki Dış Etkenler

Afganistan'ın önemli bir özelliği, ülkenin stratejik pozisyonudur. Çünkü Afganistan, Batı Asya ile Orta Doğu ve Orta Asya ile Basra Körfezi ve Hind Okyanusu arasında bir geçit noktasıdır. Ülkenin bu stratejik önemi, ülke etrafındaki büyük devletler ve Afganistan'a komşu olan devletler arasında bir mücadeleye sebep olmuştur. Büyük devletlerin Afganistan üzerindeki bu emelleri de, ülkenin karakteristiğini teşkil eden siyasi istikrarsızlığın bir başka sebebidir.⁵⁷

Sovyet askerlerinin çekilmesinin ardından bölgesel bir kriz boyutlarına ulaşan Afgan iç savaşının, Taliban öncesi evresinde, hiç kuşku yok ki dış yandaşların da etkisi olmuştur. Pakistan, Tacikistan, Özbekistan ve İran kendileri ile yakın ilişki içinde bulunan gruplar aracılığıyla, çatışmaların perde arkasında bulunmuşlardır. Pakistan, Peştun kökenli Gülbeddin Hikmetyar'ın Hizbi İslami Partisi'ni, Tacikistan, Tacik asıllı Ahmed Şah Mesud'un Şura-i Nizar partisini, Özbekistan, Özbek asıllı Raşid Dostum'un Cünbüş teşkilatını ve İran ise Abdulali Mezari liderliğindeki Şiilerin Hizbi Vahdeti'ni desteklemiştir. Afganistan'ın komşuları, mücahit gruplar

⁵⁷ Armaoğlu, a.g.e., s.762.

arasındaki iç savaşta kendilerine en fazla yarar sağlayacak seçenek üzerinde yoğunlaşmışlardı.⁵⁸

Pakistan, Rabbani idaresindeki Afganistan'ın istikrarsızlıktan kurtulamayacağını, bu durumun da Orta Asya Cumhuriyetleri ile ilişkilerde sorun yaratacağını düşünmüştür. Bunun dışında İslamabad yönetimi, Sovyetler işgali döneminde Pakistan politikasında etkin konumunu sürdürmeye çalışmıştır. Ancak Kabil'de, mücahit yönetiminin kurulmasının ardından, Pakistan'ın bu ülkede ve mücahitler üzerindeki etkinliği gözle görülür şekilde azalmıştır.

İran ise bölgeyi, daha ileriye açılmanın ilk basamağı olarak görmüştür. Tahran'ın, mücahit gruplar arasındaki çekişmede tutumu, Hizbi Vahdet'ten yana olmuştur. Hazaralar'ın ardından Tacikler, İran'ın Afgan mücadelesinde desteklediği diğer grup olmuştur. Tacikler arasında konuşulan Fars dili İran'a avantaj sağlamıştır. Buna rağmen Tahran yönetiminin, kendisi de bir Tacik olan Rabbani ile yıldızı bir türlü barışmamıştır. İran, bölgede kurulacak bir şeriat devletinin Suudi Arabistan'dan esinlenmesine özellikle karşı olmuştur. Bu durumda, İran'ın bu ülke içindeki kartı olan Hazara Şiileri, stabilize edilmiş olacaktı.⁵⁹

Taliban öncesi evrede, İran ve Pakistan kadar olmasa da Afganistan'daki kriz, İslam Kerimov'un Özbekistan'ı tarafından da yakından izlenmiştir. Bir yandan Tacikistan'da, Sovyet yanlısı hükümet ile islamcı rakipleri arasındaki iç savaşın meydana gelmesi diğer yandan da Afganistan'da giderek şiddetlenen çatışmalar, Kerimov yönetiminin endişelenmesine yol açmıştır. Özbekistan, özellikle Tacikistan'dan, sınırlarına dayanacak mülteci akınından ve Afganistan'da islami bir devletin kurulması halinde bunun yaratacağı tehlikeden endişe etmiştir. Kerimov

⁵⁸ Akcu, a.g.e., s. 22-24.

⁵⁹ Akcu, a.g.e., s. 23.

yönetiminin Afganistan'daki müttefikleri ise Özbek General Raşid Dostum'du. Ancak Özbekistan, Raşid Dostum'u yayılcı bir niyetle desteklememiştir; tam tersine Kerimov'un desteği, pragmatik bir amaç hedeflemiştir: O da Afgan sınırını güvence altına almaktı. Afgan mücahit grupların özellikle Rabbani grubunun, Tacikistan iç savaşında, hükümete karşı islamcılardan yana tutum belirlemesi, gelişmeleri önceden önleme çabasında olan Özbek yönetiminin sıkıntı çekmesine yol açmıştır. Kerimov yönetimi, Raşid Dostum kanalıyla Afganistan'daki gelişmelere imkanları çerçevesinde yön vermeye, en azından olumsuz gelişmelerden en az zarar ile kurtulmaya çalışıyordu. Bunun da yolu, Raşid Dostum ile yakın işbirliğinden geçmekteydi. Nitekim, Dostum'un jetlerinin Özbekistan'daki Termiz Hava Üssü'nü kullanması, desteğin boyutlarının nereye kadar uzanabileceğini göstermiştir.⁶⁰

Tacikistan ise Afganistan'da Kökten dinci bir yönetimin kurulmasından endişe etmiştir. Ayrıca Tacikistan, Afgan mücahitlerin Tacikistan'ın iç savaşında hükümete karşı savaşan İslamcılardan yana tutumundan ve bu dönemde Afganistan'a geçen Tacikistan'ın 10 binlerce İslamcı mültecinin Afgan mücahitler tarafından silahlandırılıp tekrar Tacikistan'a dönmesinden kaygı duymuştur. Nitekim, Afgan mücahit grupların özellikle Afganistan'ın devlet başkanı olan Rabbani'nin, Tacikistan iç savaşında, hükümete karşı İslamcılardan yana tutum belirlemesi bu endişeyi iyice artmıştı. Tacikistan Afgan mücahit grupların arasında Ahmed Şah Mesud'a yardım etmiştir. Mesud tarafından Tacikistan Kulap'ı adeta kendine ait bir karargah gibi kullanması desteğin boyutlarını net bir şekilde göstermiştir. Ancak Tacikistan Mesud'u desteklerken sınırlarını güvence altına almak ve bu yolla Afgan sınırından gelecek zararları önlemek gayesini güdüyordu.

⁶⁰İrfan Kaya Ülger, Taliban: Afganistan'da Pax American'ın İslamcı Militanı, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 4 Sayı:3,4, Ekim, 1999, s. 100-103.

Sonuç olarak görüyoruz ki Afganlar, Sovyetler'e karşı başlattıkları cihat hareketinde başarılı olmuşlardı. Fakat Sovyetler'den ve kurduğu uydu hükümetden sonra kendi aralarındaki birlik ve beraberliği sağlayamamışlardır. Örneğin hepsinin İslami çizgide bir devlet istemelerine karşın, bunun uygulamasında anlaşamamaları ya da kabile kimliklerini bir tarafa atamamaları gibi sorunlardan dolayı bölünmüşlerdir. Bunların yanında birde dış devletlerin müdahaleleriyle zayıf bir devlet ve heterojen topluluğa sahip Afganistan kendini iç savaş içinde bulmuştur.

G) Afganistan'da İç Savaş

Sovyetler'in dağılması ve komünist rejimin çökmesinin ardından Afganistan için mücadele eden Afgan mücahit gruplarının aralarında başlayan iç savaşlar hayal kırıklıklarına neden oldu. Sovyetler'e karşı yöneltilen silahlar bu kez birbirlerine karşı doğrulmuş durumdaydı. Öyle ki Sovyetler'e karşı başarıyla direnen mücahit gruplar arasında, Sovyetler'in bile bombalamadığı Kabil'i bombalayanlar olmuştur. 1989 yılında Sovyetler, Afganistan'ın tüm yapısını çöktükten sonra aniden çekilince, herkes artık ne yapacağını birbirine sormaya başlamıştı. Birbirinden farklılıkları olmasına rağmen Sovyetler'e karşı birlikte savaşan bu gruplar iş iktidarı ele almaya gelince aynı birlikteliği gösterememiştir. Bu durum iç bölünmeyi körüklerken ve batının ilgisizliği ve komşu devletlerin de müdahaleleri buna eklenince Afganistan tam bir çıkmaza sürüklenmiştir.

ABD'nin ilk Tacikistan büyükelçisi olan Mike William 1993 yılının başında Washington'a gönderdiği gizli bir mektupta: ABD'ye, Afganistan meselesinin çözülmesinde bir çok ülke ve bazı radikal yabancı kuruluşların Afganistan'ın

içişlerine karıştığını ancak bu müdahalelerin Afganların ülke meselelerinin çözümlmesine engel teşkil ettiğini belirtmiştir. ABD'nin bu hakikatı görmemezlikten geldiğini söyleyerek, mektupta ABD'nin Afganistan konusundaki tarafsızlık politikasının, ne Afganlara ne de ABD'ye yarar getirmediği ve Kabil'de bir etkin hükümetin bulunmamasının gelecekte kurulabilecek bir hukuk devletine engel olabileceğinden bahsetmiştir. Ancak bu mektup Washington'da yeterli etki oluşturmamıştır.⁶¹

1992 yılına kadar Sovyetler'e ve uydu hükümete karşı savaşmış olan mücahit grupların arasında, Sovyetler karşıtlığı dışında hiçbir konuda görüş birliği ve mutabakat olmadığı yeni dönemde hemen belli olmuştur. 1992 yılında Necibullah yönetiminin devrilmesinin ardından Kabil'de, merkezi bir hükümetin kurulmasına, Şii Hizbi Vahdet hareketi lideri olan Abdulali Mezari karşı çıkmıştır. Mücahitlerin bir diğer grubu ise, Şii mezhebini benimseyen ve yoğun olarak Afganistan'ın merkezinde yaşayan Hazaralardır. Hazaralar Sünni bir şeriat devleti yerine, İran tipi bir islam cumhuriyetinin kurulmasını istemiştir. Hizbi Vahdet, Ayetullah Humeyni'nin İran'ını kendisine model olarak almıştır. Mücahit gruplar arasındaki ilk çatışmalar başladığında bu grup merkezi yönetimde yer almamış, yarı otonom bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Merkezi yönetimin tesisi, Hizbi Vahdet'e göre, diğer grupların hareket alanını sınırlandıracaktı. Özellikle Hazaralar bundan olumsuz etkilenecekti. Bu düşüncelerle Hazara hareketi, uzun bir süre federal yönetim hakkı anlamına gelen merkezi hükümete girmekle, merkezi hükümet karşısında bulunanlara katılma arasında kararsız kalmıştır.⁶²

⁶¹ İshak, **a.g.e.**, s. 251.

⁶² Atayi, **a.g.e.**, s. 391-392.

Ülkede, 1992 yılının başından Kabil'in düşmesine kadar olan evrede, temel olarak iki güç odağı vardı: Birincisi, mücahitlerin kurduğu devletin başkanı Burhaneddin Rabbani, diğeri de Hizbi İslami lideri Gülbeddin Hikmetyar. Özbek General Raşid Dostum'un dışında kalan tüm gruplar, ülkenin yönetim şeklinin şeriat olması gerektiği konusunda mutabıktılar. Aslında, 10 yılı geçen eski Sovyetler işgalinin ardından Afganistan'da kurulacak yeni yönetimin şeriat esaslarına dayanması gerektiği konusunda mücahit gruplar arasında Şii grubu hariç görüş ayrılığı yoktu. Ancak şeriat idaresinin nasıl olacağı konusunda derin anlaşmazlıklar vardı. Peştunlar kendi yönetimleri altında bir şeriat devleti istiyorlardı. Tacikler'in ve diğelerinin de istedikleri şeriat devleti aynı temele oturuyordu. Ancak her grup oluşacak şeriat devletini kendi yorumlarına göre şekillendirmek istemişlerdi.⁶³

Cünbüşi Milli İslami'nin lideri olan Özbek General Raşid Dostum, ideoloji olarak Özbek milliyetçiliğini esas almıştır. Raşid Dostum, varlığını sürdürebilmesi için Kabil'de bütün grupların temsil edilecek demokratik bir yönetimin kurulmasını istemiştir. Raşid Dostum, 1992 yılına kadar Dr. Necibullah'ın yanında, 1992'te saf değiştirerek Rabbani'nin yanında yer almıştır ve Ocak 1994'te de Rabbani hükümetiyle yaptığı ittifaktan ayrılıp Kabil'e saldırmak üzere Hikmetyar'la birleşmişti.⁶⁴

Uzlaşma geleneğinin bulunmadığı ülkede, mücahit gruplardan birinin dominant pozisyona geçmesinin, diğelerinin yok olması anlamına gelmesi, iktidar mücadelesini kızıştıran önemli bir noktayı oluşturmuştur.

Afganistan'da Peştunlar'ın ardından ikinci büyük etnik grubu oluşturan Tacikler, Peştunların hakimiyetini önlemek için tüm grupların katılımı ile merkezi bir

⁶³ Devletabadi, **a.g.e.**, s. 429-431.

⁶⁴ Oğuz, **a.g.e.**, s. 294-295.

yönetimin tesis edilmesini istiyorlardı. Geçici hükümette başbakanlık görevi üstlenen Gülbeddin Hikmetyar'ın Hizbi İslami Partisi ise genelde Peştun kökenlilerden oluşuyordu. Hizbi İslami'nin üyeleri, sayı bakımından en büyük grubu oluşturmanın doğal bir sonucu olarak kendilerini, Afganistan'ın gerçek sahibi olarak görüyorlardı.

Afganistan'da bunların dışında kalan başka mücahit grupları da bulunmaktaydı. Bunlardan biri liderliğini Abdurrahman Resul Seyyaf'ın yürüttüğü ittihat İslami hareketidir. Seyyaf Peştun olduğu halde iç savaşlar döneminde hep Tacik olan Ahmed Şah Mehsud'un yanına yer almıştır.

Afganistan'da yaşanan iç savaşın sonucunun belirlenmesinde asıl etken, Kabil'in düşmesi olmuştur. Kabil'in düşmesinden sonra, Burhaneddin Rabbani, Ahmed Şah Mesud liderliğindeki Tacik birlikleri ve General Raşid Dostum komutasındaki Özbek birlikleri Kabil'in kuzeyinden Kabil'i ele geçirmeyi başarmıştır. Buna karşılık Peştun lideri Hikmetyar ise Kabil'e güneyden girmeye başlamıştır. Ancak Rabbani, Ahmed Şah Mesud ve General Raşid Dostum'un birlikleri Hikmetyar'a karşı cephe almışlar ve kanlı bir çatışma sonucunda Hikmetyar'ı Kabilden çıkarmışlardır. Bu sonuç, Peştunlar'ın gözünde muazzam bir psikolojik darbe olarak görülmüştür, çünkü Peştunlar 300 yıldan sonra ilk defa başkentin denetimini kaybetmişlerdir. Fakat, bunun üzerinden neredeyse hiç vakit geçmeden Hikmetyar'ın, Peştunlar'ı bir araya toplama girişimi ve Kabil'i kuşatıp şehre acımasızca gülle yağdırmasıyla da kıyasıya bir iç savaş başlamıştır.

Afganistan, 1994 yılının sonlarında neredeyse dağılmış durumdaydı. Ülke mücahit grupları arasında bölünmüştü. Mücahit liderleri birbirleriyle savaşıyor, durmadan taraf değiştiriyor ve şaşkıncı ittifaklar, ihanetler ve kan dökmeler dizisi içinde başka bir savaşa girişiyorlardı. Necibullah'ın devrilmesinin ardından, Mücahit

liderlerinden Sıbgatullah Müceddedi ve ondan iki ay sonra Burhaneddin Rabbani, Devlet Başkanı olmuştu. Rabbani'nin ağırlıklı Taciklerden oluşan hükümeti Kabil'i ve çevresini denetlerken, merkezi Herat olan batıdaki üç vilayet, İsmail Han'ın⁶⁵ denetimindeydi. Pakistan sınırının doğusundaki Peştun vilayetleri ise Celalabad'ta üslenmiş bir Mücahit komutanlar şurasının bağımsız denetimi altındaydı. Kabil'in güneyi ve doğusuna uzanan küçük bölgeyi de Gülbeddin Hikmetyar kontrol ediyordu. Kuzeyde General Raşid Dostum, altı vilayete hakimdi ve Orta Afganistan'da Hazaralar da Bamyan vilayetinin kontrolünü ellerinde tutuyorlardı.⁶⁶

Binlerce insanın ölmesine veya ülkeyi terk etmesine neden olan iç çatışmalar, başkentte on yıllık Sovyet iktidarında bile görülmeyen bir yıkıma neden olmuştur. Afganistan'da çatışmalar devam ederken, BM, Aralık 1993 yılında aldığı bir kararla, BM temsilcisi olarak Mahmut Mestiri'yi barış görüşmeleri yapması için Afganistan'a göndermiştir. Mestiri, geçici bir hükümet kurulması ve seçime gidilmesi esasına dayalı görüşmelerde, Rabbani'nin istifa etmesini bir türlü sağlayamamıştır. Son olarak 1995 başlarında ortaya atılan yeni BM planı tüm taraflarca olumlu karşılanmış, ancak bu sefer de ülkede başka bir hareket ortaya çıkmıştır. Eylül 1994'de ortaya çıkan ve kısa sürede güneyde birçok ili ele geçiren Taliban adındaki bir grup medrese öğrencisi, Kabil önlerine kadar ilerlemiştir. Cumhurbaşkanı Rabbani'nin isteğiyle Taliban'ın da barış görüşmelerine dahil edilmesi için bu guruba temsilci gönderilmiş, ancak Taliban, kayıtsız şartsız Kabil'in kendilerine

⁶⁵ Turan İsmail Han, Afganistan'ın batı bölgelerinde yaklaşık 10-15 bin askeri gücü sahip olup ve adeta mahalli bir yönetim kurmuştu. İsmail Han daha önce eski devlet başkanı Rabbani liderliğindeki Cemiyet-i İslami Afganistan örgütüne bağlıydı. Ancak iç savaşa hiç katılmayarak savaşan grupları kınmıştır. Atayı, **a.g.e.** s.487.

⁶⁶ Raşid, **a.g.e.**, s. 32.

verilmesini isteyerek, bu teklifi kabul etmemiştir. Afganistan'daki çalışmalarında başarılı olamayan Mestiri 1996 Mayıs'ında istifa etmiştir.⁶⁷

H) Taliban'ın Ortaya Çıkması

1994 yılında güney kenti Kandahar'da ayaklanarak bu şehri ele geçiren Taliban grubu büyük bir direnişle karşılaşmadan Peştun bölgelerinden başlayarak kısa sürede tüm ülkeyi ele geçirmeye başlamışlardır. Tacik kökenli Devlet Başkanı Rabbani, Taliban'ın hızlı ilerlemesini ülkede iktidar için çatışan guruplardan, Peştun lideri Hikmetyar'ın zor duruma düşmesine yarayacak bir gelişme olarak değerlendirirken, Hikmetyar rakiplerine karşı kendisine Peştun bir yandaş bulduğu kanısındaydı.⁶⁸ Tüm beklentilerin aksine Taliban ilk olarak Hikmetyar liderliğindeki Hizb-i İslami denetimindeki bölgelere saldırmış ve Kandahar'ı ele geçirmiş, Ocak 1995'te Gazne bölgesini almış, Şubat ayında Hizbi İslami'nin kontrolünde bulunan bütün bölgeleri ele geçirmiştir. Daha sonra İran sınırına doğru ilerleyerek Herat'ı almış, 1996 Eylül'üne kadar, diğer rakip güçleri bertaraf ederek Kabil'i kuşatmıştır. Rabbani hükümeti çekilince başkente giren Taliban ülkenin en büyük gücü haline gelmiştir. Eylül 1996'da Kabil'i ele geçiren Taliban ilk iş olarak 1992 yılından beri Kabil'de BM korumasında yaşayan, eski Cumhurbaşkanı Dr. Necibullah'ı asmıştır.⁶⁹

Taliban'ın Kabil'i ele geçirmesi ülkede süren iç savaşı etkilemiş, şiddetli çatışmalar başkent dahil birçok bölgede sona ermiştir. Yaşanan iç savaşın bundan

⁶⁷ Esedullah Oğuz, **Hedef Ülke Afganistan**, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2001, s. 247-249.

⁶⁸ Ülger, **a.g.m.**, s. 103.

⁶⁹ Demirel, **a.g.e.**, s. 47.

sonraki en önemli gelişmesi ise Hikmetyar'ın geri plana çekilmesidir. Burhaneddin Rabbani-Gülbeddin Hikmetyar arasında süren Tacik-Peştun eksenli çatışmalar, Taliban'ın ortaya çıkışıyla, Hikmetyar etkinliğini kaybederek Pakistan'a oradan da İran'a gitmesiyle sonuçlanmıştır. Bu olaylar sonucunda mücahit grupların liderleri Taliban'a karşı Kuzey İttifakı'nı kurmuşlardır.⁷⁰

D)Kuzey İttifakını Oluşturan Partiler

Kuzey İttifakı Afganistan'daki Taliban karşıtı değişik grupların biraraya gelmesinden oluşmaktaydı. Dolayısıyla Kuzey İttifakını oluşturan gruplara ve bunların hangi islamcı örgütlerle bağlantısı olduğuna, mezhep ve etnik kökenlerine öncelikle burada değinilmesi gerekmektedir.

Kuzey İttifakının siyasi liderliğini Tacik asıllı devlet başkanı Prof. Burhaneddin Rabbani yürütmekteydi. Başlangıçta, Türkiye, İran ve Rusya, Kuzey İttifakını desteklerken 11 Eylül saldırısından sonra bütün dünya Kuzey İttifakını desteklemeye başlamıştır.

Kuzey ittifakını oluşturan partiler aşağıdaki gibidir:

- Cemiyet-i İslami Afganistan, Taliban'ın Kabil'i ele geçirmesinden önceki son devlet başkanı olan Prof. Burhaneddin Rabbani Kuzey İttifakı'nın siyasi

⁷⁰ Ülger, **a.g.m.**, s. 105-106.

kanadının lideriydi.⁷¹ Askeri kanadın lideri ise Ahmed Şah Mesud'du. Ahmet Şah Mesud işgal sonrasındaki mücahitlerin kurduğu hükümetlerde yer almış ve Rabbani'nin Hükümetin'de Savunma Bakanı olarak görev yapmıştır. Ahmet Şah Mesud yapılan bir suikast sonucu hayatını kaybetmiştir. Ahmed Şah Mesud'un suikastinin ABD'de ikiz kulelere düzenlenen saldırıdan iki gün önce gerçekleşmesi bir çok soruyu beraberinde getirmektedir.

- Cünbüş-i Milli-i İslami Afganistan (Afganistan Milli İslami Hareketi), Bu partinin lideri General Raşid Dostum'dur. Dostum Sovyet işgali döneminde Afgan Ordusu'nda yetişmiş Özbek asıllı bir subaydır. Dostum, Türkiye, Özbekistan, Türkmenistan, Hindistan ve Rusya gibi ülkeler tarafından desteklenmekteydi. Yaklaşık 25-30 bin kişilik bir askeri gücü bulunmaktaydı. 1992 yılında kuzey ve kuzeybatı Afganistan'da Özbek-Türkmen etnik gruplarının başına gelerek bu partiyi kurmuştur.⁷² Raşid Dostum Kuzey İttifakı'nın en güçlü isimlerindendi.
- Hizb-i Vahdet (Birlik Partisi), Liderliğini Kerim Halili yaptığı bu grup, ağırlıklı olarak Şii Caferi mezhebindeki Hazaralar'dan oluşmaktadır. 15-20 bin civarında askeri gücü bulunmaktaydı.⁷³ Hizb-i Vahdet partisi Afganistan-Sovyet savaşı boyunca Mısır'daki Müslüman Kardeşler Örgütü ve İran tarafından destek görmüştür.⁷⁴ Taliban'ın hızla büyüyerek ülkeyi kontrol

⁷¹ Bilgü, İ. ve Saray, M., "Afganistan", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 1, Diyanet, İstanbul, Vakfı Yayınları, 1998, s. 410.

⁷² Mehmet Seyfettin Erol, "Afganistan: Yeni Küresel Güç Mücadelesindeki Birinci Adres", **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 19, Avrasya Bir Vakfı, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınevi, Ankara, Kasım 2001, s. 35-36.

⁷³ Mehmet Seyfettin Erol ve F. Ahmet Burget, Afganistan'da 'Karzai' ve 'Diğerleri': Yeni Bir Mücadeleye Doğru Yeni Oluşumlar", **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 30, Avrasya Bir Vakfı, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınevi, Ankara, Ekim 2002, s. 51.

⁷⁴ Erol, a.g.y., s. 35.

etmesi ve islami anlayışı karşısında, başta Türkiye olmak üzere, Hindistan, Rusya ve Orta Asya Cumhuriyetleri, bu gurubun ilerlemesini engellemek için ülkede gelişen bu tehlikeyi durdurabilecek tek güç durumundaki Kuzey İttifakı'na her türlü yardımı yapmıştır. Bunun karşısında ise ABD, Pakistan ve Suudi Arabistan, Taliban'ı desteklemiştir.⁷⁵ Bu dönemde Taliban'ı resmen tanıyan ülkeler ise Pakistan, Birleşik Arap Emirliği ve Suudi Arabistan olmuştur.⁷⁶

ABD'nin son 25 yıldaki Afganistan politikası iki farklı özellik göstermiştir. Sovyet işgali esnasında islami direnişçilerle aynı safta yer alırken, Sovyetler'in çekilmesinden sonrası Taliban'a destek vermiştir. ABD'nin Taliban'a desteğinde gözden kaçırılmaması gereken konu, Türkmen petrol ve gazını Afganistan ve Pakistan üzerinden güneye indirme planları için ülkede en kısa zamanda düzeni sağlayacak güç olarak Taliban'ın görülmesidir. ABD'nin Afganistan'da iç çatışmalar dönemindeki bu tercihi 11 Eylül dahil, ileride yaşanacak olaylara yön vermiştir. Sonraki dönemde, Taliban taraftarı politikasına eleştiriler ve sivil toplum baskısı sonrasında ABD, politika değişikliği ile Taliban'ı ve onun desteklediği Usame Bin Ladin'i düşman kabul etmiştir.⁷⁷

⁷⁵ Raşid, **a.g.e.**, s. 8.

⁷⁶ Mustafa Özcan, "Büyük Oyun II: Taliban Sonrası Afganistan", **Afganistan Üzerine Araştırmalar**, Ali Ahmetbeyoğlu (der.), Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., İstanbul, Kasım 2002., s. 361.

⁷⁷ Timur Kocaoğlu, Afganistan Ulusal Sorunun Uluslararası Boyutları, **Afganistan Üzerine Araştırmalar**, Ali Ahmetbeyoğlu (der.), Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., İstanbul, Mart 2003, s. 309.

J) Afganistan’da Taliban Dönemi

Devam eden iç savaş ve karışıklık 1994 yılında Kandahar çevresindeki Pakistan medreselerinde yetişmiş radikal islamcı Taliban’ı ortaya çıkarmıştı.⁷⁸

“Taliban” sözcüğü Arapça “talebe” kelimesinin ism-i faili olan “talib” kelimesine Farsça çoğul olan “an” hecesinin eklenmesiyle ortaya çıkan ve “talebeler, öğrenciler, din öğrencileri” anlamına gelen bir sözcüktür. Bu sözcük sadece medrese gibi geleneksel öğrenme merkezlerinde ders almış din adamları için kullanılmaktadır.⁷⁹

Haraç vermektен ve her gün ölmekten bıkan Afganistan halkına huzuru getirmek, halkı silahsızlandırmak, şeriatı uygulamak ve Afganistan’ın büyüklüğü ile islami karakterini savunmak gibi hedefler suvunan bu grubun Pakistan’ın desteğiyle çok kısa sürelerde önemli başarılar elde etmesi ve amaçlarının mücahit gruplardan bıkmış olan halkın talepleriyle de örtüşmesi, Taliban’ın doğup büyümesini sağladı.

Çoğunluğu Peştunlardan oluşan ve başlangıçta öyle olmamasına rağmen sonraları Peştun milliyetçiliğini aşırı şekilde harekete geçiren Taliban, geleneksel islami değerler, toplumsal yapı ve mevcut devlet yapısı ile uyumu kabul etmeyen, kökten dinciliğin yeni bir örneğini, islamiyet’in ve şeriat’ın aşırı bir yorumunu temsil ediyordu. Bu görüşleri doğrultusunda kontrolü ele geçirdikleri her yerde kız okullarını kapatıyor, kadınların evden çıkışlarına kısıtlama getiriyor, müzik,

⁷⁸ Oliver Roy, “Whay War is Going on in Afghanistan?”, **Perceptions**, Vol.5, No:4 (2000), s. 18.

⁷⁹ Demirel, **a.g.e.**, s. 58.

televizyon, kağıt oyunları, uçurtma dahi yasaklanıyordu.⁸⁰ Bu görüşleri ile Taliban, Afganistan'da bilinen hiçbir islami akım veya ideolojiye yakın olmayıp, Pakistan'da yaygın Deobandilik'in bir kolu sayılmaktadır.⁸¹ Ayrıca Taliban'ın manevi altyapısını ve dini anlayışını şekillendiren başka bir etki de, Peştun Aşiret anlayışıydı.⁸² Peştun Aşiretleri'ni araştırdığımızda sakal ve sarık ve beş vakit namazı camilerde kılmak gibi Taliban'ın getirdiği uygulamalar islam dininde sünnet olmasına rağmen yüzlerce seneden beri Peştun Aşiretinin hayatı bir parçası olmuştur. Hatta daha da ileri giderek çoğunluğu itibarıya kadınların dışarı çıkmasına sınır koyup kızların okumasına karşıdılar.

Taliban, 1994'ün sonunda dramatik bir biçimde ortaya çıktıktan sonra, Kandahar ve civarındaki vilayetlere kısmi bir barış ve güvenlik getirmişti. Birbirleriyle savaş halindeki aşiretler dağıtılırken liderleri asılmış, halk silahsızlandırılmış ve Pakistan, Afganistan, İran ve Orta Asya cumhuriyetleri arasındaki (Bu ülkelerin ekonomisinin temel dayanağı sayılan müthiş derecede kârlı) kaçakçılığı kolaylaştıracak yollar açılmıştı.⁸³

⁸⁰ Raşid, **a.g.e.**, s. 2-3.

⁸¹ Deobandilik, 19. yy. ortalarında, Hindistan'da hayatta kalma mücadelesi veren Müslüman toplumda, reformlar yapmak ve onları birleştirmek amacıyla oluşmuş, geçici değil reformcu bir hareket ortaya çıkmıştır. Raşid, **a.g.e.**, s. 143; Deobandiliğin farklı bir temsilcisi olan Taliban'ın ortaya çıkışına zemin oluşturan gelişmeleri, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar götürmek mümkündür. Bu tarihlerde İngiliz sömürgesinden ve baskısından kurtulmak isteyen Hindistan Müslümanları, İngiliz yönetimine karşı mücadele için halkın daha iyi eğitim alması gerektiği kanaatine vararak, 1867'de "Darul-Ulum Medresesi"ni, 1898'de "Aligarh Müslüman Üniversitesi"ni kurmuşlar, bu okula mensup aydınlar bir süre sonra, 1919'da "Camiat al Ulama-i Hind" teşkilatını kurarak, İngiliz sömürge idaresine karşı politik mücadele yürütmeye başlamışlardır. Bu İslami direniş hareketi ve önderleri Hindistan Müslümanları arasında "Hilafet Hareketi" olarak meşhur olmuştur. Bir müddet sonra Pakistan'ın bağımsızlığında önemli görevler üstlenen bu iki okul, Sovyetler'in Afganistan'ı işgalinden sonra yepyeni bir hüviyetle ortaya çıkmıştır. Sovyet sisteminin Afganistan'a yerleşmesine mani olmak için İslami direnişçilerin giriştiği mücadele, bu okulların önemli rolü olmuştur. Saray, **a.g.e.**, s. 1-2.

⁸² Özcan, **a.g.e.**, s. 359.

⁸³ Raşid, **a.g.e.**, s. 2.

Taliban'ın ülkeyi ele geçirmesi Türkiye dahil birçok ülkeyi telaşlandırırken bu gelişmelere tepki vermeyen ABD kendi çıkarlarını düşünüyordu. Zaten ABD Taliban'ı destekleyen ülkelerin başında geliyordu. O zamanlar desteklediği yönetimin kendi aleyhine dönebileceğini tahmin bile edememişti.

1997 yılına gelindiğinde Taliban, ilerleyişine devam etti ve aralarında Celalabad, Gazne, Herat, Nimroz, Farrah, Nangarhar ve Kabil'in de bulunduğu 22 şehri kontrol altına aldı.⁸⁴ Taliban karşıtı ittifakın Afganistan'daki son kalesi Raşid Dostum kontrolündeki Mezar-ı Şerif'ti. Ancak Taliban kuvvetleri, 8 Ağustos'ta Dostum kuvvetleri arasındaki ihtilaftan yararlanarak Afganistan'ın kuzeyini de ele geçirdiler.

K)Taliban'ın Politikası

1994'te Kandahar'ı ele geçirdikten sonra, her yerde sözde islami kurallar koyan Taliban lideri Molla Ömer, ülkeyi son derece gizlilik esasına dayalı ve merkezi bir anlayışla yönetmişti. Bu süreçte hiçbir basın açıklaması yapmamış ve politikasını açıkça ilan etmemiştir. Fotoğraf çekmek ve televizyon seyretmek yasaklandığından, Taliban liderlerinin fiziki görünüşleri bir sır olarak kalmıştı. Taliban'ın en üst karar organı, merkezi Kandahar'da bulunan Yüksek Şura'ydı. Çoğunluğunu Molla Ömer'in yakınlarının oluşturduğu Şura'da son karar yine Molla Ömer'e aitti. Şura toplantılarına askeri komutanlar ve aşiret reisleri katılırlardı.

⁸⁴ Serdar Kalfa, **11 Eylül Öncesi Afganistan**, Yayımlanmış Yüksek Lisan Tezi, KTÜ-SBE, Trabzon, 2002, s. 115-116.

kararlar asli üye olan 10 kişi tarafından verilmekteydi. Yapı itibariyle Peştun çoğunluktan oluştuğu için, diğer etnik gruplar hiçbir zaman Şura'da yer alamamıştı.⁸⁵

Yüksek Şura'ya bağlı iki şura daha vardı. Bunlardan biri Kabil'deki bakanların oluşturduğu **Kabil Şurası**, diğeri ise **Askeri Şura**'ydı. Kabil Şura'sı, şehirdeki askeri cephenin günlük sorunlarıyla ilgileniyor fakat önemli kararlar Kandahar'a bildirilerek son karar Molla Ömer tarafından veriliyordu. Vali, Belediye Başkanı gibi üst düzey yöneticiler Molla Ömer'in sıkı denetimi altında olup, yerel iktidar tabanı oluşturmamaları için görev yerleri sürekli değiştiriliyordu. Askeri Şura'nın lideri Molla Ömer olmakla beraber, subaylar arasında hiyerarşik bir yapılanma yoktu. Şura'nın bazı üyeleri aynı zamanda bakanlık görevini de yürüttüğünden, yetki devri olmaması sebebiyle, üyeler cepheye gittiklerinde yönetimde boşluklar oluşmaktaydı.⁸⁶

Ekim 1997'de Taliban, ülkenin adını "Afganistan İslam Emirliği" olarak değiştirdiğini ilan etti. Molla Ömer, "Emir-ül Müminin" seçildi. Bunun ne anlama geldiği ise kısa bir süre sonra açıklık kazandı. Rabbani hükümetinin BM'deki temsilcisi büyükelçi Rawan Ferhadi'ye göre, Taliban'ın liderini Emir-ül Müminin ilan etmesi, hiçbir şekilde rakipleriyle iktidar paylaşımına razı olmayacağı anlamına geliyordu.⁸⁷

Hırsızlık yapanların eli kesilmiş, zina yapan kadınlar taşlanarak öldürülmüş, idam mahkumları stadyumlarda asılmıştı. Uyguladığı politikalardan ödün vermeyen Taliban'a göre; bu uygulamaları kaldırmak yerine, Batı'nın kendi konumunu gözden geçirerek Taliban'a ayak uydurması gerekiyordu. Taliban'ın bu uzlaşmaz tutumunun

⁸⁵ Raşid, **a.g.e.**, s. 159.

⁸⁶ Kalfa, **a.g.e.**, s. 121.

⁸⁷ Ülger, **a.g.m.**, s. 107.

militan tabanlı oluşundan kaynaklandığı ve öğrencilerin cihada bağlılığının ölçüsü olarak kabul edildiği ifade edilmekteydi.⁸⁸

Taliban'ın dış politikası incelendiğinde, dünyanın büyük bir kısmının Taliban'ın terör yanlısı, kökten dinci uygulamalarına karşı olduğu ancak bazı ülkelerin bölgesel menfaatleri açısından Taliban'a destek verdiği görülmektedir. 11 Eylül'e kadar Afganistan'ın dış temsilcilikleri ve BM daimi temsilciliği devrik Devlet Başkanı Burhaneddin Rabbani tarafından kontrol edilmekteydi. Sadece üç ülke (Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri) Taliban yönetimini tanımıştı.⁸⁹ Bu ülkeler aynı zamanda Orta Asya'daki nüfuz mücadelesinde İran, Rusya ve Hindistan'a karşı politikalar izleyen ülkelerdi.⁹⁰

1) Taliban Yönetimini Destekleyen Devletler

Taliban yönetimini tanıyan üç ülkeden biri olan Pakistan, iç savaşların yaşandığı dönemlerde Taliban'a silah, eğitim, personel ve ulaşım imkanı sağlamıştır. Pakistan Taliban'a destek vererek Afganistan üzerinden sağlamak istediği çıkarlardan birisi, stratejik derinliğini korumak olmuştur; "stratejik derinlik" Pakistan ordusunun olası bir Hindistan işgali üzerine İndüs Nehri'nin doğu tarafına geçmek zorunda kalırsa, ordunun reformu ve yeniden inşa etmesi için nehrin batısında yeterince alana sahip olması anlamına gelmekteydi. Pakistan'ın başka bir strateji ise, Afgan Şiiileri'ne ve Taciklere karşı Peştun kartını oynayarak İran'ın Afganistan'daki

⁸⁸ Raşid, **a.g.e.**, s. 175.

⁸⁹ Ülger, **a.g.m.**, s. 109.

⁹⁰ Atayi, **a.g.e.**, s. 23.

etkisini azaltmak olmuştur. Pakistan için önemli olan diğer bir konuda, petrol ve doğal gaz boru hatlarıdır. Afganistan'ın Orta Asya'da bulunduğu konumdan da faydalanmak isteyen Pakistan, Taliban'a desteğini sürdürerek Türkmen doğalgazını ve Kazak petrollerini, Afganistan üzerinden ülkesine getirebilecek ve Hindistan'a karşı avantajlı konuma geçecekti.

Taliban'ı destekleyen bir diğer ülke ise Suudi Arabistan'dır. Suudi Arabistan için Afganistan'ın farklı bir önemi vardı. Suudi şirketleri, Afganistan'daki doğalgaz boru hattı projeleriyle ilgilenmeye başlamış ve hükümetlerini Taliban'a destek vermesi konusunda zorlamıştı. Ayrıca, Suudi Arabistan, Vahhabiliğin Afganistan'da yayılması için her türlü girişimde bulunmaktaydı.⁹¹

Suudiler, Afganistan'da Sünni bir islami rejimin kurmasını ve bu rejim ile kendisine en büyük rakip olarak gördükleri İran'daki Şii rejimini zor durumda bırakmayı düşünmüşlerdir. Ayrıca Taliban sayesinde Özbekistan'a ve Tacikistan'a da Sünni görüşteki bir islami akımı sokmayı planlamışlardır.⁹²

Suudilerin bu girişimlerine karşılık Taliban'da kraliyet ailesi ile iyi ilişkilerini korumuşlardı. Nisan 1997'de Taliban liderlerinden Molla Rabbani, Riyad'ta Kral Fahd'la bir araya geldiğinde Suudilere övgülerini sürdürmüştür. Rabbani memnuniyetini "*Suudi Arabistan, Müslüman âleminin merkezi olduğu için Suudilerin yardımını almaktan büyük sevinç duyuyoruz.*" şeklinde ifade etmiştir.⁹³

Dünyadaki devletlerin çoğu Taliban'ın meşruiyetini tanımamıştır ayrıca uluslararası insan hakları örgütlerinin Taliban'ın insan hakları ihlallerini

⁹¹ Raşid, **a.g.e.**, s. 325.

⁹² Saray, **a.g.e.**, s. 3; Oğuz, **a.g.e.**, s. 253.

⁹³ Kalfâ, **a.g.e.**, s. 131.

kınamışlardır. Ancak Birleşik Arap Emirlikleri 1998’de Suudi Arabistan’ın ve yerel islamcı grupların isteği üzerine Taliban’ın devletini tanımıştır.

Orta Asya’daki ülkelerden Taliban’ı destekleyenlerin başında Türkmenistan gelmektedir. Türkmenistan Sovyetler’in dağılmasından sonra Afganistan üzerinden dışarıya açılmanın yollarını aramaya başlamış, Taliban’ın yönetimi ele geçirmesi ile birlikte doğalgaz rezervlerini Afganistan üzerinde Pakistan ve Hindistan’a ihraç etme imkanı doğmuştur. Bu durumun Türkmenistan’ın Rusya’ya olan ekonomik bağımlılığını da azaltacağı düşünülmüştür.⁹⁴

Taliban’ın Kabil’i ele geçirdiği günlerde Türkmenbaşı tarafsızlık politikası adına Rusya ve Orta Asya’daki diğer Cumhuriyetler’in katıldığı olağanüstü danışma toplantısına katılmamakla kalmamış, Taliban yönetimini destekleyen dünyadaki sayılı ülkelerden birisi olmuştur. Bir süre sonra Taliban’ın Dışişleri Bakan Yardımcısı Aşgabad’ı ziyaret ederek ilk ekonomik anlaşmasını imzalamıştır. İki ülke, Türkmen doğalgazının Afganistan üzerinden Pakistan’a ulaştırılması, Türkmen hava sahasının Afgan uçaklarına açılması ve Türkmen mühendislerin Afganistan’da iki elektrik santralinin yapımında çalışmaları konularında anlaşmışlardır.⁹⁵ Önce eski Başbakan Navaz Şerif, sonra onu deviren Pervez Müşerref Aşgabad’a sık sık uğrayarak Türkmenbaşı’yla uzun pazarlıklara girişmişlerdir. Böylece Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan’a karşı Türkmenistan, doğalgaz ve petrolü batı pazarına Afganistan ve Pakistan üzerinden ulaştırmak amacıyla Pakistan ve Afganistan’la ittifak yapmıştır.⁹⁶

⁹⁴ Kalfa, a.g.e., s. 131.

⁹⁵ Vehid Müjde, **Afganistan ve Taliban Beş Senelik İktidarı**, Kabil, Bungah İntişarati Meyvend Yayınları, 2002, s. 81-83.

⁹⁶ İrfan Ülkü, **Orta Asya Moskova’ya İslam Arasında**, İstanbul, Kum Saati Yayıncılık, 2002, s. 128.

Taliban'ı destekleyen en önemli ülkeler arasına ABD gelmekteydi. Sovyetler gibi büyük bir düşmanından kurtulan ve daha sonra Afganistan üzerinde etkin rol almak isteyen ABD, Taliban yönetimini ilk başta desteklemiş ancak Taliban'ın daha sonra farklı politika izlemesinden ve düşmanı olarak belirttiği El-Kaide'yi desteklemesinden sonra geri adım atmak zorunda kalmıştır.

ABD, 7 Ağustos 1998 tarihinde Kenya ve Tanzanya'daki ABD Büyükelçiliklerinin Usame Bin Ladin'e bağlı El-Kaide örgütü tarafından bombalanması üzerine Afganistan politikasını tamamen değiştirdi. Bu olaydan sonra ABD, Taliban'ı sıkıştırarak Bin Ladin'in kendilerine verilmesini istedi, ancak Taliban Bin Ladin'in yerini sık sık değiştirerek vermemekte direndi. Molla Ömer'in Usame Bin Ladin'i koruyacağı açıklaması üzerine 20 Ağustos 1998'de ABD, Celalabad ve Host'taki kamplara karşı 75 Cruise füzesi fırlattı ve bu saldırılarda 21 kişi öldü, 30 kişi yaralandı.⁹⁷ Saldırlardan sonra bir açıklama yapan Molla Ömer, Bin Ladin'i koruyacaklarını yineledi.

2) Taliban Yönetimini Desteklemeyen Devletler

Rusya ve Orta Asya Cumhuriyetleri için Afganistan'da oyunun adı değişmişti. "Yeni Oyun" kuzeydoğu Asya'yı, Afganistan'ın kuzeyinden geçerek, Avrupa ile bağlayan enerji devletleri ve kurulacak boru hatları üzerineydi. Rusya, Çeçenistan'da savaşmak için asker yetiştirdiği gerekçesiyle Taliban karşısında yerini almıştır. Rusya'ya karşı Çeçenistan'da savaşan islami gerillaların arkasında kökten

⁹⁷ Demirel, a.g.e., s. 48.

dinci Taliban ve Pakistan olduğu bilinmektedir. Temmuz 1999'da Dağıstan'ın bir kısmında ele geçirilen Çeçenler arasında Arap, Afgan ve Pakistanlıların olduğu görülmüş ancak Taliban bu desteği yalanlamıştır.⁹⁸

Taliban yönetimine karşı gelen ülkelerin arasında İran da yer almaktaydı. İran ve Taliban arasındaki anlaşmazlığın nedeni ise İran ve Afganistan'ın Orta Asya gaz ve petrolünü dış dünyaya ulaştırılmasında geçiş yolu olmalarıdır. Sovyetler'in dağılmasından sonra Orta Asya Cumhuriyetleri üzerinde siyasi ve ticari kazanımlar için İran – Türkiye ve İran – Pakistan arasında büyük bir rekabet yaşanmıştır. Afganistan istikrarsız kaldığı sürece tercih edilmeyebilir ve İran güzergâhı tercih edilebilirdi. Ancak Afganistan ABD'nin enerji güvenliği politikaları açısından önemli bir yer işgal ediyordu. ABD'nin amacı Orta Asya Cumhuriyetleri'ni Rusya'nın nüfuzundan kurtarma ve İran'a yaklaşmalarını engellemek olmuştur. Bu nedenle de petrolün Afganistan yoluyla Hint-alt kıtasına ulaştırılması projesini desteklemiştir.⁹⁹

Taliban'a karşı cephe alan bir diğer ülke ise Türkiye idi. Türkiye'nin bölgedeki dış politikası 1991'de Sovyetler'in dağılması ile birlikte hız kazanmıştır. Türkiye için İstanbul'dan Kafkasya, Orta Asya ve Doğu Türkistan'a kadar yayılan bölgeye ulaşma imkanı doğmuştur.¹⁰⁰

Afganistan'daki Türkler'in liderliğini yapan General Raşid Dostum'u destekleyen Türkiye, hem Türk mücahitlerine hem de diğer mücahit grupların güvenliğine sahip tek ülkeydi.

⁹⁸ Kalfâ, **a.g.e.**, s. 134-135.

⁹⁹ Fatma Taşdemir, "Taliban Bağlamında Bölgesel ve Küresel Güvenlik Sorunları Üzerinde Bir Değerlendirme", Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir (Ed.), **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2002, s. 290.

¹⁰⁰ Kalfâ, **a.g.e.**, s. 138.

Taliban grubu, Afganistan'ın modern devlet olarak gelişmesi için büyük yardımlar yapmış olan laik Türkiye Cumhuriyeti'ni sevmeyen yegane topluluk olarak tanınmıştır.¹⁰¹ Afganistan'da yaşanan iç çatışmaların yoğun olduğu bir dönemde, General Abdurraşid Dostum'un birlikleri ile Taliban birlikleri arasında kanlı çatışmalar yaşanmıştır. Türkiye, bu mücadele sırasında yeterli olmamakla birlikte Türk gruplara çeşitli yardımlarda bulunmuştur. Türkiye, bu dönemde Pan-Türkist bir dış politika izlemiş ve Afganistan'daki Türk azınlıkları aktif bir şekilde desteklemiştir.¹⁰² Başlangıçta sadece Türkiye, Rusya ve İran'ın desteklediği Kuzey İttifakını, 11 Eylül saldırılarından sonra bütün dünya desteklemiştir.¹⁰³

28 Şubat 1997 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu toplantısının ardından irticai örgütlerle kararlı bir mücadele sürecine girilmesi¹⁰⁴ ile birlikte, Türkiye'nin zaten desteklemediği Taliban yönetimine karşı tavrı, daha da sertleşti. Hizbu'l Tahrir ve Özbekistan İslami Hareketi gibi, Afganistan içerisinde Orta Asya'ya yönelik faaliyet gösteren köktendinci örgütlerin varlığı, bölgede demokratik-laik tek ülke olan ve Orta Asya ülkeleri üzerindeki lider konumunu kaybetmek istemeyen Türkiye'yi rahatsız etti.¹⁰⁵

2001 yılı başlarında Afganistan'ın %90'ını kontrol altında tutan Taliban yönetimi, dış politikası için gerekli olan tanınma sorununu çözememiş ve dünya ülkeleri tarafından sınırları dışında yapılan güvenlik ve işbirliği anlaşmaları ile tam manasıyla tecrit edilmişti.

¹⁰¹ Saray, **a.g.e.**, s. 2.

¹⁰² Akkurt, **a.g.e.**, s. 148.

¹⁰³ Gündüz, **a.g.e.**, s. 37.

¹⁰⁴ "MGK'da Herşey Konuşuldu...", **Milliyet**, 1 Mart 1997.

¹⁰⁵ Kalfa, **a.g.e.**, s.139.

L)Taliban ve El-Kaide İlişkisi

1980-1989 döneminde dünyanın her tarafından gelen militanların eğitim ve sonrasında cepheye gönderilmesi amacıyla Filistin asıllı A. Azam'ın sorumluluğunda Paşevâr'da oluşturulan Hizmet Bürosu'nda, Suudi yardımlarını denetlemek üzere Prens El Turki'nin görevlendirdiği Usame Bin Ladin, cihad için gelen 70 bin civarındaki militanın veri tabanını tutmak suretiyle ilerisi için operasyonel kadroları tesbit etmiştir. Yunus Halis'in Hizb-i İslam saflarında Kandahar'da Sovyetler'e karşı savaşa katılan Ladin, gerilla savaşı taktikleri konusunda cephedeki komutanlar ve Pakistan İstihbarat Teşkilatı'nın (ISI) uzmanlarından yararlanmıştır. Prens El Turki ve Suudi Kraliyet ailesine yakınlığı ile tanınan Ladin savaştan sonra ülkesine döndüğünde Körfez krizi ve Suudi Arabistan'daki ABD askeri varlığı ile ilgili olarak Suudi yönetimiyle ters düşmüş ve bağları koparmıştır.

Bin Ladin'in her olayda artan ünü, kendisini kenara itilmiş hisseden müslümanların büyük bir istekle El-Kaide'ye katılmasına yol açıyordu. Bin Ladin'in, tamamen bu mücadeleye yönlendirdiği 900 milyon dolarlık kişisel serveti ve radikal islamcı gruplar ile silah tüccarlarından aldığı iddia edilen destek de bu hücrelere akmaktaydı.¹⁰⁶

ABD, Afganistan Khost'taki üç eğitim kampını, Bin Ladin'le bağlantılı gruplar tarafından kullanılan yerler olması, bu üslerin teröristlere yataklık etmesi, teröristlerin buralarda silah eğitimi almaları ve bu üslerde barınan grupların dünyanın birçok yerindeki saldırılardan sorumlu terörist gruplar olması sebebiyle bombaladı,

¹⁰⁶ "Hedefteki Adam: Usame bin Ladin",
http://www.hurriyetim.com.tr/dosya/abd_operasyon/ladin.asp,19 Haziran 2003.

ABD'nin 75 adet roket atarak gerçekleştirdiği bu saldırı 26 kişinin ölümü ve 30 kişinin de yaralanmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁰⁷ Ayrıca, Sudan'daki bir tesisi de kimyasal silah ürettiği ve Bin Ladin'le bağlantılı olduğu iddiasıyla bombaladı. Taliban'ın kendi toprakları olarak gördüğü yerlere karşı yapılan ABD saldırılarında 21 kişinin öldürülmesine rağmen Bin Ladin sağ olarak kurtuldu. Taliban "Ne kadar Cruise füzesi atarlarsa atınsınlar, Bin Ladin'i ABD'ye teslim etmeyeceğini" ilan etti.¹⁰⁸ Bununla birlikte bir dizi görüşme ve tehdidin ardından Taliban yumuşadı ve Bin Ladin'i ülkeden çıkarmak için ABD'nin yeterli kanıt sunmasını istedi. Bu çözüm Taliban'ı uluslararası terörizmle işbirliği yaptığı suçlamasından kurtaracağı gibi, Bin Ladin açmazında kendilerine belli bir zaman da kazandıracaktı. Ancak, 20 Kasım 1998'de Taliban farklı bir açıklama yaparak "Bin Ladin'in özgür bir yurttaş olduğunu" ilan etti.¹⁰⁹

Fakat Washington'un Bin Ladin'e karşı askeri bir operasyon düzenlemeyi planladığı ortaya çıkınca, Taliban yetkilileri, ABD ile pazarlığa girişti ve ABD'nin kendilerini tanıması karşılığında Bin Ladin'in ülkeden ayrılmasını sağlayacaklarını söyledi. Dolayısıyla 1998 kışına kadar Taliban, Bin Ladin'i ABD ile pazarlıkta kullanabileceği bir koz olarak görmekteydi. Ancak Taliban'la iyi ilişkiler kuran Bin Ladin, onların işgal ettiği uyuşturucu yollarını gene Taliban desteğiyle kullanıma açarak Taliban'a fayda sağlamaktaydı.¹¹⁰

¹⁰⁷ Atayi, **a.g.e.**, s. 534-535.

¹⁰⁸ Demirel, **a.g.e.**, s. 110.

¹⁰⁹ Demirel, **a.g.e.**, s. 111.

¹¹⁰ Demirel, **a.g.e.**, s. 115.

Kısacası bugüne kadar çeşitli girişimlerde bulunulmasına rağmen, Bin Ladin gerek bulunduğu coğrafyanın kendisine sağladığı güvenli bölge nedeniyle, gerekse Taliban ile olan iyi ilişkileri sayesinde bu operasyonlardan kolaylıkla kurtulabildi.

ABD, 11 Eylül saldırısını Japon Kızıl Ordusu üstlendiği halde, Usame bin Ladin'i sorumlu olarak göstermişti. Çünkü; gücü neredeyse tükenmiş eski bir örgüt olan Japon Kızıl Ordusu'nun böylesine organize bir eylemi yapabileceğine ihtimal verilmemekteydi. Kaldı ki; bu iddia, ABD'nin yapmak istediği yeni düzenlemeye imkan verecek, gerekli koşulları sağlayacak özelliğe de sahip değildi. ABD'nin kendi çıkarları açısından milyarder terörist Usame bin Ladin, Ladin'in yaşadığı ülke Afganistan ve burada kendisine kucak açan Taliban rejimi çok daha iyi bir düşmandı.¹¹¹

M)Kuzey Afganistan'da Afganlı Türklerin Harekatı ve Türkiye'nin Desteği

Komünist ihtilali ve ardından Sovyet işgali ile beraber, tüm Afganistan'da direnişlerin başlaması ile bölgedeki Türklerin çoğu, Tacik asıllı Burhaneddin Rabbani liderliğindeki Cemiyet-i İslami Afganistan Partisi, Sovyetler işgaline karşı mücadele etmekteydi. 1981 yılın sonlarında Pakistan'ın Peşaver kentinde, Afganistan Özbekleri ve Türkmenlerinin ortak bir toplantısıyla İttihad-ı İslami Velayat-i Şimali Afganistan (Kuzey Afganistan İlleri İslam Birliği) adıyla yeni bir örgüt kurulmuştu. Bu örgütün başına ilk olarak Afganistan Türkmenlerinden

¹¹¹ Metin Sever, **Şiddet ile Demokrasi Arasındaki Dünya, Düşmanını Arayan Savaş**, İstanbul, Everest Yay., 2001, s. 28.

Abdülkerim Mahdum getirildi. Ancak Mahdum 1982 yılında Türkiye'ye yerleşince örgütün başına, Özbekistan göçmeni ve Pakistan vatandaşı olan Azad Beg Kerimi getirildi.¹¹²

Kuzey Afganistan İlleri İslam Birliği adıyla beraber anılan Azad Beg, Afganistan'daki Türkler için oldukça önemli bir isimdir. Türk kamuoyu Afganistan'daki mücadelede Türklerin de var olduğunu ve orada aynı zamanda bir Türklük kavgasının da yaşandığını ilk önce Kuzey Afganistan İlleri İslam Birliği Partisi ve Azad Beg adıyla duydu. Azad Beg, siyasi bir platform oluşturmak için başta Türkiye olmak üzere bazı ülkeleri, destek istemek için ziyaret etti. Çalışmalar verimli geçmiş, Azad Beg, önceki gücünün üstünde bir güç kazanmıştı. Bu arada Türk kimliğini fark edip kendine iltihak edenleri Kuzey Afganistan'da konuşlanan Raşid Dostum'a gönderiyordu.

Dostum'un Türkiye ve Özbekistan'la temas kurduğu, bu temasların Kuzey Afganistan'da Türkmen, Kırgız ve Özbeklerden müteşekkil unsurlarla bağımsız bir Türk devleti kurma gayesinin bulunduğu gibi iddialarla Necibullah'tan sonra Ahmed Şah Mesud'la da arası açılan General Dostum, Azad Beg'in yanına gönderdiği Aşur Pehlivan'la daha da güçlenmişti. Aşur Pehlivan da, Kuzey Afganistan'da Güney Türkistan adına bağımsız bir Türk devletinin kurulmasını savunuyordu. Fakat bu veya benzeri fikirleri benimseyen kim varsa, Azad Beg, Aşur Pehlivan, Resul Pehlivan ve diğerleri, hepsi garip bir şekilde öldürüldü.¹¹³

Azad Beg Afganistan'ın kendine has özel yapısından dolayı çok titiz davrandı, güçlüydü, ama Türkler arasında bir iç savaşa meydan verecek her şeyden

¹¹² Yavuz Selim, **Afganistan ve Dostum**, Ankara, Hiler Yayınları, 2004, s. 15.

¹¹³ Tenin, **a. g. e.**, s. 310.

kaçınmıştır. Ancak Azad Beg Kerimi'nin Afganistan'da Türk varlığının tanınması için verdiği mücadele, sonunda hayatına mal oldu.

Azad Beg'in ölümün ardından Afganistan'daki Türklerin liderliği, artık Özbek Türkü General Dostum'a geçti. Dostum, Azad Beg gibi yeni bir Türk devleti kurmak peşinde değildi. Dostum, Afganistan'ın bütünlüğünü koruyarak kurulan ve kurulacak hükümetlerde Türkler'in de temsil hakkı olmasını talep ediyordu. Afganistan'daki Türkler'in lideri olan General Raşid Dostum 1954 yılında Cevzcan Vilayeti'nin Hoca Deko ilçesinde doğdu. 1980'li yılların başında Raşid birçok Özbek genci ile birlikte paralı milislere katıldı. General Reşit Dostum, başlangıçta Sovyetler'in yanında rejimin yıkılmasından sonra ise komünist hükümet kuvvetlerin yanında yer almıştır. Olayların gelişmesi karşısında mevcut hükümetin (Necibullah hükümeti) yıkılmasında ve mücahitlerin hükümetinin (Sıbgatullah Müceddidi hükümeti) kurulmasında önemli rol üstlenmiştir.

Türkiye Dostum'un yönetimi ile çok yakından ilgileniyordu. Dostum yönetimi ve Dostum'un izlediği laik demokratik çizgi, Türkiye'nin izlediği resmi politika ile tam bir uyum içerisindeydi. Ankara'nın çıkarları ve izlediği dış politika, Afganistan'da gittikçe büyüyen köktendincilik tehlikesinin önünde bir kalkan işlevi gören Dostum yönetimini desteklemesini gerektiriyordu. Nitekim Türkiye çok geçmeden Mezar-ı Şerif'te Konsolosluk ve Afganistan-Türkiye Dostluk Okulları'nı açtı.¹¹⁴

Dostum aldığı destek ile Türkiye'ye ilk ziyaretini 1993'te gerçekleştirdiğinde, dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve Genelkurmay

¹¹⁴ Mehmet Seyfettin Erol, Afganistan Özbekleri, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 7 Sayı: 3, Ankara, ASAM Yayınları, 2001, s. 133.

Başkanı Doğan Güreş tarafından ilgiyle karşılanarak aldığı desteği bu ziyareti ile iyice pekiştirmiş oldu.

Dostum Türkiye’de Cumhurbaşkanı ve Başbakan başta olmak üzere, Milli Savunma ile İçişleri Bakanları ve Genelkurmay Başkanı ile görüşmelerde bulunarak, ilk planda beş yüz öğrencinin Türk Devleti tarafından Türk üniversitelerinde okutulması kararının alınmasını sağlar. Bu, Afganistan ve Afganistan’daki Türkler için gerçekten son derece önemlidir. Afganistan Kralı Zahir Şah zamanından beri Türkiye Afganistan’dan ilk defa öğrenci kabul etmişti. Dostum’un Türkiye ziyaretinde ona eşlik eden Azad Beg, bu ziyaretten fayda umarak kendi fraksiyonunu (Kuzey Afganistan İlleri İslam Birliği) güçlendirmek için Cümbüş hareketini kontrol altına alma denemesine girişecek, ancak bunu sezmekte gecikmeyen Dostum, karşı atağa geçerek Azad Beg’in önünü kesecektir. Türkiye’de fevkalade bir ilgiyle karşılaşılan Dostum’a, Türkiye’den bir heyetle birlikte, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz ve Devlet Bakanı Necmettin Cevheri Mezar-ı Şerif’e bir ziyaret tertip ederler.¹¹⁵ Heyet görüşmelerin ardından Türkiye-Afganistan arasında dostluğu güçlendirmek için, eğitimi geliştirmek amacıyla okul yapmaya karar verir, bu okulların ilk önce Kuzey Afganistan’da yapılması kararı alınır. Nitekim heyet Afganistan’dan ayrıldıktan kısa bir süre sonra Mezar-ı Şerif ve Şebirgan’da Afgan-Türk Dostluk Okulları açılır. Ayrıca Ankara’da verilen söz gereği, beş yüz öğrenci, üniversite tahsili görmek için Türkiye’ye davet edilir.¹¹⁶

General Dostum Türkiye ziyaretini bu şekilde anlatıyor;

¹¹⁵ Beg, a.g.e.,s. 147-148.

¹¹⁶ Beg, a.g.e., s. 147-148.

*“1992 yılının sonlarıydı, Cünbüş’ü yeni kurmuştum. O zamanlar Rabbani de Cumhurbaşkanı idi. Bir gün Türkiye’den bir davet aldım. Hep gitmek istiyordum Türkiye’ye. Bir heyet oluşturdum, önce Özbekistan’a oradan da Türkiye’ye gittim. Rahmetli Turgut Özal Cumhurbaşkanı, Süleyman Demirel Başbakan, Doğan Güreş Paşa da Genelkurmay Başkanı idi. Çok samimi, çok sıcak karşılanmışım. Rahmetli Özal o günlerde tatildeymiş. Hemen beni bir uçakla yanına götürdüler. Allah ramet etsin, bir kardeş gibi karşıladı beni. Yanındakilere hitaban, Dostum’un bu kadar güçlenmesine, bir parti kurmasına Afganistan’daki hiçbir güç tahammül edemez. Bu milli harekete sadece içerdekiler değil, dışarıdakiler de tahammül edemez. Onun için Dostum çok büyük bir baskıya maruz kalacaktır. Üzerinde baskı kurup, onu ezmeye ve yok etmeye çalışacaklardır dedi, sonra da Dostum’a her konuda yardım edin, ona her konuda destek olun şeklinde bir talimat verdi”.*¹¹⁷

Türkiye’den tam destek alan Dostum, Kuzey Afganistan’da bölgesel bir devlet kurmuş ve Özbekistan, Türkmenistan, Hindistan, Sovyetler tarafından da desteklenmişti.

General Dostum dışarıda bir çok ülke ile iyi ilişkiler geliştirmiş olmasına karşın, içerde iktidarını daha tam oturtamamıştı. Dostum’a bağlı bazı komutanlar kendi başına hareket ediyordu. Bunların başında da Faryab İli’nin Vali’si Resul Pehlivan geliyordu. Necibullah döneminde General Dostum Cevzcan bölgesinde 53. Fırka komutanı olarak görev yaparken, General Resul Pehlivan’da 511. Tugay’ın komutanı olarak görev yapmaktaydı. Daha sonra 1992’de General Dostum’un emrine girmişti.

¹¹⁷ Selim, a.g.e., s. 169-170.

Gerek Cünbüş-i Milli'nin kuruluşunda, gerekse de bölgenin güvenliğinde büyük bir rol üstlenmiş olan Resul Pehlivan, tıpkı Dostum gibi Özbekti ve büyük bir aşirete mensuptu. Fakat Resul Pehlivan'ın Faryab'da bağımsız bir hükümdar gibi hareket etmesi Mezar-ı Şerif yönetimini rahatsız ediyordu. Bununla birlikte General Dostum, Resul Pehlivan'la açık bir çatışmaya girmekten kaçınıyordu. Çünkü böyle bir çatışma, Kuzey Afganistan'da Özbekler'in ikiye bölünmesine yol açabilirdi. Dolayısıyla bu işi bir oldubittiyle getirilmesi gerekiyordu. Nitekim Resul Pehlivan'ın öldürülmesi hadisesi bugün bile tam olarak çözülebilmemiş değildir. Bir iddiaya göre Resul Pehlivan, esir aldığı Din Muhammed'i Mezar-ı Şerif'te sıkı bir sorgulamaya tutar ve olay yerine tatbikat için götürdüğünde bizzat kendi muhafızlarından Abdülsamed'in kurşun yağmuruna tutularak öldürülür.¹¹⁸

General Dostum iktidarına karşı olduğu düşünülen Resul Pehlivan'ın Dostum tarafından öldürüldüğü iddia edilmiş ancak kanıtlanamadığı için iddia olarak kalmıştır. Ancak buna inanmayan ve intikam için fırsat kollayan Resul Pehlivan'ın kardeşi Abdülmelik, Taliban'ın kuzeye yönelmesi ile saf değiştirmiş Taliban'a destek vererek Dostum'un karşısında yer almıştır.

Bu dönemde General Dostum ve Taliban birlikleri ile arasında yoğun çatışmalar olmuş ve bu çatışmalar General Dostum'un ülkeyi terk etmesiyle sonuçlanmıştır.

General Dostum, Afganistan meselesi içinde yer aldığından beri Özbekistan'a çok güveniyordu. Dostum'a göre eğer bir gün iç ve dış baskılara karşı dayanılmayacak hale gelirse, Özbekistan ister istemez Afganistanlı Özbeklerin

¹¹⁸ Beg, a. g. e., s. 279.

yanında yer almak zorunda kalacaktı. Dostum her zaman Özbekistan Devlet Başkanı İslam Kerimov'la iyi ilişkiler içerisindeydi. Fakat kuzeyden Taliban'ın ağır baskısından kaçan yüzlerce insan geçici olarak Özbekistan'a geçmek istediklerinde, Özbekistan baskı altında kalan Özbeklere ve Dostum'a izin vermemiş. Ancak birkaç saat beklettikten sonra yalnız Dostum'a bir kaç saat içinde Özbekistan'ı terk etmek şartıyla izin vermişti. Buna karşılık Türkiye kapılarını sonuna kadar sadece Dostum'a değil, bütün Afganlara açmıştı. Özbekistan hükümetinin sığınma isteğinin reddedilmesi üzerine, Türkiye Cumhuriyeti'nin kabulüyle General Dostum ve beraberindeki 18 kişilik heyetiyle birlikte 25 Mayıs 1997'de Ankara'ya gelmişti. Dışişleri Bakanlığı yetkililerince karşılanan Dostum ve beraberindekiler, Stad Oteli'ne yerleştirildiler. Türkiye'ye geldikten sonra gerek halk, gerekse devlet Dostum'a ilgi göstermişler. Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel de Dostum'u hürmetle karşılamıştır.

Sonuç olarak, 1997'ten sonra Kuzey Afganistan birkaç kez el değiştirerek Afganistan'ın diğer bölgeleri gibi 2001 yılına kadar Taliban'ın elinde kaldı. Türkiye Cumhuriyeti Taliban'ı resmen tanımadığı için Afganistan ve Türkiye ilişkileri geçici olarak askıya alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti 1991'den 2001'e kadar hem devlet olarak hem de sivil kurumlar aracılığıyla Afganistan'da yardım faaliyetlerinde bulunmuştur. Ancak Afganistan'ın içinde bulunduğu durumlardan dolayı bu yardımlar sadece Kuzey Afganistan ile sınırlı kalmıştır bununla beraber 1997 yılından sonra Kuzey Afganistan'ın Taliban eline geçmesiyle de Afganistan'ın bu bölümüne yönelik yardım faaliyetleri de kesintiye uğramıştır. Bu tarihe kadar yapılan yardımların Afganistan-Türkiye arası ilişkilerin geleceği adına olumlu etkileri olsa dahi sonuç

olarak iki ÷lke arasındaki ilişkiler askıya alındığı için bu dönem genel olarak başarısız olarak değeriendirilebilir.

II. 11 EYLÜL SALDIRISI, ABD, AFGANİSTAN VE TÜRKİYE

A) ABD'ye Yapılan 11 Eylül Saldırısı ve Afganistan İlişkisi

11 Eylül 2001 tarihinde I. Dünya ve II. Dünya Savaşını ülkesinde yaşamamış bir ülke olan ABD, ilk defa ülkesinin ve kapitalizmin sembolleri olan Dünya Ticaret Merkezinin ikiz kulelerine ve Pentagon'a karşı yapılan saldırılara maruz kaldı.

Yerel Saatte 08:46:30 da bir uçak Dünya Ticaret Merkezi Kuzey Kulesi 94.-98. katları arasına kulenin kuzey tarafından çarptı. Bina çarpmadan 102 dakika sonra yıkıldı. Kuzey kulesine yapılan saldırıdan yaklaşık 15 dakika sonra Güney Kulesine ikinci bir uçak 77.-85. katları arasına kulenin güney tarafından çarptı. Bu bina da çarpmadan 56 dakika sonra yıkıldı. Aynı gün 5 Arap tarafından kaçırıldığı açıklanan başka bir uçağın ise Pentagon'u vurduğu belirtildi. New Jersey'den kalkan ve San Fransisco rotasında ilerleyen başka bir uçağın ise 4 hava korsanı tarafından kaçırıldığı ve Pensilvanya'da boş bir araziye düştüğü belirtilmiştir. Bu saldırılar sonucu yaklaşık üç bin kişinin öldüğü açıklanmıştır.¹¹⁹

Tüm medya saldırıyı ilk uçak çarpmasından sonra canlı olarak verirken bir yandan da saldırının kimler tarafından gerçekleştirildiği sorununa cevap arıyordu. Saldırı sırasında bir okul ziyaretine gitmekte olan Başkan Bush programını

¹¹⁹ Mehmet Polat, Dünyayı sarsan gün; 11 Eylül 2001 , <http://www.anafikir.com/dunyayi-sarsan-gun-11-eylul-2001>.

ertelememiş ve böyle bir saldırı karşında hedef olabileceğini göz önünde bulundurmuyup öğrencilerle okulda kalmayı tercih etmiştir. Daha sonra gelen tepkiler karşısında saldırıyı öğrendiğinde programa başlamış olduğunu belirten Bush kendini savunmak ve eksikliklerini örtmek için bir suçlu aramaya başlamıştı. Çok vakit geçmeden de tüm medya suçlunun Usame Bin Ladin olduğunu ve saldırıyı El-Kaide'nin üstlendiğini belirtiyordu.

Halbuki Usame Bin Ladin böyle bir açıklama yapmamış hatta bazı kaynaklara göre islam dışı bularak saldırıyı kınamıştır. Ancak medya Ladin'in daha önceden çekilmiş birkaç görüntüsünü yayınlamış ve saldırıyı üstlendiğini iddia etmiştir. Bu iddialar da bu kasetlerden öteye gitmemiş ve tam olarak suçlunun Ladin olduğu ispatlanamamıştır. Ancak ABD daha önceden de Ladin'i düşman olarak ilan etmişti. Afganistan için planladığı işgal planını daha da kolaylaştırmak için Ladin'i fail göstermiştir.

Olayı havacılık yönetmeliklerine göre ele aldığımızda, uçakların her birinin çarpmayı hedeflediklere yerlere yaklaşmadan önce avcı jetler tarafından engellenmesi gerekmektedir. Tek bir avcı jetin bile seferber edilmemiş olması, yalnızca rutin hava savunma prosedürlerinin sistematik olarak ülke çapında durdurulmuş olmasıyla açıklanabilir. Federal Havacılık İdaresi (FAA) yönetmelikleri, herhangi bir uçağın gitmesi gereken güzergahından sapması ve Hava Trafik Kontrolü (ATC) komutlarına ya da kendisiyle kurulmaya çalışılan iletişim çabalarına cevap vermemesi durumunda, otomatik olarak acil durum çağrısı yapılacağını belirtir. Bunun nedeni, hiçbir art niyetten şüphelenilmese bile, bu uçağın

diğer uçaklar için tehlike oluşturmaktadır. Eğer Hava Trafik Kontrolü acil bir durumun varlığından şüphe duyarsa, bu tüm birimlerce ortak olarak ele alınır.¹²⁰

Aslında ABD ilk uçaktan sonra bu diğer saldırıları önleyebilecek iken olanlara seyirci kalmakla birlikte, bir de kendine düşman belirleyip kendini haklı konuma getirmek istemiş bunun içinde müttefikler bulmuştur.

Kamuoyunda 11 Eylül olayı her yönüyle tartışılıp, değişik tepkiler ortaya atıldığı bu dönemde, ABD ve İngiltere kendilerinin “*Meşru Müdafaa*” hakkını gerekçe göstererek, 7 Ekim 2001’de Afganistan’a askeri harekât başlatmışlardır.¹²¹

B) 11 Eylül Saldırısı Hakkında Görüş ve Yorumlar

11 Eylül ve arkasında gelişen olaylar hakkında farklı yorumlar yapılmıştır. Bazıları, genellikle, ABD kaynaklı açıklamalara bakarak, saldırının El Kaide Usame Bin Ladin terör grupları tarafından ABD’ye karşı yapılmış bir terörist faaliyet olduğunu, bu nedenle ABD’nin bu saldırıya karşı “meşru savunma” hakkının bulunduğunu ve bu amaçla Afganistan ve Irak gibi ülkelerde operasyon yapılmasının doğru ve haklı olduğunu ileri sürmüştür. Bazıları da, terör saldırılarının ABD’nin içinden veya dışarıdan bazı karanlık gruplarca yapıldığı ve ABD’nin Afganistan ve Irak gibi ülkelerde operasyonlar yapabilmesini sağlamak için yapılmış bir “komplo ya da senaryonun parçası” olduğunu iddia etmiştir. Birbirine zıt bu iki yorumun da

¹²⁰Mehmet Polat, Dünyayı sarsan gün: 11 Eylül 2001 , <http://www.anafikir.com/dunyayi-sarsan-gun-11-eylul-2001>.

¹²¹ <http://www.un.org/news/press/docs/2001/afg152.doc.htm> (12.12.2005).

ispatı mümkün değildir. Her iki görüş de, teröristlerin kim oldukları sabitmiş gibi düşünülmekte, doğruluğu henüz ispatlanmamış bir varsayım üzerine dayanmaktadır.¹²²

Aslında aşağıdaki açıklamalara göre ABD Yönetimi 11 Eylül saldırısına benzer bir saldırıyı bekliyordu:

Adına “**Doomsday Senario**” (Felaket Senaryosu) denilen ve istihbarat uzmanları tarafından hazırlanan raporda ABD şehirlerine koordineli ve büyük çaplı bir saldırının beklenmesi gerektiği açıkça ortaya konmuştur. 11 Eylül’ün pek de sürpriz olmadığına ilişkin bir başka belge ise 2001 Şubat’ında New York Times’da yer almıştır. Gazetede “*Asimetrik savaş devrine hoş geldiniz. Askeri uzmanlar, artık, küçük bir komando grubunun ABD’yi allak bullak edebileceğini ve saldırı emrini kimin verdiği konusunda tek bir kanıt bile bırakmayabileceğini söylüyorlar.*” yorumuna yer verilmiştir.¹²³

2001 yılının Mart ayında bir senato komisyonu tarafından hazırlanan raporda ABD’nin savunma yaklaşımına eleştirel bir yorum yapılmış ve Pentagon şu şekilde uyarılmıştır. “*Önümüzdeki 25 yıl içerisinde Amerikan topraklarındaki Amerikan vatandaşlarına karşı dehşetengiz bir saldırı gerçekleştirilebilir. Tek tehlike insanların ölmesi ve yıkım değil, aynı zamanda ABD’nin küresel liderliğinin altına mayın döşeyecek bir moral bozukluğu. Bu tehdide karşı ülkemiz tutarlı ve bütünlüklü*

¹²² Ramazan Gözen, **Uluslararası İlişkiler Sonrası Çoğulculuk, Küreselleşme ve 11 Eylül**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s. 163.

¹²³ Temel Demirel, Salih Çevikbaş, 11 Eylül Dönemeci ve YDD Terörü, **11 Eylül’den Afganistan’a ABD İmparatorluğu**, Derleyen Mustafa Erdem Sakıncı, Ankara, Ütopya Yayınları, 2004, s. 93-94.

bir idari yapılandırmadan yoksun. Pentagon bu tehdide göre yeniden yapılanmalıdır.”¹²⁴

Yine ABD basınının belirtilmiş olduğu ve Başkanın Güvenlik Danışmanı Condalize Rice’in teyit ettiği bir bilgiye göre trajediden altı ay önce başkan Bush’a Bin Ladin’in adamlarınca ABD uçaklarının kullanılacağı terörist eylemler yapılacağı hususunda bir CIA raporu sunulmuştur. Ancak büyük bir olasılıkla içinde somut bilgi olmaması yüzünden rapora gereken önem verilmemiştir. 2001 yılı Haziran ayında Arizona’dan bir FBI ajanı ABD’deki uçuş eğitimi okullarının teröristlerinin hazırlanması için kullanılabileceğini bildirmiştir ve bu gizli bilgi de ABD yönetimine iletilmiştir. Benzeri uyarıların bu ülkelerin haber alma örgütleri başta olmak üzere Almanya, Fas, Fransa, Hindistan, İsrail, İtalya, Kanada, Kazakistan, Libya, Mısır, Sovyetler ve Ürdün’den gelmiştir.¹²⁵ İstihbarat örgütlerinin bazı simgesel binalara silah olarak kullanılan uçaklarla saldırılacak duyurusunu yaptıkları açıklanmıştır. Hatta İsrail’in “simgesel binalar” genellemesini Dünya Ticaret Merkezi’nin ikiz kuleleri, Pentagon ve Beyaz Saray diye belirttiği de söylenmektedir.¹²⁶

ABD’nin muhalif düşünürlerinden Lyndon La Rouche’un 24 Temmuz 2001 günü yani 11 Eylül 2001’den bir buçuk ay önce yaptığı tarihi konuşma, ikiz kuleler çöktükten sonra duyulduğunda büyük bir şaşkınlıkla karşılanmıştır. La Rouche ABD sisteminin iflas ettiğini, halkın büyük bölümünün dar gelirlilerden oluştuğunu

¹²⁴ Faruk Örgün, **Küresel Terör**, İstanbul, Okumuş Adam Yayıncılık ve Eğitim Hizmetleri, 2001, s. 40.

¹²⁵ Türkkaya Ataöv, Günümüz Küreselleşmesi ve Farklı Bir Seçenek Önerisi, **Cumhuriyet ve Küreselleşme**, Ankara, Kültür Bak. Yay, 2002, s. 18-19.

¹²⁶ 15 Mayıs 2002 tarihine kadar bu konuda açıklama yapmayan veya farklı beyanlarda bulunan ABD yönetimi, ilk defa o gün, “Eylemlerden önceden haberimiz oldu.” açıklamasını yapmıştır. Koru, **a.g.e.**, s. 16.

açıkladıktan sonra böyle durumlarda dünya savaşlarının çıkarıldığını söyleyerek bu savaşın isminin de Batı ile İslam'ın savaşı olacağını söylemiştir.¹²⁷

11 Eylül'den tam bir ay önce, Ağustos 2001'de Sovyetler Devlet Başkanı Vladimir Putin, Rus Gizli İstihbarat Servisi'ne; havaalanlarına, hükümet binalarına ve ABD'nin simgesi sayılan bazı binalara sivil uçaklarla gerçekleştirilecek kesin saldırılarla ilgili olarak ABD yönetimini “derhal, açık ve kesin bir dille” uyarması için emir vermiştir. Putin böyle bir emir verdiğini, Eylül ayı sonunda ABD NBC televizyonuna doğrulamıştır.¹²⁸

Birçok Batılı düşünür de küresel terörün Afganistan'dan yönlendirildiğini ve Afganistan'ın bu eylemleri yapmasını rasyonel bulmamıştır.¹²⁹

Başkan Bush, saldırı akşamı Beyaz Saray'da sarsılmış haldeki ABD halkına hitaben İncil'den bir alıntıyla şöyle demiştir: “*Bugün, ölümün gölgesinin vurduğu vadiden yürürken, şeytandan asla korkmayacağım, çünkü Sen yanımdasın.*” Üzgün bir ses ve güçlkle gizlediği gözlenen bir öfke ile tüm dünyayı uyarmıştır: “*Eylemleri gerçekleştiren teröristlerle onları barındıranlar arasında hiçbir ayırım gözetmeyeceğiz.*”¹³⁰ Başkan George W. Bush, ABD halkın korumak için bütün güvenlik önlemlerinin alınacağını ve gereken ne varsa yapılacağını belirtmiştir. George W. Bush, halkına seslenişinde ise, “*ABD halkının benimle birlikte olmasını, bana destek vermesini istiyorum. Herkes kurtarma çalışmalarına katılmalı, bunu*

¹²⁷ Atilla Akar, **Kıyamet Komplosu Küresel Kaosun Kriptoları**, 3. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2004, s. 41-42.

¹²⁸ Demirer, Çevikaslan, **a.g.m.**, s. 95.

¹²⁹ Etyen Mahçupyan, “**Küresel Terör ve Batı**”, <http://www.zaman.com.tr/?bl=yazarlar&trh=20051003&hn=215469> (13.02.2006).

¹³⁰ Arundhati Roy, “Savaş Barıştır”, **ABD, Terör ve İslam, 11 Eylül Üzerine**, Der.: Ahmet Demirhan, Ankara, Vadi Yayınları, 2001, s. 44.

istiyorum. Bizi test etmek isteyenler, bu testi geçemeyecektir.” demiştir.¹³¹ ABD başkanı George W. Bush, 11 Eylül’de yaptığı konuşmalarda iki önemli şeyi açıklamıştır. Birincisinde bu saldırıları bir barbar istilası olarak nitelmiş, ikincisinde ise daha olay hakkında hiçbir bilgi yokken Usame Bin Ladin bağlantısını gündeme getirmiştir. 15 Eylül günü Bush, Ladin’i baş şüpheli olarak açıklayarak savaş ilan etmiştir. ABD Başkanı George Bush yaptığı açıklamada, “*Terörizme karşı haçlı seferi olan bu savaş zaman alacaktır.*”

Müslüman ülkelerin devlet başkanları, Saddam Hüseyin’in haricinde, saldırıları lanetlemiştir. ABD, Kanada, İngiltere, Avrupa ve Avustralya’daki Müslüman topluluklarının liderleri, açıklamalarında, sıradan Müslümanlarla aşırıların birbirinden ayrılması gerektiğini söylemiştir.¹³²

Taliban sözcüsü Abdülhak Mutmain, “*ABD’de olanlar, sıradan insanların işi değil. Bu hükümetlerin işi olabilir. Ne Usame Bin Ladin, ne de biz bunu yapabiliriz. Biz terörizmi desteklemiyoruz. Bin Ladin’in böyle bir gücü yok. Saldırıları kınıyoruz.*” demiştir.¹³³ Ayrıca Taliban Yönetimi suçlu bulunması halinde Ladin’i iade edebileceklerini de söylemiştir.¹³⁴ Bu bağlamda, Ladin’in Pakistan’da kurulacak bir uluslararası mahkemede yargılanması için Pakistan’da bulunan iki parti lideri Eylül sonu ve Ekim başında anlaşmış ve bu teklif Ladin ve Molla Ömer tarafından

¹³¹ <http://www.biglook.com/usa/liderler.html> (13.02.2006).

¹³² Pervez Hoodbhoy, “İslamabad’dan Bakış”, **11 Eylül’den Afganistan’a ABD İmparatorluğu**, Der.: Mustafa Er dem Sakınç, Ütopya Yayınevi, Ankara 2004, s. 166.

¹³³ İbrahim Karagül, “Sorun Amerika’nın İslam’la Savaşımı”, **Afganistan Taliban ve Ladin**, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2001, s. 145.

¹³⁴ Demirel, **a.g.e.**, s. 157.

kabul edilmiştir. Ancak bu teklif Bin Ladin'in güvenliğini garanti edemeyeceğini belirten Pervez Müşerref tarafından reddedilmiştir.¹³⁵

Bin Ladin, Afganistan'da iktidardaki Taliban'a yakın kaynaklara, *“Terörist eylem bazı Amerikalı grupların işi. Benim bu saldırılarla bir ilgim yok. ABD parmağıyla beni gösteriyor, ama bunu asla ben yapmadım. Bunu yapanlar, kendi çıkarları için yaptılar. Ben Afganistan'da yaşıyorum ve bu tür eylemlere izin vermeyen Molla Ömer'e bağlıyım.”* derken, *“Saldırıyı ben yapmadım ama yapanlara teşekkür ederim.”* demiştir.¹³⁶ Ayrıca 28 Eylül günü Karaçi'de çıkan “Ümmet” gazetesinde yayımlanan mülakatta Bin Ladin şunları söylemiştir: *“Saldırılarından haberim yoktu; masum kadın, çocuk ve insanları öldürmenin iyi bir eylem olduğuna da inanmıyorum.”*¹³⁷

ABD medyası 11 Eylül saldırılarını izleyen süreçte şiddete karşılık vermekten ve öç almaktan bahsetmiştir. Kanunlara başvurmak seçeneğinden kimse söz etmemiştir. Başlatılacak yeni bir şiddet dalgasının bu kez masum insanların ölümüne neden olacağına medyada hiç değinilmemiş, bu saldırıların ardında yatan gerçeği hiç düşünülmemiş ve araştırılmamıştır.¹³⁸

ABD medyası Beyaz Saray'ın sözcülüğüne soyunurken Usame Bin Ladin'i ciddi olarak suçlayabilecek somut delil olmamasına rağmen Ladin'i ve Afganistan'ı hedef göstermiştir. Olası diğer ihtimaller üzerinde hiç durmamıştır. ABD medyası Washington'un resmi ve gayri resmi açıklamalarında özellikle de misilleme-

¹³⁵ John Pilger, “İyi Teröristlerin Yalancı Zaferi”, The Mirror, Kasım 2001, **11 Eylül'den Afganistan'a ABD İmparatorluğu**, Der.: Mustafa Erdem Sakınç, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2004, s. 266.

¹³⁶ Karagül, **a.g.m.**, s. 149-151.

¹³⁷ Kuru, **a.g.e.**, s. 142.

¹³⁸ Nurdan Akıner, **Düşman Değiliz, 11 Eylül'ün Ardından Amerikan Milliyetçiliği**, İstanbul, Karakutu Yayınları, 2004, s. 20.

cezalandırma aşamasına geçildiğinde açıkça Arap ve islamiyet düşmanı açıklama ve söylemlerine herhangi bir itiraz getirmediği gibi olası şiddetli bir misillemenin vahim sonuçları hakkında yönetimi ve kamuoyunu uyarmamıştır.¹³⁹

C) ABD'nin Afganistan'a Müdahalesi

11 Eylül 2001'de ABD'de meydana gelen terör saldırılarından sonra BM Güvenlik Konseyi, 12 Eylül 2001 tarihi ve 4370 sayılı toplantısında konuyu ele almıştır. Konsey aynı gün ve 1368 Sayılı Kararında Birleşmiş Milletler Anlaşmasının amaç ve ilkelerini tekrar teyit ederek terörizmin neden olduğu uluslararası barış ve güvenlik tehditleriyle her türlü araçla mücadele etmeye karar vermiştir. Konsey BM Antlaşmasına uygun olarak münferit ya da kolektif doğal meşru müdafaa hakkını teslim ederek; 11 Eylül 2001 tarihinde New York, Washington D.C. ve Pensilvanya'da meydana gelen terörist saldırıları kınamış ve herhangi bir terörizm fiili gibi bu tür fiilleri uluslararası barış ve güvenliğe karşı tehdit olarak görmüştür.¹⁴⁰

28 Eylül'de Konsey tarafından alınan 1373 sayılı kararla ise terörist eylemlerin uluslararası barış ve güvenliğe karşı bir tehdit oluşturduğu belirlendikten sonra bütün devletlerin terörizm karşı sözleşmeler taraf olmaları, terörizmle mücadelede işbirliği yapmaları çağrısında bulunulmuş ve bütün devletlerden terörist eylemlerin finansmanını engellenmesi istenmiştir.¹⁴¹ 1373 sayılı karar aynı zamanda

¹³⁹ Örgün, **a.g.e.**, s. 102-103.

¹⁴⁰ Hamza İlbeği, **Terörizm ve Terörizmin Önlenmesine Yönelik Uluslararası Gelişmeler**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaelimliler Entitüsü, Kocaeli, 2002, s. 143.

¹⁴¹ Taşdemir, **a.g.m.**, s. 299.

terörist eylemlerin uluslararası barış ve güvenliğe karşı bir tehdit oluşturduğunu belirtmektedir. Ancak, bu kararda 11 Eylül saldırılarına karşı devletlerin askeri güç kullanabileceklerine ilişkin hiçbir ibare bulunmamaktadır. 1373 sayılı karar, Güvenlik Konseyi'nin kararı uygulaması için "gereken her türlü tedbiri alacağı" yönündeki açıklamasıyla son bulmaktadır.¹⁴²

BM Genel Sekreteri Kofi Annan, BM'nin mevcut kararlarının, ABD'nin 11 Eylül 2001'deki terörist saldırılarına karşılık verme hakkını tanıdığını ve Güvenlik Konseyi kararlarının uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdidi, saldırı olarak tanımladığını ve bireysel ya da toplu savunma hakkını teyit ettiğini söylemiştir.¹⁴³ Ancak BM Antlaşması'na dahil ülkelere silahlı güç kullanma hakkının verilmesi, 5 daimi üyeden hiç birinin karşı çıkmaması şartıyla mümkün olmaktadır. Bu aşamada BM Güvenlik Konseyi, askeri güç kullanımına izin vermemiştir.¹⁴⁴

Saldırıların hemen ardından NATO Konseyi 11 Eylül'de yayınladığı bir bildiriyle saldırıları kınamış, saldırılardan duyduğu üzüntüyü ve ABD halkı ile olan dayanışmasını dile getirmiştir.¹⁴⁵ 12 Eylül 2001 tarihinde Kuzey Atlantik Konseyi toplanarak bir gün önce ABD'ye karşı işlenen saldırıları ele almıştır. Konsey bu saldırının, ABD'ye dışarıdan tevcih edildiğinde karar verilirse, NATO'nun 5. maddesinin kapsamı dahilinde bir fiil olarak kabul edileceğine karar vermiştir.¹⁴⁶

Toplantının ardından NATO Genel Sekreteri George Robertson yaptığı açıklamada ABD'nin silahlı bir saldırının objesi haline geldiğini belirtmiş ve ittifakın

¹⁴² Bozkurt, **a.g.e.**, s. 218-223.

¹⁴³ Erol Bilbilik, **İç Yüzü Perde ve Arkasıyla NATO-İstanbul Zirvesi ve Geniş Ortadoğu Stratejisi**, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2004, s. 36.

¹⁴⁴ Akkurt, **a.g.e.**, s. 236.

¹⁴⁵ Ülger, **a.g.e.**, s. 114.

¹⁴⁶ İlbeği, **a.g.e.**, s. 146-147.

bu saldırıyı dışarıdan yapılmış bir saldırı olarak değerlendirebileceğini açıklamıştır. Böylece bir kararın alınması halinde ise müttefiklerin hangi ölçülerde destek sağlayacaklarına kendilerinin karar vereceğini belirtmiştir. Robertson, yaptığı açıklamada, isterse ABD'nin de BM Antlaşması'ndan kaynaklanan hak ve yükümlülükleri dahilinde diğer müttefiklerden bağımsız bir mücadele yürütebileceğini söylemiştir. Öte yandan NATO'nun bu yöndeki kararları George Robertson tarafından Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne iletilmiştir.¹⁴⁷

Konuyla ilgili olarak 2 Ekim 2001'de tekrar toplanan NATO ülkeleri, ABD'nin 11 Eylül terör saldırılarını yapanların Ladin ve Afganistan ile bağlarının olduğuna dair vermiş olduğu kanıtların yeterli olduğunu ve 5. maddenin geçerlilik kazandığını belirtmişlerdir.¹⁴⁸

ABD'nin Afganistan'a misilleme amaçlı operasyonlara yönelik NATO'ya ilettiği 8 maddeden oluşan çok gizli istekler listesi gerekçeleri NATO tarafından yeterli bulunmuş ve 5. madde 4 Ekim 2001'de uygulamaya konmuştur. İstekler şunlardır;¹⁴⁹

1. İstihbarat alanında işbirliği ve bilgi paylaşımı.
2. Terörle karşılaşan müttefiklere veya diğer üyelere destek verilmesi.
3. NATO toprakları üzerinde bulunan ABD üslerinin güvenliğini sağlamaı.
4. NATO üstlerinden yararlanılması.
5. Hava sahalarının ABD'ye açılması.

¹⁴⁷ Ülger, a.g.e., s. 115; **Milliyet**, 13 Eylül 2001.

¹⁴⁸ **Milliyet**, 3 Ekim 2001.

¹⁴⁹ **Milliyet**, 5 Ekim 2001.

6. Havaalanı ve limanların ABD'ye açılması.
7. NATO gücünün Doğu Akdeniz'e kaydırılması.
8. Erken Uyarı Uçaklarının (AWACS) bölgelere kaydırılması.

ABD Hükümeti 11 Eylül'den sonra düzenlenecek hareketin adını ilk başta “*Infinite Justice*” (Sonsuz Adalet) koymuştur. Ancak daha sonra bundan vazgeçerek “*Enduring Freedom*” (Devamlı Özgürlük) diye değiştirmiştir. Davutoğlu, adaletin sürekli olarak sorgulanacak bir kavram olduğunu, hareketin ismi “Sonsuz Adalet” olarak kalsaydı her yanlış bombalamadan sonra bu ismin sürekli olarak sorgulanacağını ama “Devamlı Özgürlük” isminin böyle bir etki yaratmayacağını ifade etmiştir.¹⁵⁰

11 Eylül terör saldırılarının ardından Afganistan'a yapılacak hareket kesinleştikten sonra uluslararası toplumda ABD lehine oluşan sempatiyi de kullanarak destek arayışlarına başlamıştır.

Bu bağlamda ABD diplomatları, hem Arap ülkelerini, hem Pakistan'ı yanlarına çekmek için çalışmışlardır. ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, İslamabad yönetimine bir talepler listesi sunduklarını ve bu taleplerinin hepsinin kabul edildiğini belirterek, İslamabad yönetimine teşekkür ettiğini söylemiştir. Öte yandan Suriye dahil 15 Arap ülkesinin temsilcileri, 15 Eylül 2001'de ABD Dışişlerine çağırılmış ve teröre karşı Washington ve müttefikleriyle aynı cephede yer almaları istenmiştir.¹⁵¹

¹⁵⁰ Ahmet Davutoğlu, **Küresel Bunalım**, 6. Baskı, İstanbul, Küre Yayınları, 2004, s. 45.

¹⁵¹ **Milliyet**, 16 Eylül 2001.

ABD Başkanı Bush'un isteği üzerine ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve İngiltere Başbakanı Tony Blair, operasyon öncesinde destek almak amacıyla Ortadoğu ülkelerini ve Afganistan'a komşu ülkeleri ziyaret etmişlerdir.¹⁵²

ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, ilk olarak Suudi Arabistan'da Kral Fahd ve Prens Abdullah'la görüşmüştür. Rumsfeld, amacının liderlerle görüşüp ne yapmak istediklerini anlatmak ve ülkelerle işbirliği yapmak olduğunu belirtmiştir. Rumsfeld, gezisini sırasıyla Umman, Mısır, Özbekistan ve Türkiye olarak sürdürmüştür ve gittiği her yerden istediği desteği almıştır.¹⁵³

ABD, Türkiye ile ortak tesis olan İncirlik Hava Üssü'nün yanı sıra Malatya ve Diyarbakır askeri havaalanlarını da kullanmak istediğini Ankara'ya bildirmiştir. Hava Kuvvetleri Komutanlığı kaynakları, "ABD'nin isteklerini yerine getireceğiz." diyerek Washington'un talebinin kabul edildiğini açıklamışlardır.¹⁵⁴

İngiltere Başbakanı Tony Blair ise ilk ziyaretini Sovyetler'in başkenti Moskova'ya yapmıştır. Burada Sovyet Devlet Başkanı Putin ile yapılan ve olumlu geçen görüşmelerden sonra sırasıyla Pakistan ve Hindistan'a ziyaretlerde bulunan Blair'in Pakistan'ı ziyaretinde yaptığı görüşmede, özellikle İngiltere'nin Pakistan'ın ekonomik sorunlarına çözüm bulmak için teminata bulunduğu belirtilmiştir. Pakistan Devlet Başkanı Pervez Müşerref de, 11 Eylül saldırısını Bin Ladin'in yaptığıyla ilgili ortaya konulan delillerin inandırıcı ve yeterli bulunduğunu belirterek, özellikle ekonomik destek için "*Blair'e minnettarım.*" diyerek karşılık vermiştir.¹⁵⁵

¹⁵² **Milliyet**, 5 Ekim 2001.

¹⁵³ **Milliyet**, 5 Ekim 2001.

¹⁵⁴ **Milliyet**, 16 Eylül 2001.

¹⁵⁵ **Milliyet**, 5 Ekim 2001.

7 Ekim 2001’de başlayan “Kalıcı Özgürlük Harekatı”nın genel olarak uluslararası toplumda onaylandığı görülmektedir. Harekatla ilgili olarak devletlerin tepkilerine bakıldığında Sovyetler ve Çin gibi geçmişte ABD’nin yaptığı hareket ve politikaları eleştiren devletler dahi harekatı açıkça desteklemişlerdir.¹⁵⁶

Çin, her türlü terörizme karşı olduğunu beyan etmiş ve üç şart altında ABD’nin Afganistan’a karşı düzenleyeceği operasyona destek vereceğini açıklamıştır. Bu şartlar şunlardır;

- Çin her türlü terörizme karşıdır ve buna karşı yapılan operasyonlara destek verir,
- Terörizme karşı yapılan operasyon, kesin bir kanıta dayanmalıdır. Hedef belirgin olmalı ve masum insanların zarar görmemesi şartıyla gerçekleştirilmelidir,
- BM ara sözleşmesinin ilke ve şartları esas alınarak, Güvenlik Konseyi’nin fonksiyonu artırılmalıdır. Çin, Güvenlik Konseyi çerçevesinde, terörizme karşı her türlü müzakereye katılmaya hazırdır.¹⁵⁷

Operasyon hazırlıkları yapılırken Türkiye dahil olmak üzere birçok ülke hava sahalarını kullanabileceklerini belirterek ABD’ye destek olmuşlardır. ABD uzlaşmaya gitmek yerine meşru müdafaa hakkını kullanmak için tüm hazırlıkları yapıyordu.

ABD cephesinde meydana gelen bu gelişmeler karşısında Taliban yönetimi, 2 Ekim 2001 günü Washington’a “20 yıldır savaş içindeyiz, acil yardıma ihtiyacımız

¹⁵⁶ Milliyet, 3 Ekim 2001.

¹⁵⁷ Akkurt, a.g.e., s. 241.

var. Usame bin Ladin'le ilgili bir kanıt göstermeden "savaş" diyorsunuz, gelin önce görüşelim."¹⁵⁸ çağrısında bulunmuştur. Kuetta kentinde düzenlenen basın toplantısında "Görüşmelere hazırız, savaşa girmektense görüşmelere başlamayı tercih ederiz."¹⁵⁹ diyen Taliban'ın Pakistan Büyükelçisi Abdüsselam Zaif, ABD'nin Ladin'in teslim edilmesi talebiyle ortaya çıkan krizi çözmesinin tek yolunun müzakereye girmek olduğunu kaydetmiştir. Büyükelçi ülkesine yardım yapılmasını da isteyerek, "Biz ve tüm Afgan halkının yardıma ihtiyacı var, savaşa değil." demiştir. Zaif, delil olmaksızın Ladin'i teslim etmeyeceklerini de tekrarlamıştır.¹⁶⁰ Taliban yönetiminin lideri Molla Ömer'in sözcüsü Mutmain ise, ABD'nin olası bir intikam saldırısının işe yaramayacağını söyleyip, "Amerikalılar intikam için bireyleri hedef alırsa bulamaz. Askeri ya da ekonomik stratejik kuruluşları hedeflerse Afganistan'daki bu tür hedefler bir füze parası bile etmez. Bir milleti ortadan kaldırmak isterlerse bu yalnızca ABD'ye karşı kini artırır." demiştir.¹⁶¹

ABD'nin Afganistan'a yönelik harekatı her an başlatması beklenirken, Kuzey İttifakı da, büyük bir saldırıya girişmek üzere hazırlık yapmıştır. Kuzey Afganistan'daki Taliban muhalifi ittifaka bağlı gruplardan başka Özbek Türklerin lideri Raşid Dostum'un adamlarıyla birlikte Şah Mesud'un yerine geçen General Fehim'in adamları, Kâbil'e 25 kilometre uzaklıktaki Penşir'de Taliban'a karşı savaşmaya başlamışlardır.¹⁶²

ABD Hükümeti olayların üzerinden henüz 24 saat geçmesinin ardından askeri yetkililere, 50 bin yedek kuvvetin aktif göreve çağrılması için talimat vermiştir.

¹⁵⁸ Akkurt, a.e., s. 247.

¹⁵⁹ Akkurt, a.e., s. 247.

¹⁶⁰ Milliyet, 3 Ekim 2001.

¹⁶¹ Enver Bozkurt, **Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı**, Nobel Yayın, s. 234-235.

¹⁶² Milliyet, 1 Ekim 2001.

Ayrıca ABD Senatosu, saldırıların ardından terörle mücadele ve kurtarma çalışmaları için 40 milyar dolarlık acil yardım paketini onaylamış ve Temsilciler Meclisine göndermiştir.¹⁶³ ABD siyasi hazırlıklarıyla eş zamanlı olarak B52 bombardıman uçakları, *Tomahawk* seyir füzeleriyle donatılmış denizaltılar ve hızla harekete geçirilebilecek hava indirme birlikleriyle harekete geçmek ve California'daki *Bragg* üssünde konuşlanan 85 bin kişilik 18. Hava İndirme Birliğini bölgeye sevk etmek için faaliyetlere başlamıştır.¹⁶⁴ ABD, harekate hazırlanma sürecinde Basra Körfezi'nde bulunan gemilerini kuzeye kaydırırken, Japonya ve Akdeniz'deki filolar da diğerlerine katılmak üzere yola çıkmıştır. ABD, çok az sürede bölgeye binlerce asker ve yüzlerce uçak yığınağı yapmıştır. Basra Körfezi'nde de *USS Enterprise* ve *USS Theodore* uçak gemileri konuşlandırılmıştır.¹⁶⁵

İngiltere üst düzey savaş uzmanlarını ABD'ye göndermeyi önermiştir. Yapılan plana göre Ekim ayında, arasında uçak gemilerinin ve çok sayıda savaş gemisinin de bulunacağı İngiliz donanması Umman açıklarına gelerek, ABD'nin halihazırda oluşturduğu güce önemli bir katkıda bulunacak, Afganistan'a ilk darbeyi, Basra Körfezi'nde bekleyen uçak gemilerinden havalanan uçaklar ve çok sayıda savaş gemisinin gönderdiği *Tomahawk* füzeleri indirecek, Suudi Arabistan, Kuveyt ve İncirlik'ten havalanan İngiliz ve ABD savaş uçakları da Afganistan'da önceden belirlenen hedefleri imha edecekti.¹⁶⁶

Fransa, Almanya, İtalya ve Japonya'da bölgeye asker gönderme kararı almıştır. ABD ve Tacikistan, hava üstlerinin Taliban'a karşı yürütülen operasyonda

¹⁶³ **Milliyet**, 15 Eylül 2001.

¹⁶⁴ **Milliyet**, 16 Eylül 2001.

¹⁶⁵ Akkurt, **a.g.e.**, s. 241-242.

¹⁶⁶ **Milliyet**, 16 Eylül 2001.

kullanılması için anlaşmaya varmıştır. Tacikistan'ın yanı sıra Kırgızistan ve Kazakistan'daki hava üstleri de operasyonda, ABD uçak ve helikopterlerinin hizmetine açılmıştır.¹⁶⁷ ABD'ye verilen destek için Almanya Parlamentosu'nda yapılan konuşmada, “*Bu savaşta sadece Amerika ya da Avrupa'yı savunmuyoruz. Bu savaşta uygarlığı savunuyoruz.*” denmiştir.¹⁶⁸ Afganistan'a uzak Türkiye, İsrail, Yunanistan ve Ukrayna gibi ülkeler de hava sahalarını teklif etmişlerdir. Güney Kore de lojistik desteğe hazır olduğunu bildirmiştir.¹⁶⁹ ABD, Florida ve Kuzey Caroliana'daki birlikleri ile ülke dışındaki; Almanya, İngiltere, Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan, Kıbrıs ve İncirlikte bulunan tüm birliklerine harekate hazır olmaları için talimat vermiştir.¹⁷⁰

ABD'nin dünya kamuoyunda olumlu bir imaja sahip olmayan Molla Ömer rejimini El Kaide'ye yataklık yapıyor ve teröristlere destek veriyor gerekçesiyle yıkmak ve yerine demokratik bir rejim tesis etmek amacıyla, dünya ülkelerini de yanına alarak 7 Ekim 2001'de başlattığı “Sürekli Özgürlük Harekatı”, ABD'nin “teröre karşı ilan ettiği ilk savaş” olmuştur.¹⁷¹

ABD'nin, yaptığı bu hareket; yıldırma hareketi, temizlik hareketi ve süpürme hareketi olarak üç aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada Hint Okyanusu ve Basra Körfezi'nde konuşlanan 4 uçak gemisinden *Cruise* füzeleri atması ve savaş uçaklarının terör yuvalarına akıllı füze *Tomahawk* fırlatması, ikinci aşamada ABD'nin Hint Okyanusu'ndaki *Diego Garcia* Üssü'nden kalkan B-52 ağır

¹⁶⁷ Akkurt, **a.g.e.**, s. 242.

¹⁶⁸ Peter Scowen, **Haydut Millet Dünyanın Bilmediği Amerika**, Çev.:Atıla Berkeoğlu, İstanbul, Truva Yayınları, 2004, s. 355.

¹⁶⁹ ABD ve İngiltere Afganistan Civarına 50 Binden Fazla Asker Yığıdı, <http://www.biglook.com/war/5.asp> (13.02.006).

¹⁷⁰ **Milliyet**, 23 Eylül 2001

¹⁷¹ Ataöv, **a.g.e.**, s. 120.

bombardıman uçaklarının, kampları yok etmesi ve son olarak ise Amerikan, İngiliz, Fransız ve Alman Komandolarının Celalabad'a inip Kabil'i ele geçirmesi planlanmıştır.¹⁷²

Yapılan plan neticesinde Umman Denizi'nden havalanan uçaklar ve harekete geçirilen *Tomahawk* füzeleri Türkiye saati ile 19:27'de Afganistan Harekatını fiili olarak başlatmıştır.¹⁷³ 7 Ekim tarihinde başlayan saldırı ve bombardıman şiddetini artırarak sürdürmüştür. İlk günlerde geceleri süren saldırılar daha sonra gün boyu devam etmiştir. ABD'nin hava hareketindeki amacının kara savaşına ihtiyaç bırakmadan Kuzey İttifakı'nın yolunu açmak olduğu açıklanmıştır.¹⁷⁴ Bu arada saat 20:00'da ABD ulusuna hitaben bir konuşma yapan ve savaşın başladığını söyleyen Başkan Bush “*İşbirliğine yanaşmayan Taliban bunun bedelini ödeyecek.*” demiştir.¹⁷⁵ Bush ayrıca 40'ın üzerinde ülkenin operasyona destek verdiğini de açıklamış ve harekatın Afganistan ile sınırlı kalmayacağını belirtip “*Biz böyle bir savaşın içine girmeyi istemezdik ancak görevimizi tamamlayacağız.*” demiştir. Afganistan'daki Taliban yönetimi, ABD'nin İngiltere ile başlattığı bombardımanı “terör eylemi” olarak, Pakistan'daki radikal gruplar ise, harekatı “masum halka yönelik acımasız bir saldırı” olarak nitelendirmiştir.¹⁷⁶

Her ne kadar ABD Başkanı Bush “*Amerika Afgan halkının dostudur. Afganistan'da askeri hedefleri vururken, Afgan halkına yiyecek yardımı yapıyoruz.*” demişse de¹⁷⁷ halı bombardımanı denene ve “orantılılık” ilkesine de pek uymayan metotların kullanılmış olması ve kapalı yerlerin oksijenini çekip içeridekileri ciğer

¹⁷² Akkurt, **a.g.e.**, s. 244.

¹⁷³ Demirel, **a.g.e.**, s. 197.

¹⁷⁴ Özcan, **a.g.m.**, s. 378.

¹⁷⁵ Dakika Dakika Operasyon, <http://www.biglook.com/war/6.asp> (13.02.2006).

¹⁷⁶ Operasyon İle İlgili Liderlerin İlk Açıklamaları, <http://www.biglook.com/war/7.asp> (13.02.2006).

¹⁷⁷ Operasyon İle İlgili Liderlerin İlk Açıklamaları, <http://www.biglook.com/war/7.asp> (13.02.2006).

boşaltmasıyla öldüren “vakum” bombaları ile¹⁷⁸ ABD’nin ve müttefiki İngiltere’nin “misket bombası” diye tarif edilen silahları kullanması sonucu¹⁷⁹ çok sayıda masum sivil hayatını kaybetmiştir. ABD tarafından vurulan hedeflerin %90’ının hedeflere isabet etmemesi sonucu ayrıca yanlışlıkla yerleşim yerlerine gönderilen uçak mermileri sonucu Taliban’ın vermiş olduğu rakamlara göre 1000’in üzerinde insanın öldüğü açıklanmıştır.¹⁸⁰

İslam dünyasının tepkisini çekebileceği endişesiyle, yaklaşan Ramazan ayı dikkate alınarak kutsal ay boyunca taarruzlara ara verilmesi gerektiği kimi çevrelerce dile getirilmiş olsa da, bu teklif kabul edilmedi ve bombardımanlar tüm şiddetiyle devam etti. ABD’nin hava hareketından beklentisinin kara savaşına ihtiyaç kalmadan, Kuzey İttifakı’nın yolunu açmak olduğu konuşuluyordu.¹⁸¹

Bombardıman sırasında, Uluslararası Kızılhaç Komitesi’nin Kabil’deki hangarları da bombalandı. Pentagon ise, konuyla ilgili soruşturmanın sürdürüldüğünü belirtirken, Kızılhaç’a ait binalardaki bazı hangarların Taliban tarafından askeri amaçlı kullanıldığını savundu. Aynı zamanda, ABD jetlerinin Kabil’in telekomünikasyon hatlarını hedef aldığı ve kentün dünyayla bağlantısını kestiği duyuluyordu.¹⁸²

7 Ekim’den itibaren hava hareketini sürdüren ABD, 19 Ekim’de küçük bir birliğini General Raşid Dostum ile buluşturarak kara hareketi için hazırlıklarına

¹⁷⁸ Ataöv, **a.g.e.**, s. 128.

¹⁷⁹ Salkım veya misket olarak adlandırılan bomba, “bomba içinde bomba” olarak biliniyor. Hedefe atıldığında ana bomba infilak edince içindeki minik bombacıklar dağılarak çevreye saçılıyor ve arka arkaya patlıyor. Etki alanı geniş olduğundan verdiği zayıat da büyük oluyor. **Milliyet**, 26 Ekim 2001.

¹⁸⁰ Rory Carroll, “Border Chaos After Refugee Surge”, **The Guardian**, 20 Ekim 2001.

¹⁸¹ Özcan, **a.g.m.**, s. 378.

¹⁸² **Hürriyet**, 17 Ekim 2001.

başlamıştır.¹⁸³ ABD ve İngiliz askerleriyle Taliban Güçleri arasındaki ilk doğrudan temas 21 Ekim günü Kandahar yakınlarında meydana gelmiş, Müttefik Güçlere ait bir helikopterin düşmesi sonucu iki asker ölmüştür. Bu zayıat, ABD'nin operasyonda ilk resmi kaybı olmuştur.¹⁸⁴

ABD'nin Afganistan Harekatı devam ederken geniş tabanlı bir hükümet kurmak için girişimlerde bulunan Afganistan'ın devrik kralı 86 yaşındaki Zahir Şah Taliban muhalifleri ve Kuzey İttifakı temsilcileriyle Ankara'da toplantı yapmak için girişimlerde bulunmaya başlamıştır.¹⁸⁵ Ancak Kuzey İttifakı temsilcileri ve Burhaneddin Rabbani, ABD'nin girişimleri ile yapılmak istenen bu toplantıya katılmak istememiştir. Rabbani yaptığı açıklamada kendilerinin 6 yıldır Taliban ile mücadele ettiklerini ve o esnada Zahir Şah'ı yanlarında görmediklerini dile getirmiştir.¹⁸⁶

Hava harekatı Kasım ayının ilk günleri de devam ederken Kuzey İttifakı Kabil'in 200 mil kuzeyindeki Mezar-ı Şerif'e doğru ilerlemeye başlamıştır.¹⁸⁷ 3 Kasım 2001'de Kuzey İttifakı liderlerini Taliban'a Mezar-ı Şerif'ten çekilmesi için 24 saat süre verdiklerini açıklarken ABD Taliban mevzilerine hava akınları yapmaya devam etmiştir. Bu arada Türkiye ABD'nin isteği doğrultusunda Afganistan'a asker göndermeye karar vermiş, bu karar ABD cephesinde son derece olumlu karşılanmıştır.¹⁸⁸

¹⁸³ **Milliyet**, 20 Ekim 2001.

¹⁸⁴ **Milliyet**, 21 Ekim 2001.

¹⁸⁵ **Milliyet**, 26 Ekim 2001.

¹⁸⁶ **Milliyet**, 26 Ekim 2001.

¹⁸⁷ **Milliyet**, 26 Ekim 2001.

¹⁸⁸ **Milliyet**, 3 Kasım 2001.

9 Kasım 2001’de Mezar-ı Şerif ele geçirilen ilk yer olmuştur.¹⁸⁹ Kuzey İttifakı güçlerinin Mezar-ı Şerif kentini ele geçirmesinin ardından, Taliban Güçleri geri çekilmeye başlamıştır. Kuzey İttifakı, kuzeyden Kâbil’e giden ana yolu denetleyen stratejik önemi haiz Pul-i Humri’yi alırken İttifak sözcüsü Eşref Nedim, “*Kuzeyden Kabil’in kapısına dayandık. Her an saldırabiliriz.*” demiştir. Sırasıyla Tahar ve Badgis eyaletini ele geçiren Kuzey İttifakı Güçleri Herat’a doğru ilerlemelerini sürdürmüşlerdir.¹⁹⁰ Müttefik Güçler ve Kuzey İttifakı karşısında geri çekilmek zorunda kalan Taliban Güçleri 12 Kasım’da da Kabil’i kaybetmiştir. Afganistan’ın yüzde 70’ine yaklaşık bölümünün Kuzey İttifakına bırakılmasıyla hareketin uzun sürmeyeceği anlaşılmıştır.¹⁹¹

Kabil’in ele geçirilmesinden sonra “Sonsuz Özgürlük” hareketına önderlik eden ABD ve İngiltere bir an önce uluslararası barış gücünün ülkede görev yapmaya başlamasını arzularken, Kuzey İttifakı, bölgede Uluslararası Barış Güçleri’ni görmek istemediğini açıklamıştır. Afganistan’da güvenliği kendi imkanlarıyla sağlayabileceklerini savunan Kuzey İttifakı, ABD’nin bütün itirazlarına rağmen Kabil’e girmiş; yine ABD, İngiltere ve Birleşmiş Milletlerin çağrılarına muhalefet ederek, içinde ılımlı Taliban üyelerinin de bulunacağı geniş tabanlı bir hükümet kurulması teklifini reddetmiştir. Kuzey İttifakı komutanlarından İsmail Han ise, İttifak Güçleri’nin Kabil’i aldığını hatırlatarak, Afganistan’da yabancı asker varlığına karşı olduğunu tekrar etmiştir.¹⁹²

¹⁸⁹ Mansoor Kundi, Faiza Mir, Afganistanda Sona Ermeyen Savaş, **Afganistan Üzerinde Araştırmalar**, Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul, Tatav Yayınları, 2002, s. 347.

¹⁹⁰ **Milliyet**, 12 Kasım 2001.

¹⁹¹ Fikret Ertan, **Amerika’nın Dönüşümü**, İstanbul, Kızılelma Yayıncılık, 2003, s. 356.

¹⁹² **Milliyet**, 17 Kasım 2001.

Bu arada bazı yazarlar tarafından ABD'nin planları arasında, Kabil'in tarafsız kalması ve burada güvenliğin, başta Türkiye, Bangladeş ve Endonezya gibi ülkelerden müteşekkil barış gücüne devredilmesi olduğu ancak ABD eksenli planı bozmak için, Kuzey İttifakı'nın Sovyetler tarafından Kabil'e sokulduğu dile getirilmiştir.¹⁹³ Eski Sovyetler ve İran, Afganistan'da nüfuzlarını artırmak için ABD'nin muhalefetine rağmen Kabil'e temsilcilerini göndermişlerdir.¹⁹⁴

Kabil'in düşmesinin ardından Ladin'in Tora Bora Dağlarında saklandığını düşünen Müttefik Kuvvetler bu bölgeye saldırılarına devam etmiştir.¹⁹⁵ Taliban Güçleri ise Kunduz'da savunma yapmayı sürdürmüşlerdir.¹⁹⁶ Kuzey İttifakı, Afganistan'ın kuzeyinde bulunan Kunduz'da tutunmaya çalışan Taliban'a, teslim olması ya da topyekun savaşa hazırlanması için üç gün süre tanımıştır. ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ise Afganistan'daki ABD askerlerine, Taliban ve El Kaide militanlarını gördükleri yerde vurmaları emrini vermiştir. Rumsfeld açıklamasında "Afganistan'daki az sayıdaki askerlerimiz de savaş esiri alacak durumda değil." demiştir.¹⁹⁷

25 Kasım 2001'de Taliban'ın geri çekilmesinden sonra Kuzey İttifakı, Kunduz'u ele geçirmiştir. Bu arada Kuzey İttifakı liderlerinden Özbek General Dostum ile Tacik komutanlarından Muhammet Davud arasında kentten pay alma konusunda rekabet başlamıştır. Kentin ele geçirilmesinden sonra binlerce Taliban askerinin teslim olduğu açıklanmıştır. Yapılan açıklamalara göre El Kaide terör örgütünün 20'ye yakın lider kadrosunun altısının öldürüldüğü açıklanmıştır.

¹⁹³ Özcan, **a.g.m.**, s. 379-380; Primakov, **a.g.e.**, s. 105-117.

¹⁹⁴ Özcan, **a.g.m.**, s. 367.

¹⁹⁵ Demirel, **a.g.e.**, s. 199.

¹⁹⁶ Karagül, **a.g.e.**, s. 31.

¹⁹⁷ **Milliyet**, 21 Kasım 2001.

Böylelikle örgüt yaklaşık üç yılda oluşturduğu kamp sistemini de büyük ölçüde kaybetmiştir.¹⁹⁸

Afganistan'ın yüzde 90'ını iki ay öncesine kadar elinde tutan Taliban, Aralık ayının ilk günlerinde, güneyde elinde kalan son kent olan Kandahar'ı, Kuzey İttifakı'nın karadan, ABD'nin havadan gerçekleştirdiği taarruzlara karşı savunmaya devam etmiş.¹⁹⁹ Ancak Müttefik Güçleri'nin yoğun saldırıları karşısında daha fazla direnemeyen Taliban'ın lideri Molla Ömer 7 Aralık 2001'de kenti Kuzey İttifakı Güçleri'ne teslim etmeyi kabul etmiştir. Bu kararla Afganistan'da Taliban dönemi fiili olarak sona ermiştir.²⁰⁰

ABD ve müttefiklerinin kısa süre içerisinde Afganistan'ın mutlak çoğunluğuna hakim olmasını sağlayan değişik nedenler ileri sürülmektedir. Bu nedenleri arasında Afganistan'ın ABD için zayıf bir rakip olduğu, Pakistan dışında uluslararası bir müttefikinin bulunmadığı hatta etrafındaki komşularının çoğunun Taliban iktidarının yıkılmasını istemesi, ABD'nin önceden yığınağı ve askeri-istihbarat faaliyetlerini gerçekleştirmesi, Washington'un Afganistan muhalefetinden azami ölçüde yararlanması ve kendi hareketini hava taarruzuyla olması sayılabilir.²⁰¹

ABD'nin yardımıyla Taliban'dan kurtulmayı başaran Kuzeyli ve Güneyli gruplar bir kez daha önemli bir yol ayrımına gelmişlerdir. 22 yıllık savaş, Afganistan'ın bilinen toplumsal ve kabileci yapısını tanınmayacak hale getirmiştir. Halk ve devlet arasındaki mevcut zıt kutupluluk daha da derinleşmiştir. Kısacası Afganistan yeni bir mücadele sürecinin içine girmiştir ve görünen odur ki, bu geçiş

¹⁹⁸ **Milliyet**, 26 Kasım 2001.

¹⁹⁹ **Milliyet**, 1 Aralık 2001.

²⁰⁰ **Milliyet**, 7 Aralık 2001.

²⁰¹ Gözen, **a.g.e.**, s. 183; Özcan, **a.g.m.**, s. 365.

sürecinde en büyük zorluğu, dış dinamiklerin tercihleri ile yerel güçlerin baskıları arasında kalan Hamid Karzai ve ekibi yaşayacaktır.²⁰²

Harekat sonrasında, Afganistan'ın durumu belirsizliğini korumaktadır. Etnik dağılımın oldukça farklı olduğu Afgan coğrafyasında, sorunlara, etnik çözümler bağlamında yaklaşılması, diğer dış güçlerin müdahalesi ve çıkar ilişkilerinin çeşitliliği, sorunların çözümünü engellemekte anahtar rol oynamaktadır. Üstelik ABD yönetiminin, küresel savaşında coğrafya değişikliğine gittiği şu dönemde, Afganistan üzerinde tekrar durması, şu an için pek olası gibi gözükmemektedir.

Savaş sonrası Afganistan hala mevcut bir kurulu düzene kavuşabilmiş değildir. Ülkede yıllardan beri süren iç çekişmeler eskisine oranla biraz daha azalmış gibi gözükse de hala devam etmektedir. Afganistan içindeki bu ayrılık durumları ve etnik grupların olaylara bakış ve değerlendirme açısının farklı oluşu belli bir düzen oluşturmayı zorlaştırmaktadır. Bonn Antlaşması sonucunda kurulan geçici Afgan Hükümeti'nin ülkeyi, savaş sonrası durumdan alıp bir an önce gerekli yapısal reformları gerçekleştirmesi, büyük oranda bu etnik grupların, yapılacak değişikliklere gösterecekleri tepki ile belirlenecektir. Oluşturulan geniş tabanlı hükümet ve bunun meşruiyetinin sağlanması biraz önce bahsettiğimiz gibi etnik gruplara dayanmaktadır. Ancak olayın diğer boyutuna bakarsak Afganistan ve bölge üzerinde söz sahibi olmak isteyen özellikle ABD ve Batı ülkeleri, hatta bir anlamda Japonya, savaş sonrası oluşacak ortamdan pay kapabilme savaşına girişmişlerdir. Bölgenin yeniden imarı konusunda, özellikle inşaat ve var olan potansiyel enerjiyi kullanma ya da kendi ülke şirketlerine kullandırma planlarının uygulanabilmesi için bölgenin, meşruiyeti sağlanmış mutlak bir otoriteye ihtiyacı bulunmaktadır. Üstelik,

²⁰² Erol, **a.g.m.**, s. 66.

tam anlamıyla Taliban'ın bitirilemeyişi ve Kuzey İttifakı içinde, ilk olarak Taliban'a karşı savaşıp, daha sonra iktidardan pay alamayınca ABD karşıtlığına soyunan Hikmetyar'ın tehditleri, yakın gelecekte de henüz düzenli bir silahlı gücü bile tesis edilmemiş olan Afgan Hükümetini, zor durumda bırakabilecek gibi gözükmektedir. Peştun ağırlıklı sistemin, silah destekli rejimi, halk destekli yönetime çevirme becerisi, Afganistan'daki kaosu geleceğini şekillendirecektir.

ABD'nin küresel güç mücadelesinde birinci adres olan Afganistan'da, ABD'nin desteğiyle Taliban'a karşı oldukça kısa sayılabilecek bir süre içinde Kuzey İttifakı'nın başarı kazanması, beraberinde ümitlerin tekrar canlanmasını ve Afganistan'ın yeniden inşası sürecini gündeme getirmiştir. Afganistan tarihinde ilk defa dışarıdan “zorlama” bir istikrar ülkeye kazandırılmak istenmiştir. Fakat daha bir yıl olmadan Afganistan üzerinde tekrar kara bulutlar dolanmaya başlamıştır. Öyle ki, Afganistan eskisinden daha parçalı bulutlu bir görüntü içine girmiştir.

Bugün Afganistan'daki mevcut siyasi yapıyı oluşturan aktörleri en temelde, “Karzai ve diğerleri” olarak adlandırmak pek de yanlış olmaz. Zira “zoraki” bir şekilde Afganistan'da istikrar sağlama çabaları, bir genel vali pozisyonunda bulunan Hamid Karzai ve ekibi, Afganistan'daki diğer gruplar tarafından olduğu kadar; Kurucu Yönetim'i oluşturan gruplar, özellikle de Kuzey İttifakı'nın bir kısım liderleri tarafından halen benimsenmemiştir. Dolayısıyla bugün Afganistan'da, mevcut Afgan hükümetinin zafiyetinin ve ABD'nin etkinlik sağlayamamasının bir sonucu olarak denge arayışları, siyasi istikrarsızlık ve güç mücadelesi halen devam etmektedir.²⁰³ Ülkenin, merkez otoritesine bağlı kalmaya alışmamış olan, önemli yerel güçlerinin sürekli kıpırdamaları Kabil Hükümeti'ni oldukça sıkıntıya

²⁰³ Erol-Burget, a.g.y., s. 50.

sokmuştur. Karzai'nin Afgan merkezi hükümeti otoritesini, Afganistan'ın her tarafındaki mahalli güçlere sahip olan liderlere nasıl kabul ettirebileceği sorusu gündeme gelmiştir.

Şu an için Karzai'nin en büyük rakibi, onun gibi Peştun olan, ancak geçici hükümetin düşmanı olarak bilinen, radikal islamcı bir parti olan Hizbi İslami'nin lideri, Afganistan'ın eski Başbakanı, Gülbeddin Hikmetyar'dır. Anti-Amerikancı tutumları ile de bilinen Hikmetyar, ABD'nin bölgedeki askeri varlığını bir işgal olarak nitelendirirken, Hamid Karzai'yi de "ABD'nin Babrak Karmal'ı" olarak tanımlamaktadır. ABD'ye karşı cihat ettiğini açıklayan Hikmetyar, 1992'de Rabbani hükümetine karşı olduğu gibi Karzai yönetimine karşıda potansiyel bir tehdit oluşturmaktadır.²⁰⁴

Karzai, BM'ye güvenerek Afganistan'ın idaresine soyunduğunu, ABD'nin ve AB'nin olumlu tutumlarının da kendisine cesaret verdiğini belirtmiş, ancak Kâbil'de yönetim aşamasına geldiğinde, kendisini, dev uluslararası politika sahnesinde yalnız bulduğunu çok net olmasa da bildirmiştir.²⁰⁵ Sonuç olarak gelişmeler, Afganistan'da kısa veya orta vadede kalıcı huzurun sağlanmasının henüz kesin olmadığını ortaya koyuyor. Sonsuz Özgürlük Harekatı'ndan sonra yeraltına çekilen, sakalını kesen ve sivil halkın arasına karışan Taliban'ın, yeniden ortaya çıkabileceği düşünülmektedir. Nitekim olaylar da bunu kanıtlayacak nitelikte gelişmektedir. 6 Eylül 2002'de Kabil'de meydana gelen patlama sonucu, 30 kişinin ölüp, 20 kişinin yaralanması ve aynı gün içerisinde Karzai'ye yapılan suikast girişimi, Nisan 2008'de yine Karzai'ya suikast girişiminde bulunulması ve en son olarak Temmuz 2008'de Başkent Kabil'de

²⁰⁴ Fazıl Ahmet Burget, "Afganistan'da Karzai Yönetiminin Üç Temel Çıkmazı", **Stratejik Analiz**, ASAM Yayınları, Cilt:2Sayı:23 Mart 2002, s. 87.

²⁰⁵ (http://www.diplomatikgozlem.com/turkish/afganistan/20020430_02.html).

meydana gelen saldırı sonucunda 41 kişinin ölmesi ve 141 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan bütün bu olaylar henüz Afganistan'da düzenin tam olarak sağlanamadığının bir kanıtıdır.

11 Eylül sonrası Afganistan'daki bölünmüşlük daha da artmıştır. Özellikle de Bonn Antlaşması kararlarına göre oluşturulan Kurucu Yönetim, esasında Afganistan'daki siyasi çekişmeleri ve istikrarsızlığı daha da tetiklemiş, beraberinde yeni saflaşmaları ve muhalif oluşumları getirmiştir. 11 Eylül öncesi ülkede temel iki grup (Kuzey İttifakı ve Taliban) var iken, bugün ülkede bu grupların sayısı her geçen gün artmaktadır. Ülkedeki meşru liderlik sorunu da halen devam etmektedir. Grupların hakimiyet sahalarını oluşturdukları sınırların mevcudiyeti, zengin ekonomik bölgelerin paylaşım sorunu ve grup liderlerinin mevcut güçlerini korumaya devam etmeleri; uyuşturucunun aşiret reisleri açısından güçlerinin ve zenginliklerinin devamı açısından önem taşıması, Afganistan'da istikrarın ve güvenliğin sağlanmasını engellemektedir.

Diğer taraftan, özellikle de, Çin ve İran'ın ABD'nin bölgeye yerleşmesinden dolayı duydukları endişe ve rahatsızlık, Afganistan'daki ABD karşıtı grupların dış destek görmelerini kolaylaştırmaktadır. Nitekim, Rabbani, Hikmetyar, Muhammed Muhakkık gibi küskün ve dışlanmış liderlerin, hatta El Kaide ve Taliban'ın, bölgede ABD'nin varlığından rahatsızlık duyan bölge ülkelerinden destek aldıklarına dair haberler gelmeye başlamıştır. ABD, bölgede başlangıçta elde ettiği zahiri desteği her geçen gün kaybetmektedir. Bunun neticesinde, ülkede daha sıcak mücadelelerin yaşanması kaçınılmaz gözükmektedir.²⁰⁶

²⁰⁶ Erol-Burget, a.g.y., s. 57.

Bunun dışında, Afgan sorununda Sovyetler ve ABD'nin uzlaşma ihtimali yüksektir. İki ülke arasındaki çıkarlar temelde uyuşmaktadır ve farklılıklar hayati çıkarlarla ilgili değildir. Moskova ve Washington'un uluslararası terörist grupların imhası, uyuşturucu ticareti merkezlerinin ortadan kaldırılması, Afganistan'da düzenin ve kalıcı iktidarın oluşturulması hususlarında sıkı bir biçimde uzlaşma halindedir.

Özetle, Sovyetler ve ABD, Afgan pokerinde doğal müttefikler ve en önemlisi bu oyunda faaliyet gösterebilecek temel oyuncular konumundadır. Yeni iktidarı Afganların kendilerinin kurması konusunda Moskova ve Washington hemfikirdir. Öte yandan, herkes bu önemli işin kendi başına bırakılmasının onu başarısızlığa mahkum etmek olduğu konusunda uzlaşma içindedir. On yıllar boyunca süren kanlı kavga ve entrikaların durmasının, yalnızca yabancı patronların gözetimi altında, tarafların bazı aykırı çıkar ve hırslarının uyuşturulmasıyla mümkün olduğu açıktır. Bununla beraber hem Moskova, hem de Washington bölgede kendi pozisyonunu kuvvetlendirmek için Kabil'e daha fazla sayıda "kendi adamını" yerleştirmek niyetindedir. Tüm bu olumsuzluklara karşı Afganistan'da artık yeni bir zaman dilimi var. Her ne kadar yeni zaman dilimi, öncekinin sorunları üzerine kurulu olsa da, iyimser olmak için çok neden var. Bu iyimserlik dikkatle desteklenirse, Afganistan'a mutlu bir gelecek verilebilir. Ancak şu gerçeği de unutmamak gerekir ki Afganistan'ın kurulması, kurtarılmasından zor olacaktır.²⁰⁷

²⁰⁷ M. Ali Kışlalı, **Afganistanda Yeni Dönem**, Radikal Gazetesi, 04 Aralık 2002, s. 7.

D) 11 Eylül Saldırısı Sonrasında Türkiye'nin Tutumu

11 Eylül olayı Türkiye’de doğal olarak bir üzüntüyle karşılanmıştır. 11 Eylül olayının Türkiye’ye yansımalarına iki başlık halinde toplamak mümkündür. Birincisi, Türk toplumu, PKK’ya karşı yapılan mücadeleden çok büyük ve derinden etkilenmiştir. Bu yara daha iyileşmeden ABD’de çıkan bu olay, biraz empati, biraz da sempati yaratmıştır. İkincisi, Türkiye devleti, toplumsal tartışmalardan farklı olarak, 11 Eylül terörüne karşı açık ve şiddetli bir muhalefet göstermiştir. Hatta o kadar ki, dünya kamuoyunda kurulmaya çalışılan islam–terör bağlantısına şiddetle tepki göstererek, bu bağlantının olmayacağını tezini savunmuşlardır. Cumhurbaşkanı Sezer’den Başbakan Ecevit’e ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem’e kadar herkes, “İslam ile terörün bağdaşmayacağını, terörün dininin olmayacağını”, hem ulusal hem de uluslararası kamuoyuna yüksek sesle dile getirmişlerdir.²⁰⁸

Başbakan Bülent Ecevit, New York ve Washington’daki terörist saldırıları dolayısıyla ABD Başkanı George W. Bush’a bir mesaj göndermiştir. Ecevit mesajında, “*Sayın Başkan, Amerikan ulusuna karşı bir dizi haince terörist saldırı gerçekleştirildiğini öğrenmekten son derece sarsıldım ve derin üzüntü duydum. Terörizmden çok çekmiş bir ülke olarak, Türk halkı sizi anlamakta ve Amerikalı dostlarının acılarını paylaşmaktadır. Bu güç saatlerde Türk Hükümeti her zamanki gibi sizinle işbirliğine hazırdır ve Türk halkı yanınızdadır.*” derken,²⁰⁹ Cumhurbaşkanı Sezer, Türkiye’nin terör sebebiyle büyük acılar çektiğine işaret edip,

²⁰⁸ Gözen, a.g.e., s. 188-190.

²⁰⁹ <http://www.biglook.com/usa/liderler.htm> (13.02.2006).

terör nedeniyle Türkiye’de 30 bini aşkın insanın yaşamını kaybettiğini ve büyük maddi kayıplar olduğunu hatırlatırken, “ABD’de 11 Eylül’de yaşanan olayların acısını ve büyüklüğünü Türkiye’den daha iyi anlayacak bir devlet olduğunu sanmıyorum. 15 yıldır terörden edindiğimiz deneyimleri dostlarımızla paylaşmaya hazırız.” demiştir.²¹⁰

Daha sonra Başbakan Bülent Ecevit, bir açıklama yaparak, “ABD, tarihinin en ağır facialarından birini yaşıyor, onun başına gelen dünyanın diğer ülkelerini de etkileyebilir. Başbakanlıkta kriz toplantısı düzenliyoruz.” dedi ve ardından Ulaştırma Bakanlığı, Devlet Hava Meydanları çalışanlarının izinlerinin kaldırıldığını ve havaalanlarındaki güvenlik önlemlerinin arttırıldığını açıkladı. İkinci açıklama ise, Dışişleri Bakanı İsmail Cem’den geldi. Cem, “Amerikan halkının saldırılardan duyduğu acıyı Türkiye olarak yüreğimizde hissediyor ve paylaşıyoruz. Tüm gelişmeleri en iyi şekilde takip ediyor ve gerekeni yapıyoruz.” dedi. Ayrıca, ABD’ye arama kurtarma alanında yardım teklif etti. Bu arada, Türkiye’nin ABD’deki temsilciliklerinde durumun sakin olduğu belirtilerek, Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde de bir sorun olmadığını kaydedildi.²¹¹

Ertesi gün yapılan Bakanlar Kurulu toplantısının ardından Başbakan Bülent Ecevit, “Saldırıları, insanlık tarihinin en acı eylemidir, dolayısıyla terörizme karşı yeni bir strateji geliştirilmelidir. ABD, bizim terörizmle mücadelemizi her zaman anlayışla karşıladı ancak bazı müttefiklerimiz anlamadı.” dedi. Ayrıca, Bakanlar Kurulu Toplantısı’nda bayrakların bir gün süreyle yarıya indirilmesi kararı alındı.²¹²

²¹⁰Buzkurt, a.g.e., s. 240-241.

²¹¹Hürriyet, 16 Eylül 2001.

²¹²Milliyet, 14 Eylül 2001.

Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik kriz, 11 Eylül saldırılarının olumsuz ekonomik yansımaları nedeniyle daha da ağırlaştı. Dolar, mark ve altın fiyatları bir anda arttı. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) Başkanı, hükümetle koordinasyon sağlanarak borsanın açık kalmasının sağlanacağını açıkladı. Merkez Bankası Başkanı ise para ve repo piyasalarının açık olacağını açıklayarak piyasada istikrarı sağlamaya çalışıyordu. 11 Eylül akşamı, ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş, ekonomi kurmaylarını olağanüstü toplantıya çağırdı.²¹³

Başbakan Ecevit, Başkan Bush'a 21 Eylül günü bir mektup gönderdiğini açıkladı. Buna göre; Türkiye ve ABD arasındaki stratejik ortaklığın önemini vurgulayarak, gerektiğinde Türk hava sahasının ve havaalanlarını ABD nakliye uçakları tarafından kullanılması yönündeki ABD talebinin, Türkiye tarafından olumlu karşılandığını bildiriyordu.²¹⁴

El-Kaide'nin birçok ülkedeki mal varlığına el konulduğu ve banka hesaplarının dondurulduğu bu dönemde, Usame bin Ladin'in finansörü olduğu iddia edilen Abdullah Kadı'nın Türkiye'deki mal varlığına tedbir konuldu.²¹⁵ ABD'nin kara listeye aldığı (Yasin Azizuddin) Abdullah Kadı'nın Türkiye'deki üç trilyon lirasına el konulurken, 11 Eylül saldırılarından sonra İstanbul'dan kaçtığı öğrenildi. Ayrıca ABD'nin güvenlik gerekçesiyle kamuoyuna açıklamadığı ancak müttefik ülke yetkililerine ikili görüşmelerde açıkladığı delilleri Türkiye'nin ABD Büyükelçiliği'nde inceleyen Başbakan Bülent Ecevit, ikna edici deliller bulunduğunu söyleyerek, ABD'ye desteğini tekrarladı.²¹⁶

²¹³ Demirel, **a.g.e.**,s. 147.

²¹⁴ **Milliyet**, 22 Eylül 2001.

²¹⁵ Demirel, **a.g.e.**, s. 171.

²¹⁶ Demirel, **a.e.**, s. 171.

ABD'ye destek çerçevesinde bir generalin başkanlığında kimyasal /biyolojik silah ve özel hareket uzmanı subaylardan oluşan bir Türk heyeti Pentagon'a gitti. Ayrıca ABD'nin planlanan askeri operasyonda Türk Özel Kuvvetleri'nden de yararlanmak istediğini resmen bildirilmesi üzerine Türkiye, özel birliklerin yurtdışına gönderilebilmesi için TBMM'den yetki alınması gerektiğini ama irtibat subaylarını hemen gönderebileceğini açıkladı.²¹⁷

ÖZDAĞ ise, Türkiye'nin 11 Eylül sonrası tutumunu şöyle değerlendirmektedir:

“Bu gelişmeler sırasında Türkiye olaylara seyirci kalmamakla birlikte, nitelikli ve aktif bir politika izleyerek mevcut durumu lehine tam olarak çevirememiştir. Atatürk döneminden beri Afganistan ile olan ilişkilerimiz ve bölgeye/bölge ülkelerine olan ilgimiz göz önüne alındığında, Ankara'nın 11 Eylül krizinin ilk günlerinden itibaren izlediği politikadaki iki belirgin özelliğin, “Pasiflik ve Duygusallık” olduğu görülecektir. Ankara, duygusal yaklaşım ile bir yanda ABD'deki saldırılardan sonra 30 yıldan beri terörizme karşı verdiği savaşın özellikle Batı Avrupa ülkeleri tarafından anlaşılacak istenmediği düşüncesinin verdiği kargınlık ile “artık bizi anlarlar” gibi bir yaklaşımla bekleme içine girerken yine aynı duygusal yaklaşım ile ABD etrafında oluşan askeri ittifaktan mümkün olduğunca uzak durmaya çalışmaktadır.”²¹⁸

Halbuki “yeni dönem nereden bakılırsa bakılsın, Türkiye için önemli imkanlar yaratmakta, aynı zamanda yeni görevler ve yeni misyonlar yüklemektedir.”

²¹⁷ **Hürriyet**, 10 Ekim 2001.

²¹⁸ Ümit Özdağ, “Terörizm, Küresel Güvenlik ve Türkiye”, **Stratejik Analiz**, Cilt: 2, Sayı: 19, ASAM Yayınları, Ankara, Kasım 2001, s. 11.

Üstelik Afganistan, Türkiye'nin stratejik algılaması içerisinde ve Türkiye'nin Afganistan'da menfaatleri olduğu bir gerçektir.²¹⁹

11 Eylül saldırılarının ardından, olayın zanlıları arasında adı geçen Saddam Hüseyin (Irak) değil de Usame bin Ladin (Afganistan) hedef olarak belirlenmiş olması, Türkiye'nin rahat bir nefes almasına sebep olmuştu. Zira ABD'nin misillemesi Afganistan'a yönelik olacak, bu da hem savaşı Türkiye'nin coğrafyasından uzak tutacak hem de NATO'nun savaş kararı alması halinde Türkiye'nin müttefiklerine destek vermesi kolaylaşacaktı. Türk Hükümetinin endişe duyduğu bir diğer konu da; ABD'de başlatılan terörist saldırıların başka ülkelerde de ABD işbirlikçilerine darbe vurmak adına devam etmesiydi. Türkiye'nin İsrail ile son yıllarda yakınlaşma politikası gütmesi, NATO üyesi olarak ABD'nin askeri müttefiki olması ve topraklarında ABD askeri üslerinin bulunması sebebiyle özellikle Arap kaynaklı teröristlerin hedefi konumuna gelebileceği düşünülmekteydi. Bu kanaati paylaşan ABD de, Türkiye'deki elçilik ve konsolosluklarında sıkı önlemler almış ve 12 Eylül'den itibaren vize işlemlerini durdurmuştu.²²⁰

Diğer yandan, ABD'nin terörizme karşı uluslararası koalisyon çağrısını görüşen Türk Hükümeti, 13 Eylül günü, bu çağrıya olumlu yanıt verme kararı aldığını açıkladı.²²¹ Müttefiklerine NATO'nun 5. maddesinin terör saldırıları karşısında da işletilmesi kararını çıkarttıran ABD'nin, hedefi henüz belirsiz kalsa da NATO'yu arkasına alarak bir askeri operasyona girişme niyetinde olduğunun giderek belirginlik kazanması hükümetin safını belirlemesini hızlandırdığı gibi, askeri alanda da muhtemel bir savaşa yönelik hazırlıkların yoğunlaştırılmasını sağladı. Ancak,

²¹⁹ Özdağ, **a.g.m.**, s. 9.

²²⁰ **Milliyet**, 12 Eylül 2001.

²²¹ Sever, **a.g.m.**, s. 59.

olası bir savaşta Türkiye'nin üstleneceği rolün ve vereceği desteğin niteliği ve boyutlarının ne olacağı konusundaki belirsizliğin devam etmesi ve Türkiye'nin büyük bir ekonomik kriz içinde bulunması, Türkiye'yi kaygılandıran konuların başında gelmekteydi. Diğer yandan hem ABD'den hem de Türkiye'den bazı çevreler tarafından, ABD'de gerçekleşen terörist saldırıların bir NATO üyesi olarak Türkiye'nin stratejik önemini zaten arttırdığı, ABD ile aynı frekansta davranması halinde ise, Türkiye'nin giderek artan öneminin de etkisiyle kayda değer avantajlar sağlayabileceği tezi seslendirilmeye başlanmıştı. Buna göre AB ülkelerinin ve ABD'nin PKK'ya karşı Türkiye tarafından girişilen sınır ötesi harekatlara itirazı son bulacak, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nde Türkiye önemli bir mevki kazanacak, daha da önemlisi uluslararası finans kuruluşları ekonomik sıkıntı içindeki Türkiye'ye karşı daha cömert bir yaklaşım içine gireceklerdi.²²²

Türkiye'nin, bir yandan ABD'nin terörizme karşı mücadelesinde yanında olduğu ve NATO'nun 5. maddesinin işletilmesinden memnuniyet duyduğu doğrultusundaki beyanları, öte yandan da özellikle muhtemel bir askeri operasyonun sınırlarının yakınında gerçekleşmesinden duyduğu endişeyi dışa vuran açıklamaları Türkiye kamuoyunda olduğu kadar dünya kamuoyunda da Türkiye'nin olası bir askeri operasyonda tutumunun ne olacağına ilişkin zaten 11 Eylül'den beri mevcut olan soru işaretlerini arttırmaktan başka bir işe yaramıyordu.²²³

11 Eylül saldırılarını en sert şekilde kınaması, ABD'ye terörizme karşı mücadelesinde tam destek vereceğini açıklaması, NATO Antlaşmasınının 5.

²²² Sever, **a.m.**, s. 60.

²²³ 18 Eylül 2001'de CNN International'da, ülkelerin terörizme karşı oluşturulan koalisyona yaklaşımları sıralanırken Türkiye'nin "possible support" (muhtemel destekçi) kategorisinde değerlendirilmesi bunun en açık göstergesiydi.

maddesinin işletilmesi doğrultusunda oy kullanması, hatta terörist saldırının faili olduğu kesinleşirse komşusu Irak'a düzenlenecek bir askeri operasyona katılabileceğini ilan etmesi bile Türkiye'nin terörizme karşı oluşturulan koalisyona "tam destek veren" ülkeler kategorisinde sayılmasına yetmemişti. Türkiye'nin bu kategorinin dışında tutulmasının en önemli nedeni olarak, hükümet tarafından özellikle Irak'a yönelik olası bir askeri operasyona ilişkin endişelerin altının çok fazla çizilmesi ve bu tutumunun dünya kamuoyunca muhtemel bir harekate ayak direme olarak algılanması gösteriliyordu.²²⁴

ABD'nin operasyon için Türkiye'den tam olarak nasıl bir destek istediğine yönelik belirsizlik ve kaygı sürerken, 20 Eylül günü, ABD'nin Türkiye'den neler talep ettiğine ilişkin ilk işaretler gelmeye başlamıştı. ABD, ilk etapta Türk hava sahasının, havaalanlarının ve İncirlik Üssü'nün ABD nakliye uçakları tarafından kullanımına izin verilmesini istiyordu. ABD'nin Türkiye'den asker talep etmek yerine lojistik destek istemesi Ankara'yı oldukça rahatlamıştı. Hükümet tarafından daha önceden tasarlanan fakat gönderilmekten vazgeçilen- Başkan Bush'a yazılan mektupta, bu taleplerin Türk Hükümeti tarafından olumlu karşılandığı belirtiliyor ve Türkiye'nin Kuzey Afganistan'daki gelişmeler konusunda ABD ile istihbari bilgi değişimine ve işbirliğine hazır olduğu vurgulanıyordu.²²⁵ Mektubun hemen ardından ABD, Türkiye'deki havaalanı ve üsler üzerinden asker sevkiyatına başladı.

Türkiye, ABD'nin hedefinin Afganistan olduğunun netleşmesinin ardından, uzun yıllardır sıcak ilişkilere sahip olduğu Afganistan muhalefetinin önemli isimlerinden biri olan General Raşid Dostum'a desteğini daha da artırmıştır. Türkiye

²²⁴ **Radikal**, 19 Eylül 2001.

²²⁵ **Zaman**, 22 Eylül 2001.

Afganistan’da yaşananları yakından izlemeye başlamıştı. Zamanın Başbakanı Bülent Ecevit, CNN Türk’te gazeteci yazar Taha Akyol’un sorularını aşağıdaki gibi cevaplamıştır:

“Bizim İstihbaratımız Afganistan’da, özellikle Kuzey Afganistan’da olan biteni çok iyi izliyor. Ayrıntılarına kadar izliyor. Ayrıca, o bölgedeki muhaliflerden bazılarıyla da çok öteden beri yakın ilişkimiz var. Özellikle Raşid Dostum’un başkanlığındakiler... Onun dışında birlikler de var. Şimdi biz bunları bir araya getirip deneyimlerimiz doğrultusunda askeri eğitim verebiliriz. Türkiye, asker gönderemez oralara ama, askeri eğitim verebilir. Tabii eğer istenirse, böylelikle asıl görev doğrudan doğruya Afgan muhaliflerine düşüyor. Çok çağ dışı bir rejim var Afganistan’da. O rejimin de artık değişmesi gerekiyor.”

Başbakan Bülent Ecevit, Türkiye’nin Kuzey Afganistan’da istihbarat ve örgütlenme faaliyetinin bulunup bulunmadığı sorusunu ise, *“İstihbarat faaliyetini Afganistan’ın tamamında ve çok kapsamlı sürdürüyoruz. Her şeyi öğrenebiliyoruz. General Raşid Dostum’a ve onun birliklerine maddi ve manevi destek veriyoruz.”* Şeklinde cevaplamıştı.²²⁶

Türk basınının konuyu ele alışı inceleyen Yücel Can’a göre Merkezde yer alan köşe yazarları 11 Eylül’de Dünya Ticaret Merkezi’ne yapılan saldırının bir terör eylemi olduğu ve Türkiye’nin Afganistan operasyonunda ABD’nin yanında yer alması gerektiği konusunda hemfikirdirler. Merkezde yer alan yazarlara göre; 11 Eylül’de Dünya Ticaret Merkezine yapılan saldırı bu bin yılın en büyük terör eylemidir; bu yüzden vakit kaybetmeden teröre karşı global bir savaş başlatılmalıdır.

²²⁶ Evrensel, 22 Eylül 2001.

Ayrıca Afganistan operasyonunun meşruiyetini tartışmanın anlamsız olduğunu, dünyanın yeniden şekilleneceği bu dönemde ABD ile birlikte hareket ederek aktif rol oynamak gerektiğini, hükümetin yeterince aktif olmadığını belirtmiştir. İslamcı kategorisine dahil edilen köşe yazarlarının ise üzerinde hemfikir oldukları ve öncelikle vurguladıkları hususlar; 11 Eylül saldırısının bir terör eylemi olmakla birlikte islamla ilişkilendirilmesinin yanlış olduğu ve ABD'nin Afganistan'a yapacağı bir saldırıya destek vermemek gerektiği hususlarıdır.²²⁷

24 Eylül tarihinde, Ankara planlanan operasyonla ilgili olarak insiyatif geliştirebilmek için iyi bir fırsat yakalamıştı; Dışişleri Bakanı İsmail Cem, ABD yönetimi tarafından Washington'a davet edilmişti. 27 Eylül günü başlayan görüşmelerden sonra Cem, Türkiye'nin bölgeyle ilgili istihbaratını aktardığını, buna karşılık ABD yetkililerinin uluslararası operasyon için Türkiye'den lojistik destek ve istihbarat paylaşımı talep ettiğini açıklamıştı. Cem, bu temaslar sırasında özellikle Afganistan'ın terörü destekleyen bir ülke konumundan çıkması ve bölgenin istikrara kavuşması için Taliban rejiminin devrilmesi gerekliliği üzerinde durmuştu. Türkiye'nin Taliban'ın anti-tezi olduğunu vurgulamıştı. Aynı gün hükümet ve askeri kanat arasındaki görüş ayrılıklarının giderileceği umulan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısı yapıldı ve toplantıdan terörle mücadele konusunda ABD'ye gereken desteğin verilmesi kararı çıktı.²²⁸

1 Ekim 2001 yılında, ABD'den bir kongre heyeti de Türkiye'ye geldi. Heyet, yaptığı bir dizi görüşmenin ardından, Türkiye'nin şimdiye kadar ihmal edildiğini

²²⁷ Yücel Can, "11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezine Düzenlenen Terör Saldırılarına İlişkin Ulusal Basında Çıkan Köşe Yazılarının İçerik Analizi", <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/yucelcan.htm> (15.02.2006).

²²⁸ Milliyet, 29 Eylül 2001.

belirterek, askeri borçların ödemesi konusunda kolaylık sağlanması için Washington yönetimiyle görüşeceklerini ve Türkiye'ye ABD dış politikasında daha fazla ağırlık verilmesi doğrultusunda girişimlerde bulunacaklarını taahhüt etti.²²⁹

Ekim ayının ilk haftasında, bölge ülkelerine yaptığı gezi programı çerçevesinde Türkiye'yi de ziyaret eden, ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Türkiye'nin desteğine büyük bir önem verdiklerini söyledi.²³⁰

NATO'nun 5. Maddesinin işletilmiş ve ABD'nin Türkiye'den talepleri netlik kazanmaya başlamıştı. Buna göre; Afganistan operasyonunda Türkiye'den daha önceden de tahmin edildiği gibi lojistik destek sağlanması talep edilmekteydi. ABD, Türkiye'den hava sahasını ve askeri üslerini kullandırmasını ve harekatta köprü görevini üstlenmesini istiyordu.

En yetkili ağızlardan ABD'nin giriştiği operasyona destek verilse de, hareket başladığı esnada Başkan Bush'un yaptığı konuşmada vurguladığı bazı hususlar Ankara'yı endişelendirmekteydi. Bush: "Nerede olursa olsunlar, teröristleri bulup adalet önüne çıkaracağız" diyerek bundan sonra başka coğrafyalarda da benzeri operasyonlara girişebilecekleri mesajını vermişti. Türkiye için ilk akla gelen elbette ki, hedeflerden birinin Irak olması olasılığıydı. (Nitekim yaklaşık 1.5 yıl sonra bu ihtimal gerçek olmuş ve ABD, Irak'a bir saldırı yaparak, kanlı çatışmaların ardından Saddam Hüseyin rejimini devirmiş, kendisini yakalayarak uydu bir mahkeme kurarak idam ettirmiştir.) Ayrıca ABD hava hareketinin ardından kara hareketini başlatmaya karar verebilir ve NATO'nun 5. Maddesi uyarınca Türkiye'den asker

²²⁹ **Milliyet**, 2 Ekim 2001.

²³⁰ **Cumhuriyet**, 5 Ekim 2001.

gönderilmesini talep edebilirdi. Bu durumda Türkiye'nin sıcak bir savaşa katılmak zorunda kalması çok büyük bir ihtimaldi.

10 Ekim günü, “savaş hali ilanı ve silahlı kuvvet kullanılmasına izin verme” konusundaki hükümet tezkeresi, TBMM’de kabul edildi. Meclisten tezkere çıkar çıkmaz, ABD Başkanı Bush, yaptığı konuşmada “*Türk halkına ve hükümetine ABD’ye verdiği destekten ötürü yürekten teşekkür*” etmişti.²³¹

ABD’nin talebi üzerine, Ankara’nın Afganistan’a yaklaşık 90 kişilik bir özel harekât grubu gönderme karar alması hiç kuşkusuz Türkiye açısından ileri bir adımdır. Ankara, 11 Eylül’den karar alınana kadar ABD’den desteğini esirgememiştir. Hava sahası ve iki askeri havaalanı, ABD’nin sivil ve askeri uçaklarının kullanımına açılmıştır. Washington’la istihbarat paylaşılmış, Arap-Müslüman âleminin ateşi düşürülmeye çalışılmıştır. Ardından da Afgan muhalefetine ev sahipliği yapmak için girişimde bulunulmuştur. Ancak tüm bunlar lojistik ve diplomatik desteğin bir parçasını oluşturuyordu. Kuvvet göndermek ise işin boyutunu değiştirmiştir. Bu, Türkiye’nin doğrudan doğruya savaşan taraflardan biri haline gelmesi demektir ve Başbakanlık açıklamasından anlaşıldığına göre özel kuvvetin görevi Afgan Güçleri’ni eğitmekle de sınırlı değildi. Keşif, teröristlere karşı mücadele, Kuzey İttifakı Güçleri’ni yönlendirme, insani yardım harekâtına askeri destek, masum halkın korunması ve gerektiğinde sivil halkın tahliyesine yardım sağlamak da görev tanımı arasında yer almıştır. Bir anlamda Türkiye, doğrudan harekâta katılmıştır. Terörizm ile mücadelenin zor ve pahalı olduğunu ifade eden Ecevit, uluslararası dayanışmanın önemli ve Sonsuz Özgürlük Harekatı’na katkının doğal bir görev olduğunu da belirtmiştir.

²³¹ Amberin ZAMAN, “Turkey expands military options”, **Los Angeles Times**, 11 Ekim 2001.

Bu kuvvetin, harekâtın gidişatına göre 90 kişiyle sınırlı kalmayacağı da söylenmiştir. Türkiye, hedefi yalnızca harekâta katılmakla yükseltmemiştir. Başbakan Ecevit'in 21 Eylül'de Taliban'ın devrilmesi olarak koyduğu hedef, başbakanlık açıklamasında Afganistan'da, tüm etnik grupların katılacağı, geniş tabanlı bir yönetimin oluşturulmasına katkıda bulunarak, bu ülkeyi istikrara kavuşturmak olarak değiştirilmiştir.

Afganistan'daki operasyonun askeri boyutuna baktığımızda ABD'nin çıtayı daha da yükseğe çektiğini görmekteyiz. Avrupalılar, Avrupa kıtasında yaşanan bir ülke-içi krize karşı bile askeri anlamda etkisiz kalırken, ABD bir kez daha uzak bir coğrafyada böylesi inanılmaz büyüklükte bir askeri mekanizmayı harekete geçirebilmektedir. Unutulmaması gereken bir husus da, bu bölgenin, geleneksel NATO alanının da dışında bulunması ve ABD'nin böylesi kısa bir zaman zarfında, bazı bölge ülkelerini ittifaka katıp, onların imkanlarından yararlanabilmesidir. Bu, açıkça Avrupalıların üstesinden gelemeyecekleri bir durumdu ki, İngiltere bir yana bırakıldığında askeri anlamda en gelişmiş imkanlara sahip Avrupa ülkesi olan Fransa'nın, 1994 yılında Ruanda'da yürüttüğü Turkuvaz Operasyonu gibi sınırlı bir operasyonda dahi, Sovyetler'den kargo uçakları kiralamak zorunda kaldığını hatırlatmak yeterlidir.

Bu tabloyla karşılaşan Avrupalıların, nasıl bir tepki gösterecekleri, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) tartışmalarının asıl belirleyicisi olacak gibi görünmektedir. Bir ihtimal, Avrupalılar, savunma ve güvenlik alanlarındaki yetersizliklerini kabullenip iddialı söylemlerinden vazgeçecekler ve NATO'nun Avrupa'daki hakim konumu eskisi gibi devam edecek, ki bu, Türkiye için en tercih edilebilir durumdur. Nitekim, bunun kanıtı olarak 11 Eylül saldırılarının hemen

ertesinde Türk medyasında “AGSP öldü, NATO dimdik ayakta” söylemlerini hatırlatmak yeterlidir. Ayrıca yine Türkiye açısından 11 Eylül saldırıları ve sonucunda gelişen olaylar ve uluslararası ortam, kimilerine göre bir daha yakalanması zor bir şans ve bulunmaz bir nimet olarak değerlendirilmiştir. Dış basında ise, 11 Eylül sonrası Türkiye’nin öneminin artacağı yolunda oldukça fazla görüş ileri sürülmüş ve Usame Bin Ladin’in yakalanması çabalarında, siyasal islama karşı gösterdiği kararlılık ve bir NATO üyesi olarak önemli rol oynayabileceği ifade edilmiştir. Terörizme karşı savaşta önemli rol oynaması halinde, Türkiye’nin uluslararası prestijinin büyük ölçüde artacağı belirtilmiş ve Afganistan’da saklandığına inanılan Usame Bin Ladin’in ele geçirilmesine yönelik çabaları destekleyen Türkiye’nin, askeri operasyonlarda kullanılacak birliklerin transit geçişi ve Türk hava sahasının kullanılmasını da içeren konularda yardım edebileceği ifade edilmiştir. Ayrıca Afganistan’daki Taliban yönetiminin, Bin Ladin’i topraklarından çıkarmaya razı olsa bile, “islami topraklarda” yargılanması şartını getireceği, bu durumda Türkiye’nin rolünün önemli olabileceği iddiası, saldırılardan sonra Batılı güçler, özellikle de ABD tarafından dile getirilmiştir²³²

E) Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti’nin Kuruluşu ve Amacı

ABD önderliğinde terörizme karşı uluslararası savaş kapsamında Afganistan’a yönelik “Sonsuz Özgürlük Harekatı” sonucunda Taliban yönetimi devrilmiş, El-Kaide Örgütü’ne ağır bir darbe indirilmiştir.

²³² (<http://ntvmsnbc.com/news/107933.asp?cp1=1>, 20.09.2001).

Terörizme karşı uluslararası koalisyonu destekleyen ülkelerin katılımı ile, Afganistan'da barış ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmak ve Afganistan'da kurulan geçici yönetime yardımcı olmak maksadıyla, 5 Aralık 2001 tarihinde Bonn'da bir antlaşma metni üzerinde mutabakata varılmıştır. Barış gücünün görev süresi 1386 (Ek-2), 1413 (Ek-3), 1444 (Ek-4), 1510(Ek-5) sayılı kararlarla uzatılmıştır.

Bu antlaşma uyarınca BM Güvenlik Konseyi'nin 1386 sayılı kararı doğrultusunda Kabil ve çevresinin güvenliğinin sağlanmasına yardımcı olmak ve geçici hükümetin istikrarının yeniden tesisine yönelik çalışmalarına katkıda bulunmak üzere 19 Aralık 2001 tarihinde İngiltere liderliğinde ve başlangıçta 18 ülkenin katılımıyla Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (UGYK/ISAF) oluşturulmuştur. UGYK, tahsis edilen tüm kuvvetlerin bölgeye intikali ile 16 Ocak 2002 tarihinden itibaren tam hareket kabiliyetine ulaşmıştır.

UGYK'nın görevi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) 1386, 1401, 1423 sayılı kararları ve askeri teknik antlaşmada belirtildiği şekilde, sorumluluk sahası içerisinde güvenliği ve istikrarı sağlamaktır. Bununla birlikte UGYK'nın kuruluş amacının Afgan Milli Ordusu'nun kuruluşu olduğu düşünüldüğünde konunun önemi daha da artmaktadır. Pek çok savunma uzmanı, hala feodal savaşçı kavimler ve haydutlarla çevrili ülkenin istikrara kavuşturulması için, en az 20 bin askere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Böyle bir durumda, gerek Karzai'nin, gerekse genişlemeden yana diğer kişilerin ifade ettiği gibi güvenlik açığının, ABD'nin Kabil ile sınırlı kalması konusunda ısrar ettiği UGYK ile

doldurulamayacağı belirtilmiştir.²³³ Bu amaçla kurulan UGYK 22 ülke ve 5000'e yakın personel ile malzeme yardımı yaparak, Afganistan'ın huzurlu ve güvenli bir geleceğe sahip olması amacıyla çalışmaktadır.

UGYK'nın görev alanı Kabil ve çevresini kapsamaktadır. Ancak savaş sonrası Afganistan'da yaşanan gelişmeler, UGYK'nın görev alanı ile ilgili tartışmalara neden olmuştur. Özellikle ülkede yaşanan karışıklıkların bir türlü sona erdirilememesi, bu tartışmaların odak noktasını oluşturmuştur. Üstelik görev alanının genişletilmesi konusunda tam bir görüş birliği de sağlanabilmiş değildir. Örneğin BM'nin Afganistan'da insan hakları konusundaki özel temsilcisi Bangladeşli Avukat Kamel Hossain, uluslararası kuvvetin 10.000 ila 20.000 kişi kadar arttırılmasını tavsiye etmiştir. Ancak söz konusu tavsiye, 4.800 kişilik UGYK'nın genişletilmesine karşı çıkan, ABD ve Fransa'nın tepkisine neden olmuştur.²³⁴

ABD, bölgedeki güvenliğin düşük bir askeri güçle tesis edilebileceğini düşünmüş ve daha fazla bir güce gereksinim olmadığını belirtmiştir. Ancak bu konuda ABD yönetimi de kendi arasında bir görüş birliğine varamamıştır. ABD Savunma Bakanlığı, görev alanının genişletilmesini isterken, Dışişleri Bakanlığı'nın bir raporunda UGYK'nın genişletilmesinin, komuta ve lojistik bakımından büyük bir yük getireceği belirtilmiştir. UGYK bünyesindeki Türk Komutanlığını da öven raporda, ayrıca “yabancı bir gücün tüm ülkede güvenliği sağlamasının neredeyse olanaksız olduğu” görüşü de ortaya konulmuştur.²³⁵ Ancak beklenen gelişmelerin Afganistan'da yaşanmaması üzerine, ABD yönetiminin UGYK'nın görev alanının

²³³ (<http://www.kho.edu.tr/yayinlar/btym/haftalikbasbultenleri/basinozetleri/2002/2529martdis.htm,22.03.2002>).

²³⁴ (www.diplomatikgozlem.com).

²³⁵ **Radikal**, 19.Eylül.2002.

genişletilmesi konusunda bir takım değişiklikler sergilediği görülmüştür. Afgan Milli Ordusu'nun kuruluşu çok ağır gittiği için, Karzai hükümetinin diğer kentlerdeki otoritesini koruma görevinin UGYK'ya devri, ABD'ye soğuk gelmemeye başlamış, ABD askerlerinin işlerinin çabuk bitmesini sağlayacağı düşünülmüştür. Üstelik, Afganistan'daki hükümetin Başkanı Hamid Karzai ve uluslararası yardım kuruluşları, UGYK'nın genişlemesi ve diğer büyük Afgan kentlerinde de konuşlandırılması konusunda ısrarlarını sürdürmüşlerdir.

UGYK'ya destek verse de asker vermeye yanaşmayan Pentagon'un elindeki genişleme senaryolarından biri, mobil UGYK birliklerini kurarak, bunları gerektiğinde olaylı yerlere göndermek, ikincisi ise UGYK'yı, kuzeydeki Mezarı şerif gibi gerilimin yoğun olduğu kentlerde de yerleştirmektir.²³⁶ Bunun zerine ABD Senatosu Dışışleri Komisyonu, UGYK'nın başkent Kabil dışındaki alanların da güvenliğinden sorumlu olması ve bu ülkeye yardımın arttırılması konularındaki yasa tasarısını oybirliğiyle kabul etmiştir. Yasa tasarısında, ABD hükümetince, "UGYK'nın görev alanının Kabil'in dışına genişletilmesi için diplomatik yönden baskı yapması" ve Afganistan'ın yeniden yapılandırılması amacıyla, bu ülkeye 4 yıllık süre içinde 2,5 milyar dolar ve UGYK için de 500 milyon dolarlık yardım yapılması öngörülmüştür.²³⁷

Ancak bu stratejiler sadece tasarı aşamasında kalmış ve ABD hükümeti, UGYK'nın görev alanı ile ilgili tartışmalarda, UGYK'nın Kabil dışına çıkmaması yönündeki fikrine tekrar dönüş yapmıştır. Hatta Cheney, yaptığı açıklamada, *"UGYK'nın odağı Kabil'dir. Görev alanının Afganistan'ın diğer bölgelerine genişletilmesi konusunda görüşmüyoruz. ABD, Mezar-ı şerif, Herat ve Kandahar'da*

²³⁶ **Radikal**, 31 Ağustos 2002.

²³⁷ (http://www.superonline.com/haber/haberler/0,1082,59825_html,02.08.2002).

meydana gelebilecek sorunlarla başa çıkmak için başka yollar bulmalı ve buna göre hareket tarzlarını belirlemelidir” demek suretiyle, ABD'nin bu yöndeki düşüncesini ifade etmiş, ancak bu hareket tarzlarının neler olduğunu belirtmemiştir.²³⁸

BM Genel Sekreteri Kofi Annan, UGYK'nın başkent Kabil'in dışındaki kentleri de kapsayacak şekilde genişletilmesinden yana olduğunu bildirmiştir. Ancak Güvenlik Konseyi, UGYK'nın Kabil dışında görev yapmasına sıcak bakmamıştır. Bunun başlıca nedeni, güce asker verecek ülke bulunamamasıdır. Sonuçta, askeri olmayan bir gücün görev alanının genişletilmesi tartışması da yapay bir durum oluşturmaktadır.²³⁹ Bu konuda son noktayı ise yine BM Güvenlik Konseyi koymuştur. UGYK'nın görev alanının genişletilmesi talebi, BM Afganistan Özel Temsilcisi Lahdar İbrahimi tarafından verilmiştir. İbrahimi, UGYK'nın başkent Kâbil'den başka şehirlerde de görev yapmasının güvenlik için zorunlu olduğunu belirtmiş, ancak başta ABD ve Fransa olmak üzere Konsey üyeleri, İbrahimi'ye destek vermemiştir. Yapılan oylama sonucu, UGYK'nın görev alanının Kâbil ve çevresi ile sınırlı kalması tekrar karara bağlanmıştır.²⁴⁰ Washington'un, UGYK'nın Kabil'in dışına genişletilmesini reddetmesi ABD'nin Kabil ile Afganistan'ı ayrı kabul ettiği yönündeki tezleri anımsatmıştır.²⁴¹

BM'nin almış olduğu bu karara rağmen, UGYK'nın görev alanı ve yetkileri ile ilgili görüşler, tartışmalar o günlerde devam etmekteydi. Örneğin Kabil'de 30 kişinin öldüğü, 50'ye yakın kişinin yaralandığı bombalı saldırıyla ve 05 Eylül 2002

²³⁸ <http://www.kho.edu.tr/yayinlar/btym/haftalikbasbultenleri/basinozetleri/2002/2529martdis.htm>, 22.03.2002

²³⁹ <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2002/07/22.07.2002.htm>, 22.07.2002.

²⁴⁰ Radikal, 21 Temmuz 2002.

²⁴¹ (http://wwwdiplomatikgozlem.com/turkish/afganistan/20020420_02.html).

tarihinde Karzai'yi Kandahar ziyaretinde hedef alan suikast girişimi,²⁴² UGYK'nın görev alanı ile ilgili tartışmaları yeniden alevlendirmiştir. Ayrıca bu konuyla ilgili olarak Afganistan'da sık sık düzenlenen suikastlar sonucu UGYK birlikleri, suikastları önleyemedikleri ve gerekli güvenliği sağlayamadıkları suçlamalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Afganistan Devlet Başkanı Yardımcısı Hacı Abdülkadir'in (Taliban yönetimine karşı mücadele eden birkaç Peştun liderden birisi olarak biliniyordu) suikastla öldürülmesi üzerine, yine bu tip suçlamalarla karşı karşıya kalan UGYK, Basın Sözcüsü Albay Samet Öz aracılığıyla, bu suikastta UGYK'nın herhangi bir ihmalinin olmadığını belirtmiştir. Ayrıca UGYK'dan herhangi bir koruma talebinin istenmediğini belirten Albay Öz, gücün yakın koruma sağlamaktan birinci derece sorumlu olmadığını eklemiştir.²⁴³

1)Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvvetine Katkıda Bulunan Ülkeler ve Görevleri

Kurulduğunda 18 ülkeden oluşan ve daha sonra sayısı 22'ye yükselen UGYK'ya katkıda bulunan ülkeler, Almanya, Arnavutluk, Avusturya, Azerbeycan, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İtalya, İspanya, İsveç, Litvanya, Makedonya, Norveç, Romanya, Türkiye, Yeni Zelanda ve Yunanistan'dır.

²⁴² <http://www.voanews.com/turkish/archive/2002-09/a-2002-09-05-2-1.cfm>

²⁴³ **Milliyet**, 08.07.2002, s.12.

Ülkelerin İcra Ettikleri Görevler;

Almanya :Tahsis edilen tabur sorumluluk bölgesinde emniyet faaliyetlerinin yürütülmesi, sahra hastanesi kurulması, içme suyu tasfiyesi,

Fransa :Kabil-Bagram yolunun emniyeti, Kabil havaalanının emniyeti, tahsis edilen tabur sorumluluk bölgesinde emniyet faaliyetlerinin yürütülmesi, sağlık ünitesi,

Hollanda :Alman taburuna bir takım olarak katkı,

Avusturya : Alman taburuna bir takım olarak katkı,

Norveç :EOD timi (Bomba imha uzmanları), havaalanı işletmesine katkı

İsveç :İrtibat görevlerinin bir kısmı

Danimarka : EOD timi (Bomba imha uzmanları)

İspanya :İstihkam birliğine katkı, havaalanı işletmesine katkı,

Y.Zelanda : Havaalanı işletmesine katkı,

Finlandiya :CIMIC (Sivil Asker işbirliği),

Romanya :Askeri inzibat birliğine katkı,

Bulgaristan :Banyo Ünitesi

Yunanistan : İstihkam birliğine katkı,

Portekiz :Hava sağlık ünitesi²⁴⁴

2) Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti'nin Türkiye'ye Geçmesi

Türkiye, Atatürk'ün “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” sözünü her zaman kendine ilke edinmiş ve bugüne kadarki bir çok Barışı Destekleme Harekatına'da katkıda bulunmuş ve birçoğunda aktif rol üstlenmiştir.

Genelkurmay Başkanlığı'nın sitesinde yayınlanan bilgilere göre, Afganistan halkına yardım etmek, onlara Türk milletinin sevgi ve yardımlarını göstermek için TBMM, 10 Ekim 2001 tarihinde aldığı karar ile TSK'nın Afganistan'a asker göndermesi için yetki verdi. ²⁴⁵

Bunun ardından UGYK'nın 1. döneminde 267 kişilik askeri kuvvet gönderen TSK görevin kendisine devredilmesinden sonra bu sayıyı 1.400'e kadar çıkarmıştır.

Türkiye'nin bütün çekincelerinin giderilerek UGYK'ı devralması için ısrarcı olunması bazı önemli argümanlara dayanmaktadır. Bunların başında, Türkiye'nin Afganistan krizinin başlangıcından itibaren bütün taraflara eşit mesafede durması, ulusal çıkarları ile uyumlu evrensel ilkeleri savunması gelmiştir. Diğer taraftan bu konuda itirazı olanlar olsa da, Türkiye, demokratik, laik ve terörü reddeden yapısıyla diğer müslüman ülkelere model niteliği taşımaktadır. Bununla beraber Türk Silahlı Kuvvetleri, gücünün yanı sıra, barış operasyonlarındaki ulusal ve uluslararası

²⁴⁴ Akkurt, **a.g.e.**, s. 260.

²⁴⁵ http://www.tsk.mil.tr/4_ULUSLARARASI_ILISKILER/4_6_Turkiyenin_Barisi_Destekleme_Harekatina_Katkilari/konular/Afganistanda_icra_edilen_faaliyetler.html.

deneyimi ile önemli görevlerin üstesinden gelebilecek, potansiyel bir güç olarak nitelendiriliyordu.

20 Haziran'da UGYK(ISAF) Komutanlığı'nı devralmış olan Türk askerlerini, Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu ve Kuvvet Komutanları, Mamak 28. Mekanize Piyade Tugay Komutanlığı'nda düzenlenen bir törende uğurlaştır. Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu, askerlere şöyle seslenmiştir;

*“ Sizler, dost Afganistan'da huzur ve barışın tesisine katkıda bulunmak gibi şerefli bir amaç için görevlendirilmiş bulunuyorsunuz. Asil Türk Ulusuna layık olacak şekilde, üstün vazife anlayışınız, vatan ve millet sevginizle görevinizi en mükemmel şekilde icra edeceğinizden ve bir kere daha tüm dünyanın güven ve takdirini kazanacağınızdan, hiç şüphem yoktur.”*²⁴⁶ Genelkurmay Başkanı'nın bu ifadelerinden, Türk askerinin Afganistan devleti ve Afgan halkının güvenini nasıl kazandığı daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Türkiye görevi devralması ile BM çatısı altında Afganistan'daki güvenliği sağlayan 22 ülkenin askerinin komutası, Tümgeneral Hilmi Akın Zorlu'ya geçmiştir. 1.400'e ulaşan Türk askeri için Celalabad yolu üzerinde bir bölge Türk görev taburunun karargah alanı olarak düzenlenmiştir. Türk Hava Kuvvetleri, Kabil Havaalanı'nın yönetimini ve güvenliğini 250 personeli ile üstlenirken, stratejik haberleşme konularında da Türkiye'nin kurduğu altyapının kullanılmaya başlandığı bildirilmiştir. Türk görev kuvvetinde, 4 doktor görev alırken, bugüne kadar hastalığı nedeniyle hiç bir personelin, Türkiye'ye geri gönderilmediği öğrenilmiştir. Türk

²⁴⁶ Akkurt, **a.g.e.**, s. 270 – 271.

Görev Kuvveti, Kabil'in güneybatısındaki yaklaşık 120 km'lik bir alanı kontrol etmiştir.²⁴⁷

a) UGYK Komuta'nın Devralındığı Dönemde Genel Durum

Türkiye, Afganistan Geçici Yönetimi'ne yardımcı olmak üzere kurulan UGYK'nın komutanlığını İngiltere'den sonra 6 aylık bir süre için devralacağını açıkladığı zaman, bu durum genel olarak memnuniyetle karşılanmıştır. Rumsfeld, ABD'nin her türlü desteği vermeye hazır olduğunu bildirmiş, İngiliz hükümeti de Türkiye'nin Afgan Barış Gücü komutasını 6 ay süreyle almayı kabul etmesine memnun olduğunu belirtmiştir. Ancak Afganistan'daki durum, UGYK'nın görevinin "çok zor" olduğunu gösteriyordu.²⁴⁸

UGYK, bir taraftan Afganistan'da yer altına çekilen radikalizme, diğer taraftan da ülkenin doğusu başta olmak üzere, birçok bölgesinde zaman zaman çatışmaya dönüşen politik ve etnik gerilimlere çare bulmak zorundaydı. Afganistan Geçici Yönetimi'nin öncelikleri arasında milli ordunun kurulması olmasına rağmen, milli ordu için, bütün etnik grupların ve halen elinde kendi ordusu bulunanların da, bu görüşü paylaşması gerekiyordu. Afganistan'da, yıllardan beri kendi ordularına sahip olan ve bu orduların komutanlığını yapanların, aslında hiç de böyle bir niyetleri yoktu. Çünkü böyle bir oluşumu desteklemenin kendi sonlarını hazırlayacağını

²⁴⁷ <http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=72632>.

²⁴⁸ <http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=72632>.

düşünen liderler, otoriteden daha fazla pay alabilmelerinin yolunun kendi güçlerini tasfiye etmekten değil, daha da güçlendirmekten geçtiğini çok iyi biliyorlardı.

Türk kamuoyunda ise bu durum çok fazla bir heyecan yaratmasa da, genel olarak memnuniyetle karşılanmıştır. UGYK'nın Afganistan'ın geleceğinin kurulmasında çok önemli görevler üstleneceği, ancak uzun yıllardır huzur yüzü görmeyen Afganistan'da uzun ve sorunlu yılların getirdiği kronik sorunların, toplumun genlerinden temizlenmesinin zaman alacağı ve bu sebeple UGYK'nın ve komutayı devralan Türkiye'nin işinin oldukça güç olduğu belirtilmiştir. Nitekim sadece Kabil havaalanında 100 bin civarında patlamamış mühimmat bulunduğu bilgisi bu görevin tehlikesinin örneklerinden birini göstermiştir.²⁴⁹

Türkiye'nin aldığı bu göreve kimse talip olmamıştı. Ama ABD ve müttefikler, Türkiye'nin işin içine girmesine terörizme karşı mücadele açısından büyük önem veriyorlardı. Böylece mücadelenin islamiyete karşı değil teröre karşı olduğu, Müslüman Türkiye'nin katılımıyla anlaşılmalı olacaktı. Bu yüzden ABD, Türkiye'yi bu göreve özendirmek için desteklemiştir. Çünkü, görevin kabul edilmesi terörizmle mücadele konusunda ABD-Türkiye stratejik ortaklığında, Türkiye'nin kararlılığının göstergesi olarak kabul ediliyordu. Ama vaat edilen desteğin maddi yardımla ilgili parçası ile ilgili çekinceler, sorunlu olarak devam etmiştir. Bu sorun, Türkiye'nin Afganistan'daki sorunlarıyla ilgili gerekli hukuki zeminin tam olarak halledilemediğini ortaya çıkarmıştır.

Karzai'nin kurduğu, etnik dengelere göre oluşmuş yeni hükümet, çeşitli açılardan tartışmalara yol açmıştır. Türkiye açısından en dikkate değer husus, geçen

²⁴⁹ (<http://www.ntvmsnbc.com/news/164722.asp>).

kabinede Savunma Bakan Yardımcısı olan Özbek General Dostum'un kabinede yer almamış olmasıydı. Bu durum Dostum'un, kurduğu partiyi güçlendirmek ve kuvvetlerini bir arada tutabilmek için kendi isteğiyle yönetime girmedeği değerlendirmelerine yol açmıştır. Bu konuda yapılan diğer bir yorum ise; UGYK komutanlığını alan Türkiye, Kâbil'de etkin bir duruma girince, Dostum'un diğer güçler tarafından yeni kabinede kalmasının istenmemesiydi. Çünkü Dostum ile Türkiye arasındaki iyi ilişkiler, Afganistan'da öteden beri eleştiri konusu olmuştur.²⁵⁰

Kuşkusuz Türkiye'nin uzun süreden beri bütün dünyanın dikkatlerinin odak noktası haline gelen Afganistan'da, barış ve güvenliği korumak ve bu ülkenin yeniden yapılanmasına yardımcı olmak görevini üstlenmesi, önemli bir diplomatik başarıydı. Ankara, böylece bölgesel rolünü ve etkinliğini uluslararası platformlarda sergilemek fırsatını değerlendirmiş oluyordu.

Ancak Türkiye'nin Afganistan'da üstlendiği bu komutanlık görevinin oldukça tehlikeli olduğunu, Afganistan'da taşların henüz yerine oturmadığını, UGYK'nın görev alanı olan Kabil'de dahi zaman zaman saldırılar olduğunu, etnik gerginlik ve sürtüşmelerin devam ettiğini düşünenler olmuştur.²⁵¹ Sovyetler'e karşı yürütülen cihat döneminin eski komutanları, Taliban ve aşiret liderlerinin "Afganistan'daki yabancı işgale karşı cihat" sloganı etrafında birleştiği ve Karzai yönetimine bağlı, ABD müttefiki görünen bir çok aşiretin "ikili oynayarak" aynı zamanda, bu harekete destek verdiği ortaya çıkmıştır. Küçük gruplar halinde yer yer çatışmalara giren Peştunlar'ın geniş çaplı direnişe geçeceği, ABD'nin, Taliban ve El Kaide'yi Peştun bölgelerinden temizlemek bir tarafa, uzun sürecek bir iç savaşın içine sürüklendiği

²⁵⁰ Kışlalı, **a.g.m.**, s. 7.

²⁵¹ Sami Kohen, **Onurlu Ama Zor Misyon**, Milliyet Gazetesi, 26 Kasım 2002, s. 16.

belirtilmiştir. Bu durum, kimi yorumlara göre Türkiye'nin, UGYK liderliğini üslenmeyi kabul ederken tasarladığı kazanımların yanı sıra, askerlerini çok büyük bir risk altına soktuğu iddiasını da beraberinde getirmiştir.²⁵² Bu yönde gelişen tartışmalar TBMM'ne de taşınmıştır. Örneğin İstanbul Milletvekili Mehmet Ali İrtemçelik, UGYK Komutanlığı'nın ülkemizce devralınmasına ilişkin yaptığı gündem dışı konuşmasında; Türkiye'nin uluslararası terörizme karşı net ve aktif bir tutum içinde olmasını ancak bu yapılırken ölçünün kaçırılmaması, ülkenin çıkarlarının gerektirdiğinin ilerisinde, güç ve olanaklarının ötesinde ve üstelik belirsizliklerle yüklü rol ve sorumlulukların kesinlikle üstlenilmemesi gerektiğini belirtmiş ve UGYK komutanlığına sıcak bakmadığını bildirmiştir.²⁵³

Ancak öngörülen bu kötü olasılıklardan bir çoğu gerçekleşmemiştir. Böyle bir ortamda barış ve güvenliği sağlamakla yükümlü çokuluslu bir kuvveti, dar yetki sınırları içinde yönetmenin zorluğunu herkes kabul etmiştir. Afganlılar'ın Türkiye'ye karşı beslediği büyük sevgi ve sempati (Her ne kadar Ankara'nın Özbek General Raşid Dostum'a geçmişte verdiği büyük destek Tacik ve diğer bazı karşıt etnik gruplarca hoş karşılanmamışsa da) Türkiye'nin diğer ülkelere oranla bu konudaki avantajı olmuştur.²⁵⁴ Ayrıca görevli personelin bölgeye çabuk alışması, UGYK'ta görev yapan diğer ülke askerlerinin paralı, profesyonel askerler olmasına rağmen, Türk görevli personelde böyle bir durumun söz konusu olmaması, Türkiye'nin diğer ülkelere göre avantajları olarak gösterilmiştir.²⁵⁵

²⁵² (http://www.geocities.com/muslim_tr/savas_yeni_basliyor_ik.htm).

²⁵³ (<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/donem21/yil4/bas/b078m.htm>).

²⁵⁴ Kohen, **a.g.m**, s. 16.

²⁵⁵ (<http://www.zaman.com.tr/2002/05/06/dis/h5.htm>).

Türkiye bu avantajını kullanmış ve Afganistan'la geçmişe uzanan dostluklarının meyvesini toplamıştır. Bir çok konuda Afgan halkına yardımcı olan Türkiye, UGYK komutanlığının söylediği kadar zor olmayacağını da tüm dünyaya göstermiştir.

b) UGYK Komutanlığı Döneminde Planlanan ve Gerçekleştiren Faaliyetler

Türkiye, UGYK Komutanlığı'nı devraldığı zaman icra edilmesi gereken birçok görev planlanmıştır. Bu görevler arasında silahsızlandırma, güvenlik sektör reformu, Taliban döneminden kalan askerlerin sivil yaşama döndürülmesi, mayınların temizlenmesi, uyuşturucu kaçakçılarıyla mücadele ve kaçakçıların göçmenlerle birlikte ülkeye dönmesini engelleme gibi zor konular yer alıyordu. TSK, bu görevlerinin yanı sıra; Afgan ordusunun eğitimi, askeri teknik işbirliği, sosyal kültürel faaliyetler gibi ikili çalışmalar da yapmayı planlamıştır.²⁵⁶

Sivil ve askeri personelin birlikte görev yapacağı Vardak Bölgesel İmar Ekibi;

- İdari yönetim ve yargı sisteminin geliştirilmesi,
- Afgan Polisinin eğitimi, imkan ve kabiliyetlerinin artırılması,

²⁵⁶ **Radikal**, 29 Haziran 2002, s. 4.

- Altyapı, bayındırlık ve sosyal destek alanlarında halkın yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve desteklenmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirmektedir.²⁵⁷

Türkiye, Afganistan’da yapmayı planladığı faaliyetlerini Sivil-Asker İşbirliği (SAİB/CIMIC) kapsamında gerçekleştirmeyi planlamıştır. SAİB, ulusal halk ve yerel yetkililer yanında uluslararası, ulusal ve yönetim dışı kuruluş ve kurumlar dahil olmak üzere Komuta ve sivil toplum arasında, görevin desteklenmesi amacıyla oluşturulan işbirliği ve koordinasyon olarak tanımlanabilir.

Bu bağlamda, Türkiye’nin UGYK komutanlığını devraldığı, 20 Haziran 2002 tarihinden itibaren uygulanan SAİB faaliyetleri; Kabil’de istikrar ve güvenliğin sağlanmasına katkıda bulunarak UGYK’nın itibar ve güvenilirliğinin artmasına, görevin başarı ile yapılmasına katkı sağlamayı amaçlamıştır. SAİB faaliyetleri, UGYK’nın en önemli fonksiyonlarından birisi olarak değerlendirilmiş ve belirgin SAİB unsurları yanında, bütün UGYK unsurları ve ülkeler tarafından icra edilmesine büyük önem verilmiştir. UGYK, sadece Kabil’in güvenliğine değil, SAİB vasıtasıyla Kabil’in inşa ve onarım, Afgan halkının eğitim ve sağlığına da katkıda bulunmuştur.

Bu bilgiler ışığında, Afganistan’daki SAİB projeleri şu önceliklere göre oluşturulup icra edilmiştir:

Tümgeneral Akın Zorlu, komutanlık görevi sırasında UGYK birimlerini hastalıklara karşı korumaya, askerlerin hayatlarını güvence altında tutmaya, görevi

²⁵⁷http://www.tsk.mil.tr/4_ULUSLARARASI_ILISKILER/4_1_Afganistan_Uluslararası_Guvenlik_Yardim_Kuvveti/konular/Turkiyenin_UGYK_Harekatina_Katkilari.htm.

mükemmel ve profesyonel bir şekilde tamamlamaya öncelik verdiğini, El Kaide veya Taliban gibi örgütlerin hiçbir terör saldırısına hedef olmadıklarını belirtmiştir.²⁵⁸

Ayrıca Kabil’de sokağa çıkma yasağının kaldırılışı, yine Türk Komutanlığı döneminde gerçekleşmiş ileri bir adımdır. Savaşın sona ermesiyle birlikte ülkeye terk etmek zorunda kalan binlerce mülteci geri dönmüş ve bu insanların büyük bir bölümü de iş ve yemek bulma umuduyla Kâbil’e gelmiştir. Böyle tedirginlik veren bir kalabalığın yapılacak saldırılar için uygun hedef olması sebebiyle Kâbil, 17 polis bölgesine bölünmüştür. Bu bölgelerde 24 saat boyunca Türk, Fransız ve Alman askerleri devriye gezmiştir. Türk askerleri sorumluluğunda bulunan altı bölgede -ki bunlardan biri de Kâbil’in en kalabalık meydanlarından olan Cadde-i Meyvand’dır Türk askerleri çok dikkatli davranmıştır.²⁵⁹ Herhangi bir karışıklığa meydan vermemek için UGYK gücü sekiz aylık görev süresinde, üç bin devriye görevinde bulunmuş ve üç milyon mayını da imha etmiştir. UGYK denetim operasyonlarında, şimdiye kadar 107 bin atımlık roket, patlayıcı, uçaksavar mermisi ve benzer mühimmatın ele geçirilerek imha edildiği de belirtilmiştir. Ayrıca komutanlığın devrinden sonra Kabil ve çevresinde, 182 Türk askerinin devriye nöbeti görevi yapmaya devam edeceği de bildirilmiştir.²⁶⁰

Asli görevi; asayişin sağlanmasında Afgan Güvenlik Güçleri’ne destek sağlamak olmasına karşın UGYK, yeni Afgan ordusu ve polisinin oluşturulmasına katkıdan, Kabil’de sosyal hizmetlere kadar birçok alanda faaliyette bulunmuştur. Bu çerçevede Afgan liderlerinin ve kurumlarının korunmasında görev alan görevliler bile UGYK tarafından yetiştirilmiştir.

²⁵⁸ (<http://www.ntmsnbs.com/news/193345.asp>,19.12.2002).

²⁵⁹ (<http://www.ntvmsnbc.com/news/200590.asp>07.02.2003).

²⁶⁰ (<http://www.ntvmsnbc.com/news/201176.asp>10.02.2003).

Önemli bir nokta ise Türkiye'nin bu faaliyetleri yaparken, her konuyu kendi imkanları ile çözmesi olmuştur. Özellikle Almanya ve Hollanda'nın görevi devralmadan önce Prag'daki NATO zirvesinde, NATO'dan UGYK için lojistik destek talebinde bulunduğu hatırlatılırsa, Türkiye'nin bu tip bir oluşumda elde ettiği başarıların, hiç de küçümsenemeyecek olduğu göz önünde tutulmalıdır. Türk personeli bu görev sırasında Afganistan'daki bütün gruplara eşit mesafeye durmuş, iç politikaya kesinlikle karışmamış ve halka saygıyla davranarak Kabil sakinlerinin sevgi ve desteğini kazanmıştır. Aksi bir davranış Zorlu'nun da belirttiği gibi Türk askerini, Afganistan'da bir işgal gücü gibi gösterip ve tepki almasına neden olabilirdi.²⁶¹

Türkiye açısından görevin başarılı olmasındaki temel etkenlerden biri de UGYK komutanı Tümgeneral Hilmi Akın Zorlu olarak gösterilmiştir. Komutanın sürdürdüğü 8 ay boyunca sorumluluk alanı olan Kabil ve çevresinde, istisnalar dışında çok büyük bir olay yaşanmamasının, Zorlu'nun yerel Afgan Güçleri'yle yakın irtibat içinde çalışması ve taraf tutmadan Afgan halkının duyarlılıklarını ön planda bulundurmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Özellikle Kabil'de 20 yıldır uygulanan sokağa çıkma yasağının 3 Kasım'da kaldırılması ve kent halkına büyük bir nefesin aldırılmış olması hem kamuoyu hem de ABD ve BM gibi diğer güçlerce de büyük takdirle karşılanmıştır. Tüm bu olumlu gelişmelere karşın bölgede savaş ve çatışma durumunun düşük yoğunluklu olsa da devam etmesi, Türk birliğinin birtakım suçlamalara hedef olmasını beraberinde getirmiştir.

²⁶¹ (<http://www.kanadainfo.com/NewsDet.asp?NewsID=1168>)

c) UGYK Komutanlığı'nın Devredilmesi

Başlangıçta UGYK'nın 18 olan ülke sayısı 22'ye, asker sayısı ise 4600'e çıkmıştır. Görevi devraldıktan sonra liderliğin altı ay sürmesi gerekirken görevi devralacak ülkenin belli olmaması sebebi ile Türkiye UGYK-II'ye iki ay kadar daha liderlik etmeyi kabul etti. Söz konusu problemin çözümünde ilk olarak Almanya Savunma Bakanı Peter Struck, UGYK'nın komutanlığını Almanya ve Hollanda'nın ortaklaşa alabileceğini söylemişti. Şubat 2003 tarihinde de BM Güvenlik Konseyi'nin Kasım 2002 tarih ve 1444 sayılı kararı ile Almanya ve Hollanda'nın UGYK III'ün komutanlığını müştereken üstlenmeleri onaylandı. Mart ayından Almanya ve Hollanda'ya liderliği devreden Türkiye diğer ülkelerin de dönemlerinde UGYK'ya ve Afgan halkına yardımlarını sürdürmüştür.

Bu arada Almanya Federal Meclisi, Afganistan'da görev yapan Alman askerlerinin görev süresini uzatmıştır. Yapılan oylamada, askerlerin görev süresinin bir yıl uzatılması ve sayılarının komutayı devralmaya hazırlık olarak, 1280 kişiden 2500'e çıkarılmasına da onay verilmiştir.²⁶²

Türkiye'nin bu tip bir oluşuma girmeden önce önkoşul olarak sunduğu UGYK faaliyetlerinin yürütülmesi için ABD tarafından verileceği söylenen, 228 milyon doların durumu belirsizliğini korumaktaydı. İlk olarak bu paranın, 28 milyon dolarının UGYK harcamaları için verileceği, kalan 200 milyonun rutin ekonomik yardım olduğu açıklanmıştı. Beyaz Saray yardımın, 11 Eylül sonrası terörle savaşa

²⁶² **Radikal**, 21 Aralık 2002.

ayrılacak paranın miktarında Kongre'nin üst kanadı Senato ve alt kanadı Temsilciler Meclisi arasındaki anlaşmazlık nedeniyle geciktiğini söylüyordu. Ankara ise, UGYK için 250 milyon dolar masraf yaptığını ve yardımın gecikmesinden dolayı endişe duyduğunu Washington'a iletmişti.²⁶³

Daha sonra ise yapılan açıklamalarda, beş ülkenin askerlerinden oluşan Avrupa Kolordusu'nun²⁶⁴ Türkiye'nin görev süresi bittiğinde, UGYK komutasını alabileceği belirtilmiştir. Ancak 27 Kasım'da, Almanya Dışişleri Bakanı Joschka Fischer ve Hollandalı dengi Jaap de Hoop Scheffer imzasıyla, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a gönderilen mektupta, iki ülkenin UGYK'nın yönetimini, altı aylığına üstlenecekleri ve UGYK'nın komutasının 15 Şubat'a kadar Türkiye'den devralınacağını da belirtmişlerdir. Bu arada, BM Güvenlik Konseyi de, UGYK'nın görev süresini, 20 Aralık'tan itibaren bir yıl süreyle uzatmıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin kabul ettiği karar tasarısında, gücün komutasını İngiltere'den devralan Türkiye'ye BM'nin takdirleri bildirilirken, görevi Türkiye'den devralmaya talip olan Almanya ve Hollanda'nın girişiminin de memnuniyetle karşılandığı ifade edilmiştir. Afganistan'da asayişin sağlama görevinin esas itibarıyla Afgan makamlarına ait olduğunu hatırlatan BM, üye ülkeleri de yardım amacıyla oluşturulan fona katkıda bulunmaya çağırmıştır.²⁶⁵

²⁶³ **Radikal**, 19 Temmuz 2002.

²⁶⁴ Karargahı Strasbourg'da bulunan Avrupa Kolordusu (Eurocorps), Belçika, Fransa, Lüksemburg, İspanya ve Almanya'nın askerlerinden oluşmaktadır.

²⁶⁵ **Radikal**, 27 Kasım 2002.

3) UGYK Komutanlığı'nın İkinci Kez Türkiye'ye Geçmesi

UGYK Komutanlığı'nı Almanya-Hollanda liderliğini devreden Türkiye lider olmadığı dönemlerde de askeri ve maddi yardımlarına devam etti.

UGYK-VII ise tekrar Türkiye komutasına 13 Şubat - 04 Ağustos 2005 geçmiştir.

Türkiye sorumluluğuna geçen Kabil Hava Meydan Komutanlığı'nda da, TSK faaliyetlerine başlamış, İngiliz birimlerinin ayrılmasıyla meydan yeniden yapılandırılmıştır.

Bu yeniden yapılandırma sürecinde başlıca şu faaliyetlerde bulunulmuştur:

- Sivil ve askeri terminalde hizmet vererek hava köprüsü temin edilmiştir.
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü bünyesinden oluşturulan bir tim yurtdışında hizmete başlamıştır.
- Çokuluslu tatbikatlar periyodik olarak yapılmıştır.
- Afgan polislere X-RAY eğitimi verilmiştir.
- Uluslararası bir spor merkezi kurulmuştur.

Alanda farklı ülkelerin askerleri görev yapmış, ancak ana sorumluluk Türk Hava Kuvvetleri'ne verilmiştir. Su tesisatından, elektrik ve kanalizasyon sistemlerine kadar, her şey Türk personel tarafından yapılmıştır. Günde ortalama 60 uçağa hizmet

vermenin dışında meteoroloji, güvenlik ve işletme ihtiyaçlarının karşılanması da Türk personeli tarafından icra edilmiştir.²⁶⁶ Afgan liderlerle kendi şartları içinde bire bir yapılan görüşmeler, Kuzey İttifakı'nın güçlü ismi Özbek General Raşid Dostum ile doğrudan yapılan görüşmeler, Afgan hastanelerine yapılan büyük maddi yardım ve en yetkili ağızlardan dillendirilen Afgan halkının yanındayız mesajları, bölgeye Türkiye Cumhuriyeti'nin resmen ağırlığını ortaya koymağa başladığını ve bölgede aktif bir rol edinmek isteyen Türkiye'nin olaya bakış açısını belirten önemli bir gösterge olmuştur.²⁶⁷

Türkiye UGYK-VII komutasını 05 Ağustos 2005'de İtalya'ya, Kabil Uluslararası Havaalanı'nın komutasını da aynı tarihte Portekiz'e devretmiştir. Kabil Çok Uluslu Tugayı'nın (KÇUT) sorumluluğunu ise daha önce 19 Temmuz 2005 tarihinde İtalya'ya devretmiştir. Türk askeri bu dönem içinde 36 ülkeden yaklaşık 9800 personel ile Afganistan'da huzur ve güvenliğin artırılması için görev yapmıştır.²⁶⁸

Gerek tarihten gelen yakınlık gerekse müslüman bir ülke olmanın avantajıyla halkın, Türk askerine yaklaşımı çok olumludur. Bu aynı zamanda Afgan halkının Türkiye'den beklentilerini de arttırmaktadır. Afganistan'a giden TSK personelinin karşılaştığı en önemli sıkıntılardan biri yapılacak yardımlar için Türkiye'nin ayırdığı fonların gerek ABD'nin gerekse AB ülkelerinin ayırdığı fonlara göre düşük kalması bir kısım yardım faaliyetlerinin gerektiği şekilde yapılamamasıdır. Afganistan'da görev yapan personelin izlenimlerine göre Afgan halkı büyük sıkıntılar çekmektedir.

²⁶⁶ (http://www.tsk.mil.tr/genelkurmay/bashalk/isaf_int/isaf_ana_tr.htm).

²⁶⁷ (<http://www.kumkale.net/15haziran2.html>, 14.06.2002).

²⁶⁸ "Mehmetçik Afganistan'dan Başarıyla Döndü", **Ayyıldız Gazetesi**, Sayı:10, (Temmuz-Ağustos), 2005, s. 1.

Bu sıkıntıların başlıcaları, sağlık hizmetlerindeki yetersizlik, halkın satın alma düzeyinin düşüklüğü, yol, okul yapım ihtiyacı ile okulların eğitim öğretim gereçlerindeki eksiklikler olarak sayılabilir. Ayrıca ülkede yeterli su olmasına rağmen, düzgün bir su şebekesinin olmaması suyun çıkarılması için yaygın olarak kuyular ve tulumbalardan yararlanılmasına yol açmaktadır.

UGYK bünyesinde, 6 Ağustos 2006 tarihinde Fransa, Türkiye ve İtalya liderliğinde oluşturulan Kabil Bölge Komutanlığına Türkiye; Arnavut ve Azeri Takımları dahil, bir Tabur Görev Kuvveti tahsis etmiştir. Türkiye'nin liderliği döneminde ise (Nisan-Aralık 2007) bu katkılara ilave olarak; birer Amfibi Deniz Piyade Bölüğü, Karargâh Bölüğü, Muhabere Bölüğü ve iki adet UH 60 helikopteri daha ilave edilmiştir. Türkiye ayrıca Afgan Millî Ordusu'nun eğitim desteğini sağlamak amacıyla Kabil Bölgesindeki Harekât Yönlendirme ve İrtibat Timlerine on beş kişilik personel katkısı sağlamıştır. Türkiye, Nisan 2008 tarihi itibarıyla; Kabil Bölge Komutanlığı Harekât Yönlendirme İrtibat Timleri ve UGYK Karargâh Personeli olmak üzere yaklaşık 780 kişi ile harekâta katkı sağlamaktadır.²⁶⁹

Türkiye'nin UGYK VII. dönem komutasını yaptığı dönemde birliklerin yemek ihtiyaçları Avrupalı bir firma olan "Supreme" tarafından karşılanmıştır. Yiyecek maddelerinin hemen hepsi (su dahil) yurt dışından genellikle Birleşik Arap Emirlikleri'nden ithal edilmiştir. Afganistan'da görev yapan TSK personelinin izlenimlerine göre bölgede Türk sivil toplum örgütlerinin yeterli olmadığı (Kızılay dahil) görülmüştür.

²⁶⁹http://www.tsk.mil.tr/4_ULUSLARARASI_ILISKILER/4_6_Turkiyenin_Barisi_Destekleme_Harekatina_Katkilari/konular/Afganistanda_icra_edilen_faaliyetler.html.

Türkiye'nin de üyesi olduğu NATO'nun Afganistan'daki Sivil Temsilcisi olan Hikmet Çetin eski NATO Genel Sekreteri Lord Robertson tarafından altı ay süreyle Afganistan'a gönderilmişti. Ancak görev süresi tam beş kez uzatıldı. Böylece altı aylığına Afganistan'ın başkenti Kabil'e giden eski Meclis Başkanı ve Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin tam 2.5 yıl bu ülkede kaldı. 2004 Ocak ayında bu görevi üstlenen Hikmet Çetin 2006 Ağustos ayına kadar görevini sürdürmüştür.²⁷⁰

Türkiye ile Afganistan arasındaki özel ilişkilerin görevini kolaylaştıracağına da farkında olduğunu anlatan Çetin, görevi süresince, barış ve istikrara ihtiyaç duyan Afganistan'da yeni siyasi yapılanma ve geniş tabanlı demokratik bir hükümet yapısının oluşturulmasına yardımcı olacaklarını kaydetti. Türk siyasetinin önde gelen isimlerinden biri olan Hikmet Çetin iki yılı aşkın bir süre Afganistan'da barış sürecine katkı için çalıştı. Bu süre zarfında barış ve kardeşlik adına Afganistan'a çok katkısı oldu.

Türk askeri kendisine verilen barışı koruma ile ilgili görevleri Somali'den Afganistan'a kadar uzanan süreçte layıkıyla yerine getirmiş, barış operasyonlarında alt yapı, eğitim, sağlık vb. projeleri de ayrıca hayata geçirmeye çalışmıştır. Örneğin TSK'nın Afganistan'da 2 milyon 735 bin dolarlık sivil-askeri yardım projeleri kapsamında yapılan 16 derslikli Atatürk Lisesi, NATO'nun Afganistan'daki özel temsilcisi Hikmet Çetin'in katıldığı törenle Temmuz 2005 yılında açılmıştır. Bundan önce de Afgan ordusuna 2003-2004'te 3.6 milyon dolarlık giyim desteği sağlayan

²⁷⁰ <http://www.uslanmam.com/biyografi-asker-ve-siyasetciler/42432-hikmet-cetin.html>.

Türkiye, Mayıs 2005’de de giyim, silah, mühimmat, telsiz, dürbün ve tıbbi malzeme sevk etmiştir.²⁷¹

4) UGYK’nın Aşamalı Genişleme Planı

UGYK kurulduğunda sorumlulukları ve sorumluluk bölgesi Kabil kent merkezi ile sınırlandırılmıştı. Bir dönem bunun genişletilmesi düşünülmüş ancak asker eksikliği sebebi ile bu düşünceden vazgeçilmişti. Daha sonra şehir merkezinde güvenliğin belli bir seviye ulaştıktan sonra ilk önce kuzeye ve batıya doğru daha sonra ise kademeli olarak güneye ve doğuya doğru sorumluluk alanı genişlemiştir.

UGYK’nın kademeli genişlemesi kararı, üç yıl önce, dönemin BM Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda alınmıştır. NATO dışişleri bakanları Aralık 2005’te, bundan sonraki genişleme aşamalarına stratejik rehberlik sağlayacak UGYK-Gözden Geçirilmiş Operasyon Planı’nı kabul ettiler. Bu plana göre UGYK’nın görevi temelde aynı kalacak ancak bunun yanında,

- Afgan hükümetine güvenlik sağlamak,
- Devlet kurumlarının gelişmesini kolaylaştırmak,
- İnsani çabalar ve yeniden imar çalışmalarına yardımcı olmak.²⁷² Görevlerini yerine getirecekti.

²⁷¹ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=159149>.

²⁷² <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue1/turkish/art2.html>.

Bu durum NATO kuvvetlerinin görev yapabileceği İl İmar Timi (İİT) vasıtasıyla ortamın yaratılmasını sağlayacak daha sağlam bir güvenlik ve istikrar yaklaşımını gerektirecektir. Bir başka deyişle, İttifak kuvvetleri hem kendilerini savunabilecek, hem de misyonu tehlikeye sokacak olası tehditleri ortadan kaldıracak şekilde oluşturulmalı, donatılmalı ve yönetilmelidir.²⁷³

5) UGYK'nın NATO Koordinasyon'una Geçmesi ile Afganistan'daki

Gelişmeler

2003 yılında NATO'nun koordinasyonuna geçen UGYK, Afgan hükümetine ve halkına uzun vadede bir yardım projesine de adım atmış oldu.

UGYK vasıtasıyla NATO, hem Afganistan'da temel bir güvenlik yardımı rolü yürütmekte hem de kavramsal açıdan yeni temeller atmaktadır. İttifak'ın bu operasyondaki esas görevini, yani Afgan makamlarına yardımcı olma görevini yürütürken bazı yeni ve karmaşık istikrar görevleri de üstlenmiştir. Bu görevler NATO başkanlığında yapılan diğer operasyonlara göre çok daha zorlu bir ortamda gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle, Afganistan, bir çok açıdan, adeta NATO'nun dönüşümünü sınamaktadır. UGYK ve NATO uzak ve çoğu kez tehlikeli bir alanda operasyon yürütmekten, bu kadar uzak mesafedeki bir operasyonun gerektirdiği kuvvetleri oluşturmaya kadar her gün bir çok konuda sınav vermektedir. Bu

²⁷³ <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue1/turkish/art2.html>.

misyunun başarılı olması, Afganistan için olduğu kadar NATO için de son derece önemlidir.

Afganistan yirmi yıldan fazla bir süredir savaş içindeydi ve dünyanın en fazla mayın döşenmiş ülkesiydi. BM Kalkınma raporuna göre 22 milyon nüfusun % 70'i beslenme sınırının altında yaşıyordu ve ortalama yaşam süresi 40 yaş idi. 2001'den bu yana NATO, uluslararası toplum ve bizzat Afgan halkının katkısıyla birçok ilerlemeler kaydedildi;

- 2001 yılında Taliban rejiminin devrilmesinden sonra başlatılan Taliban rejimi başarıyla sonuçlanmış ve 2005 Eylül ayında parlamento seçimleri yapılmıştır. Tüm olumsuz tahminlerin tersine (2004 yılında da Başkanlık seçimleri için de bu tür tahminler yapılmıştı) seçimler oldukça güvenli ve sakin bir havada yapılmıştır. Bu güvenli ortamın yaratılmasında Afgan hükümetine yardımcı olan UGYK'nın katkısı büyüktür. Böylece politik çoğulculuk yavaş yavaş Afganistan'da köklerini salmaya başlamış ve seçimle işbaşına gelmiş bir hükümet çalışmalarına başlamıştır.
- Devlet Başkanı Hamid Karzai'nin yönetimindeki hükümet otoritesini ülkenin içlerine doğru yaymaya başlamış ve birçok savaş ağasını ve bazı bölgelerdeki politik nüfuz sahibi kişileri devlet politikasının içine çekmeyi başarmıştır.
- Afgan kurumlarının yaratılması hala çok yavaş ilerliyorsa da, uluslararası toplum ve bazı devletlerin bireysel yardımları ile bu alanda da ilerleme kaydedilmektedir.

- Afganistan'daki varlığını ülkenin batısında doğru genişleten UGYK, on üç ilde ve dokuz İl İmar Tim'i vasıtasıyla diğer noktalarda yürütülen güvenlik ve istikrar çalışmalarının vazgeçilemez bir ortağı olmuştur. UGYK birlikleri, bu temel görevlerinin yanı sıra, yeniden inşa, eski milis kuvvetlerini silahtan arındırma, ağır silahların barakalarda depolanması ve güven arttırıcı önlemler gibi konularda da yardımcı olmaktadır.
- 31 Ocak-1 Şubat 2006 tarihinde Londra'da yapılan ve NATO dahil, 60'tan fazla delegasyonun katıldığı yüksek düzeyli uluslararası konferansta Afganistan ve uluslararası toplum arasında yürütülmekte olan işbirliğinde yeni bir sayfa açıldı. Uluslararası toplumun Afganistan'a olan taahhüdünün bir göstergesi olarak Afganistan'a 10.5 milyar dolarlık yardım daha vaat edildi. Londra Konferansı'nda "*Afghanistan Compact*" adlı iddialı bir plan sunuldu. Plan, ülkeye barış ve istikrarı getirmek için Afganistan ve uluslararası toplumun bugünkü olumlu gelişmelere dayanarak çalışmalarını sürdürmelerini öngörmekteydi.²⁷⁴

F) Afganistan'da Yeni Dönem

"Özgürlük Harekatı'nın" ardından Taliban rejimi bitmiş ve artık yeni bir döneme girilmiştir. Bu yeni dönemde Afganistan'da istikrar sağlayabilecek bir lider arayışı başlamıştır. 27 Kasım 2001 tarihinde Bonn'da yapılan toplantıda, Hamid Karzai, tarafların anlaşması ile altı aylık geçici hükümetin başına gelmiştir.

²⁷⁴ www.diplomatie.gouv.fr/en/IMG/pdf/afghanistan_compact.pdf.

27 Kasım 2001 tarihinde düzenlenen Bonn Konferansı neticesinde Geçici Afgan Hükümeti kurulmuş ve bu hükümet 11-19 Haziran 2002 tarihleri arasında düzenlenen Loya Jirga toplantısı neticesinde yerini Kurucu Hükümet'e bırakmıştı. Afganistan'ın yeniden yapılandırılması, Afgan Anayasası'nın hazırlanması, Ulusal Ordu'nun kurulması ve kalıcı bir hükümetin kurulması için Afganistan'ın demokratik bir seçime hazırlanması bu hükümetin öncelikli görevleri arasındaydı. Loya Jirga toplantısı neticesinde Afgan Anayasası'nın hazırlanması amacıyla Nimetullah Şahrani başkanlığında, 18 kişiden oluşan "Anayasanın Yeniden Yapılandırılması Komisyonu" kuruldu. Ancak Afganistan'da hangi medeni kanunun esas alınacağına belli olmaması, ülkenin geçmişinde şeriat kanunlarının önemli bir yeri olması gibi sebeplerden dolayı, anayasanın hazırlanması Afganistan'daki en zor görevdi. Bu süreç içerisinde yapılan uzun tartışmaların ardından 1964 Afganistan Anayasası'nın esas alınmasına karar verildi.²⁷⁵

Göreve gelmesinden sonra ülkede "genel af" ilan eden Karzai, ılımlı bir tutum göstermiş ve mevcut gruplarla işbirliği yapabileceğinin sinyalini vermiştir.

Hamid Karzai dış politikada da hoş görülü bir tutum sergilemektedir. Özellikle komşu İran ve Pakistan'la iyi komşuluk ve hatta kardeşçe ilişkilerin kurulmasından yana olduğunu vurgulamaktadır.²⁷⁶

Hamid Karzai, altı ay süren geçici yönetim liderliğinden sonra, Loya Jirga tarafından 18 ay görev yapmak üzere başkan seçilmiştir. Bunun üzerine kabinesindeki önemli bakanlıkları Peştun ve Tacikler arasında paylaştıran Hamid Karzai, geçiş dönemi kabinesini belirlemiştir. (19 Haziran 2002)

²⁷⁵ Burget, **a.g.y.**, s. 71.

²⁷⁶ Akkurt, **a.g.e.**, s. 293.

Hamid Karzai, Kabil'deki bir çadırda toplanan 1650 delegeyle yaptığı uzun süreli konuşmada, toplam 14 bakan belirlemiştir. Delegeler tarafından askıya kaldırıldıysa da, Hamid Karzai, Tacik asıllı Dr. Abdullah Abdullah'ı Dışişleri Bakanı olarak atamıştır. İçişleri Bakanlığı'na yeni atanan Taj Muhammed Wardak ise Afganistan'daki en büyük etnik grup olan Peştunlar'dandır. Hamid Karzai, eski Dünya Bankası görevlisi olan baş danışmanı Ashraf Ghani'yi de Maliye Bakan'ı olarak atamıştır. Hamid Karzai'ye göre eğer, Afganistan'ın güçlü bir merkezi hükümeti olmazsa hiçbir şey gerçekleşmeyecektir. Kendi bölgelerinde özel orduları komuta eden ve büyük yetki kullanan, ülkenin büyük savaş liderlerinin hiç birine kabinede yer verilmemiştir.²⁷⁷

Hükümetin kurulmasının ardından Afganistan'da yeniden yapılanma çalışmaları da mali, siyasi ve askeri alanda başlamıştır. 2002 Ocak ayında Tokyo'da yapılan toplantıda Karzai, Afganistan'ın mali alanda gelişmesi için yardım talebinde bulunmuştur.

ABD Ticaret Bakanlığı da yardım amacıyla hükümet kuruluşları arasında bağlantıyı sağlayabilmek için Washington'da bir Afganistan Bilgi Merkezi oluşturmuştur. Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Asya Kalkınma Bankası (ADB) "Ön İhtiyaçlar Raporu" hazırlamış ve bu raporu 21-22 Ocak 2002 tarihlerinde Tokyo'da düzenlenen, "Afganistan'ın İyileştirilmesi ve Yeniden Yapılandırılması" konulu toplantıda ilk yıl için 1.7 milyar, ilk 2,5 yıl için 4.9 milyar, beş yılı geçen süre için 10.2 milyar ABD doları ve on beş yıldan sonrası için 14.6 milyar ABD doları yardım paketi olarak planlanmıştır. Ön ihtiyaçlar

²⁷⁷ Akkurt, a.g.e., s. 296-297.

raporunda özel sektörün geliştirilmesi, sosyal yardım, eğitim, sağlık, ulaşım, enerji, telekomünikasyon, tarım ve doğal kaynaklar değerlendirilmiştir.²⁷⁸

Afganistan'daki yapılanma ve kalkınma ihtiyaçları tahmin edilenin daha üzerindedir. Sürekli işgal ve savaşlarla mücadele eden Afganistan'ın ekonomisi neredeyse çökmek üzere ve alt yapı ise yok denilebilecek kadar azdır. Taliban'ın ortaya çıkması ile birlikte Afganistan halkı geçmişlerini de geride bırakmışlardır. Bir çok tarihi eserlerin dini inançlarına aykırı olduğunu düşünen Taliban Afganistan'ın kültürüne de halka verdiği zarar kadar zarar vermiştir.

Afganistan'da yeni devlet başkanlığı ve parlamento seçimleri yapılana kadar görev yapacak Afgan Geçiş Hükümeti, 09 Ekim 2004 tarihinde yapılan devlet başkanlığı seçimleriyle yerini yeni Afgan hükümetine bırakmıştır.

Afganistan Devlet Başkanlığı seçimlerinin Eylül 2004 tarihinde yapılacağı aylar öncesinden ilan edilmesine rağmen yetersiz maddi destek, seçmen kayıt işlemlerindeki yavaş ilerleme, kabul edilen seçim yasasındaki bazı hukuki boşluklar ve ülkedeki güvenliğin tam olarak tesis edilememesi seçimlerin 09 Ekim 2004 tarihine ertelenmesine neden olmuştur. Açıklanan seçim takvimine göre devlet başkanlığı seçimlerinin 09 Ekim 2004, Parlamento seçimlerinin ise Nisan veya Mayıs 2005 tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır.²⁷⁹

Devlet başkanlığı seçimleri için propaganda süreci 07 Eylül 2004 tarihi itibarıyla başlamıştı. Seçim sürecinde, 16 Eylül 2004 tarihinde Hamid Karzai'nin Gardez şehrine yaptığı ziyaret esnasında helikopterin inişi sırasında yapılan roket saldırısı ile 06 Ekim 2004 tarihinde Badahşan eyaleti Feyzabad Bölgesinde, Devlet

²⁷⁸ Akkurt, **a.e.**, s. 309-310.

²⁷⁹ http://www.afghan-web.com/politics/storage/election_law.pdf (12.12.2005).

Başkanı Yardımcı Adaylar'ından Ahmet Ziya Mesut'a yönelik suikast girişiminden başka, Afganistan genelinde devlet başkanlığı adaylarına veya önemli devlet büyüklerine yönelik bir saldırı gerçekleşmemiştir. Bu dönemde güvenlik güçlerinin en çok endişe ettiği konu ise, Sovyet savaşı esnasında ülkeye giren ve halen eski direniş gruplarının elinde bulunan, tanesi 190 bin dolardan elden ele dolaşan Stinger hava savunma füzeleriydi.²⁸⁰

Seçimlere yönelik olarak, ABD birliklerinin Afganistan'ın güneyinde ve doğusunda seçim faaliyetlerinin güvenliğini sağlamak amacıyla geniş ve etkin bir güvenlik koridoru oluşturacağı, Afgan Milli Ordusu ve Afgan polisinin ise seçim merkezlerinin güvenliğini sağlayacağı kararlaştırılmıştır. Seçimlerde 18 bin ABD İngiliz askeri ile 8 bin NATO askeri ve ayrıca 42 bin Afgan güvenlik gücü görevlendirilmiştir.²⁸¹

Taliban rejiminin devrilmesinden yaklaşık üç yıl sonra Afganistan'da yapılan ilk demokratik seçimler, Pakistan ve İran'daki mülteci kamplarındaki yaklaşık 2,5 milyon Afgan vatandaşının da katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Seçimleri BM tarafından görevlendirilen 500'ü aşkın gözlemci takip etmiştir. Seçim kanununa göre seçim sonuçlarının 15 gün içerisinde açıklanması ve yapılan seçimlerde bir adayın devlet başkanı seçilebilmesi için kullanılan oyların %50'den fazlasını alması, adaylardan hiç birinin bu sayıya ulaşamaması halinde ise, kesin sonuçların açıklandığı tarihten 15 gün sonra ikinci tur seçimlerin yapılması gerekliydi. İkinci tur yapılması halinde ilk turda en fazla oyu alan iki aday arasında tekrar yeni bir seçim yapılacaktı. Seçimler için ülkedeki bayanların %40'ının da dahil olduğu 10

²⁸⁰ http://www.afghan-web.com/politics/storage/election_law.pdf (12.12.2005).

²⁸¹ **Cumhuriyet**, 10 Ekim 2004.

milyondan fazla Afgan seçmenin kayıt yaptırdığı BM-Afgan Ortak seçim kurulu tarafından duyurulmuştur. Terörist saldırılara tedbir olarak, seçimlerde kullanılan oylar ülke çapında belirlenen sekiz bölgesel oy sayım merkezine daha çok hava yoluyla gönderilmiş, taşıma esnasında oy sandıklarını taşıyan konvoylar ile sayım merkezlerine saldırı olmamıştır.²⁸²

Karzai ise seçim sürecinde ABD tarafından açıkça ve kuvvetle desteklenmiştir. Devlet Başkanlığı Adayların'dan Muhammed Muhakkık yaptığı açıklamada, ABD Afganistan Büyükelçisi Zalmay Halilzad tarafından kendisine antlaşma teklif edildiğini ve seçimlerden çekilmesinin istendiğini, antlaşma için sadece kendisine değil tüm adaylara teklif yapıldığını, sadece Halilzad'ın değil, ABD hükümetinin de bu antlaşmaları istediğini ve Hamid Karzai'yi devlet başkanı olarak görmek için her yolu denediğini, söylemiştir.²⁸³

Afganistan'daki ilk demokrasi deneyimi olan devlet başkanlığı seçimlerine, usulsüzlük karıştırıldığının dile getirilmesi, özellikle mükerrer oy kullanılması, erkeklerin eşlerinin yerine oy kullanmaları, seçmenlerin önceden belirlenen adayların kazanması için seçim sandıkları önünde tehdit edilmesi gibi usulsüzlükler yapıldığı iddiaları, ABD karşıtı cephe tarafından, ilk demokrasi deneyimi olan bu seçimleri başarısız göstermekte kullanılmıştır.²⁸⁴

14 Ekim 2004 tarihinde Afganistan'da oy sayım işlemlerine başlanmış ve resmi olarak oy sayım işlemleri 03 Kasım 2004 tarihinde sona ermiştir. BM-Afgan Ortak seçim kurulu, seçimlerin geçerli olduğunu, iddiaların oyların yüzde 55,4'ünü

²⁸² http://www.afghan-web.com/politics/storage/election_law.pdf (12.12.2005).

²⁸³ http://www.afghan-web.com/politics/storage/election_law.pdf (12.12.2005).

²⁸⁴ www.tsk.mil.tr., (12.10. 2004).

alan Hamid Karzai'nin zaferini geçersiz kılacak bir temele sahip olmadığını, Karzai'nin Afganistan'ın ilk seçilmiş devlet başkanı olduğunu, 4 Kasım 2004 tarihinde resmen ilan etmiştir.²⁸⁵

Seçimler sonrasında, Bonn sürecinde öngörüldüğü üzere, ülkenin adı değişerek Afganistan İslam Cumhuriyeti olmuş, ardından uluslararası toplum hem Hamid Karzai'nin Devlet Başkanlığını, hem de Afganistan İslam Cumhuriyeti'ni resmen tanımıştır.

Afganistan'ın 2004 anayasasına göre Milli Meclis seçimlerinin Devlet Başkanlığı seçimlerinden bir yıl sonra yapılması gereklidir.²⁸⁶ Anayasadaki esasa uygun olarak, Afganistan Seçim Komisyonu tarafından, 21 Mart 2005'de yapılan bir açıklama ile Afganistan'da çeyrek yüzyıl süren savaşın ardından demokrasi yönünde atılmış bir adım niteliğindeki, Taliban sonrası ilk Milli Meclis seçimlerinin, yerel seçimlerle beraber, 18 Eylül 2005'de yapılacağı açıklanarak, seçim süreci başlatılmıştır.²⁸⁷

Parlamento seçimlerine, eski savaş ağaları, Taliban üyeleri, etnik grupları temsil eden partilerden büyük katılımın nedeni, 25 yıl süren savaşlarda ülkenin tarihinde önemli rol oynayan bu grupların mutlaka parlamentoya girmeyi hedeflemeleriydi. Yapılan seçimlerle, Halk Meclisi'ne 249 milletvekili, Büyükler Meclisi'ne 102 üye, İl ve İlçe Genel Meclisi üyeleri seçilmiştir.²⁸⁸

Parlamento seçimleri öncesinde, seçimlerin başarılı bir şekilde

²⁸⁵ AP, "Karzai'nin Afganistan Başkanlık Seçimlerinin Resmi Galibi Olduğu İlan Edildi", **Associated Press Haber Ajansı**, 4 Kasım 2004.

²⁸⁶ 2004 Anayasası Md. 161.

²⁸⁷ AP, "Afganistan'da Taliban Sonrası İlk Parlamento Seçimi 18 Eylül'de", **Associated Press Haber Ajansı**, 21 Mart 2005.

²⁸⁸ www.tika.gov.tr, (5.12.2005).

gerçekleştirilmesinin önünde birçok sorun olduğu, Afgan yönetimince ve ülkede görev yapan uluslararası kuruluşlarca da bilinmekteydi. Aşırı katılımın getirdiği zorluklar, güvenliğin tam sağlanamaması, seçim alt yapısının yeterli bir şekilde düzenlenememiş olması, ülkedeki siyasi partilerin güçlü olmaması, seçim sisteminin zayıf olması, halkın seçim tecrübesinin olmaması ve halkın etnik çizgide oy vermesinin beklentisi yüzünden bölünmüş bir parlamento oluşma riski bulunması gibi sorunlar, alınan tedbirlerle kısmen giderilmiş ve bu olumsuzluklara rağmen seçimler gerçekleşmiştir. Ülkede siyasi süreç gecikmeli de olsa, halen işlemekte ve ülke demokratikleşmeye ve normalleşmeye doğru gitmektedir.

G) Afganistan'ın Yeni Yapılandırılmasında Türkiye'nin Katkısı

Afganistan'ın istikrar ve refaha kavuşması için her dönem yardımlarını esirgemeyen Türkiye, Sovyetler'in işgal döneminde, iç savaş döneminde ve yeni yapılanma döneminde de yardımlarını sürdürerek aktif rol oynamıştır. Gerek UGYK liderliği dönemlerin de gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi yardım kuruluşu olan Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın (TİKA) yürüttüğü faaliyetlerle Afgan halkından yardımlarını göstermiştir.

Afganistan'da Türk Devleti'ni en iyi şekilde tanıtan ve Afgan Halkı'nın Türk halkına sevgi ve güven duymasını sağlayan hususların arasında Afgan-Türk Makamlarınca karşılıklı gerçekleştirilen ikili ziyaretler vardır –ki bu ziyaretler sırasında anlaşmalar yapılmış ve Türkiye Devleti, Afganistan'ın yeniden yapılandırılması amacıyla parasal yardımlar taahhüt etmiştir.

Bu ziyaretleri Şu Şekilde sıralayabiliriz;

- Bonn Anlaşması sonrasında dđnemin DıŐıŐleri Bakanı İsmail Cem, 17 Aralık 2001 tarihinde Afganistan'ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret Taliban İdaresi'nin devrilmesinden sonra yabancı bir ũlke temsilcisinin Afganistan'a yaptığı ikinci, bir DıŐıŐleri Bakanı'nın ise ilk ziyareti olmuştur.
- Afganistan Geçici Yđnetimi DıŐıŐleri Bakanı Dr. Abdullah Abdullah İstanbul'da dđzenlenen İKĐ-AB Ortak forumu vesilesiyle 12-13 Şubat 2002 tarihleri arasında Tũrkiye'yi ziyaret etmiştir.
- Devlet Bakanı Prof. Dr. Őũkrũ Sina Gũrel, Afganistan'ın yeniden imar çalışmaları kapsamında Tũrkiye tarafından gerçekteŐtirilebilecek projelerle ilgili temas ve incelemelerde bulunmak ũzere 17-20 Mart 2002 tarihlerinde Afganistan'ı ziyaret etmiştir.
- Afganistan Geçici Yđnetim Başkanı Hamid Karzai, Bũlent Ecevit'in davetine icabetle 4-5 Nisan 2002 tarihlerinde Tũrkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuştur. Karzai bu ziyaret sırasında T.C Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından da kabul edilmiştir.
- Karzai'ye eşlik eden heyette yer alan Afganistan DıŐıŐleri Bakanı Dr. Abdullah Abdullah, YũksekđĐretim Bakanı Muhammed Şerif Faiz ve Enformasyon ve Kũltũr Bakanı Seyid Mahdum Rahin, Tũrk KarŐıtları'yla ayrıca gđrũŐmeler yapmışlardır.
- Devlet Bakanı ve Tũrkiye- Afganistan KEK EŐbaŐkanı Mehmet Keçeciler, iŐadamlarından oluşan bir heyetle 4-8 Mayıs 2002 tarihlerinde Afganistan'ı

ziyaret etmişlerdir. Ziyaret sırasında Afganistan'ın yeniden imar çalışmalarına Türkiye'nin katkıları ile ikili ticari ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi ve kalıcı bir mekanizmaya kavuşturulması üzerinde durulmuştur.

- Afganistan Geçici Yönetim Başkanı Hamid Karzai, 7. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) Devlet Başkanları Zirvesi'ne katılmak üzere 13-14 Ekim 2002 tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Ziyaret vesilesiyle Başkan Karzai ve A.Necdet Sezer ile de görüşmüşlerdir.
- Afganistan Geçici Yönetim Başkanı Hamid Karzai, 28-29 Haziran 2004 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen NATO Zirvesi vesilesiyle Türkiye'yi ziyaret etmiştir.
- Devlet Bakanı Beşir Atalay 9 Ekim 2004 tarihinde düzenlenen cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Hamid Karzai'nin yemin törenine katılmak üzere 7 Aralık 2004 tarihinde Kabil'i ziyaret etmiştir.
- Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, beraberinde Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül ve Sağlık Bakanı Prof. Dr. Recep Akdağ'ında yer aldığı bir heyetle 20-21 Nisan 2005 tarihlerinde Afganistan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret esnasında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan beş yıllık süreçte Afganistan'a beş milyon ABD Doları yardım vermeyi taahhüt etmesi ve üst düzey bir yabancı heyetin Afganistan'da gece konakladığı ilk ziyaret olması özelliğiyle bu ziyaret Afganlar tarafından ayrı bir ilgi görmüştür.

- Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai, 4-7 Ocak 2006 tarihlerinde Türkiye'ye resmi bir ziyaret yapmıştır. Ziyaret sırasında kendisine altı bakan ile bakan düzeyindeki Ulusal Güvenlik Danışmanı'nın eşlik ettiği Karzai, Cumhurbaşkanı A.Necdet Sezer ile yaptığı görüşmelerin yanısıra Başbakan R.Tayyip Erdoğan, TBMM başkanı, Genelkurmay Başkan ve Dışişleri Bakanı ile görüşmüş, ayrıca Başkent Üniversitesi'nde bir konferans vermiş ve İstanbul'da İş Konseyi Toplantısı'na katılmıştır. Ziyaret vesilesiyle, TİKA'nın Kabil'de bir Program Koordinasyon Ofisi açmasına ilişkin bir protokol ve Eğitim Bakanlıkları arasında işbirliğini öngören bir anlaşma imzalanmıştır.

Afganistan-Türkiye arasında yapılan anlaşmaları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması- 10.04.2004
- Ticaret ve Ekonomik İş Birliği Anlaşması – 10.06.2004
- Tarım Alanında Teknik Bilimsel ve Ekonomik İş Birliği Protokolü – 06.12.2004
- Sağlık Alanında İş Birliği Anlaşması – 20.04.2005
- Gümrük Konularında İş Birliği ve Karşılıklı Yardıma İlişkin Anlaşma – 26.04.2005
- Uluslararası Kara Ulaştırması Anlaşması – 27.04.2005

- TİKA Program Koordinasyon Ofisinin Faaliyetlerine İlişkin Anlaşma – 05.01.2006²⁸⁹

Bu anlaşmalardan Sağlık alanında olanı dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve Sağlık Bakanı Recep Akdağ'ın Afganistan'ı ziyareti sırasında gerçekleşmiştir.

“Sağlık Alanında İşbirliğine Dair Anlaşma” Recep Akdağ ile Afganistan Halk Sağlığı Bakanı Sayed Muhammed Emin Fatimi tarafından 20 Nisan 2005 tarihinde Kabil’de imzalanmıştır.

İki ülke arasında imzalanan sağlık alanında işbirliği anlaşması;

- Karşılıklı sağlık personeli değişimi ve eğitimi
- Ücretsiz hasta tedavisi (her yıl 100 hasta)
- Ortak bilimsel faaliyetler düzenlenmesi
- İmkanlar ölçüsünde tıbbi malzeme ve ilaç yardımı
- Afgan sağlık sisteminin yeniden yapılandırılmasına yönelik teknik ve danışmanlık hizmeti sağlanması
- Afgan sağlık personelinin kısa süreli eğitim programlarıyla yetiştirilmesi (Türkiye’de ve Afganistan’da) hususlarını içermektedir.

²⁸⁹ www.disisleri.gov.tr/mfa_tr/printerfrindly/printerfrindly.aspx.

1) Afganistan-Türkiye Ekonomik İlişkileri

- İkili Ticaret;

Afganistan ile Türkiye arasındaki ticaret hacmi yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izlemiştir. 2000’li yıllarda bu ülkeyle olan ticari ilişkiler gözle görülür derecede artmıştır. Örneğin, 1999 ithalat 698.422 ABD Doları ihracat 667.250 ABD Doları iken 2006 yılına geldiğimizde ithalat 9.586.512 ABD Doları, ihracat ise 91.105.599 ABD Doları’na kadar yükseldiği görülmektedir.

Afganistan’a ihraç edilen başlıca ürünler; tütün, sabun, demir-çelikten inşaat ve aksamı, pancar şekeri, taş, metal cevheri, ekmek, pasta, kek, bisküvi, mobilya özel amaçlı motorlu taşıtlar.

Türkiye’nin Afganistan’dan ithal ettiği ürünler ise; kabuklu meyveler, mısır, koyun ve kuzuların ham derileri, düğümlü ve sarmalı halılar, pamuk, anason, rezene, kimyon tohumu ve ardıç meyveleri.²⁹⁰

- Müteahhitlik sektörü;

Sınırlı sayıda açılan ihalelerde Dünya Bankası, Asya Kalkınma Bankası ve İslam Kalkınma Bankası, Uluslararası Yardım Kuruluşları, ABD ve diğer ülkeler tarafından açılıp takip edilmektedir. İhalelere uluslararası tüm kuruluşlar katılabilmekte olup, ülkeler tarafından finanse edilen projelerde Afganistan firmaları tercih edilmektedir. Bununda sebebi güvenlik sorunu ve iş gücü maliyetlerinin ucuz olmasından kaynaklanmaktadır.

²⁹⁰ www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/AsyaDb/afganistan.doc.

Türk firmaları doğrudan ihalelere katılıp, kazanmakla birlikte, ihale alan başka ülkelerin firmalarına da taşeronluk hizmeti vermektedir. Bu alanda da Afganistan'ın imarına büyük ölçüde katkıda bulunmaktadır. Türk firmalarının Kabil'de dört yıldızlı otel inşaatı, Salang tüneli projesi, Kabil'deki ABD Büyükelçiliği binası ve çeşitli yol yapımları gibi büyük ihaleleri üstlenmiştir. 2002 Ağustos ayından bu yana gerçekleştirdikleri projelerin toplam değeri yaklaşık 640 milyon ABD dolarıdır. Türkiye, Afganistan'da 15 firma ile faaliyet göstermekte ve 10 firma ise muhtelif ihalelerle ilgilenmektedirler. Afganistan'da çalışan Türk personelinin sayısı 2500'ü aşmaktadır.²⁹¹

2) Türk İşbirliği ve Kalkındırma İdaresi Başkanlığı (TİKA)

TİKA, Türk dilinin konuşulduğu ülkeler ve Türkiye'ye komşu ülkeler olmak üzere, gelişme yolundaki ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, bu ülkelerle; ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel, eğitim alanlarında işbirliğini projeler ve programlar aracılığı ile geliştirmek amacıyla kurulmuştur.

TİKA, Avrupa, Asya ve Afrika olmak üzere, üç kıta ve 37 ülkede görev yapan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yegane "Teknik Yardım Kuruluşu" dur. TİKA görev alanı, gerek coğrafi açıdan, gerekse sosyolojik zemin açısından, birbirine kıyasla büyük farklılıklar göstermektedir. Bu durum güçlü, esnek bir

²⁹¹ <http://www.arkitera.com/v1/haberler/2002/08/12/muteahhit.htm>.

teşkilat yapısı ile her tür opsiyonu karşılayabilecek çalışma anlayışını gerekli kılmaktadır.

Ğ) TİKA Afganistan Faaliyetleri

Türkiye'nin, Afganistan'a yapılacak uluslararası yardımların koordinasyonu ile ilgili 21-22 Ocak 2002 tarihinde gerçekleştirilen Tokyo Konferansı'nda²⁹² Afganistan'ın Yeniden Yapılanması Projesi kapsamında taahhüt ettiği beş milyon dolarlık yardım paketinin, nakit olarak Dünya Bankası liderliğinde oluşturulan fona aktarılan 500 bin dolarlık kısmı ile yönetsel harcamalar için Afganistan yönetimine verilen 100 bin dolarlık kısmı haricindeki tutarın kullanımının yönetilmesi, Türkiye Cumhuriyeti hükümetince 2 Aralık 2004 tarihinde TİKA'ya verilmiştir. TİKA, Eylül 2004 ayı itibarı ile Kabil Büyükelçiliği bünyesinde Program Koordinasyon Ofisini açarak faaliyetlerine başlamıştır.

2004 yılında TİKA, Afganistan'daki faaliyetleri kapsamında, bazı yerel televizyon kanallarının finansmanı, tarımsal kalkınmanın organizasyonu, uzman personel eğitimi ve Afgan ekonomisine yön verecek ekonomistlerin eğitimi gibi özellikle ülke insanının dış destek olmadan kendi kendine ayakta kalabileceği bir sistemin oluşumuna destek anlamında kalıcı çalışmalar yapmıştır.

Özellikle merkezi hükümet otoritesinin ulaşamadığı ve yetersiz kaldığı Paktia gibi bölgelerde başka hiçbir uluslararası yardım kuruluşunun yapamadığı gıda ve

²⁹² <http://msnbc-ntv.com.tr/news/130913.asp>.

barınma gibi hizmetler TİKA tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu bölgede TİKA'nın rahat hareket etmesi bölge halkının Türkiye'ye ve Türk kurumlarına karşı duyduğu güven ve dostluğun ne kadar derinlerde olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

TİKA 2005 yılında, tahmini keşif tutarı 1 milyon 150 bin ABD doları olan, altı okul yapımı ve içme suyu projesi, sulama kanalı temizleme projesi, evlerde halıcılığın desteklenmesi, genç kızlara yönelik ebe yetiştirme kurslarının düzenlenmesi, çanak ve çömlekçilik gibi yöresel el sanatlarının geliştirilmesi, kimsesiz çocuklar için terzilik kursları açılması, camcılığın geliştirilmesi projesi, halı yıkama tesisi kurulması, Kabil Üniversitesi bünyesinde bulunan birçok laboratuvar ve bölümün rehabilitasyonu, Afgan sağlık personelinin eğitimi gibi acil hizmetlere imza atmıştır.

1) Eğitim Alanındaki Faaliyetler

Uzun yıllar devam eden işgaller ve iç savaşlar nedeniyle neredeyse tamamen tahrip olmuş olan eğitim öğretim kurumlarına duyulan ihtiyacı göz önüne alan TİKA, Afganistan genelinde 27 okul inşa etmiştir. Böylesine kısa sürede gerçekleşen bu hizmet halka birebir yansıma özelliği ile TİKA'yı ülke genelinde ön plana çıkarmaktadır. Üstelik söz konusu projelerin kapsadığı nüfus bakımından yarattığı sayısal genişlik oldukça geniş bir halk kitlesinin eğitim-öğretim imkanına kavuşmakta olduğunu göstermektedir. Buna göre okul projelerinden yaklaşık 38.000 öğrenci yararlanmıştır.²⁹³

²⁹³ TİKA, Afganistanın Yeniden İmarı, **Proje ve Faaliyetlerimiz**, s. 45.

2002 yılında Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığınca Afganistan'ın en büyük yüksek öğretim kurumu olan Kabil Devlet Üniversitesi'nde başlatılan Türkoloji projesi 2004 yılından bu yana TİKA koordinatörlüğünde başarıyla sürdürülüyor. Dört sınıfta toplam 95 öğrencinin öğrenim gördüğü bölümde beş öğretim elemanı ve bir asistan Türk Dilinin yaygınlaşmasına katkıda bulunuyor. Afganistan-Türkiye İlişkilerinin geleceği için son derece önemli olan bu proje kapsamında 15 tam donanımlı bilgisayar, bir kütüphane, dört derslik öğrencilerin daha iyi öğrenim görebilmesine imkan tanıyor. Gerek TİKA'nın yaptırmış olduğu okullarla gerekse Türkoloji bölümü vasıtasıyla iki ülkenin dostluğu her geçen gün büyüyerek devam ediyor.²⁹⁴

2) Sağlık Alanındaki Faaliyetler

Afganistan'daki klinik ve hastanelerin yetersizliği insanlara yeterli sağlık hizmetinin ulaşmaması ve özellikle köylerde tedavilerin basit ilaçlarla ehliyetsiz kişilerce yapılması bu yönde yaşanan yetersizliklerin Türkiye tarafından farkedilmesine yol açmıştır bu yüzden Türkiye'nin TİKA eliyle gerçekleştirdiği sağlık proje ve faaliyetleri ayrı bir önem taşımaktadır beş hastane inşaatı, tadilatı ve işletilmesi, iki klinik onarımı ve işletilmesi, altı klinik inşaatı ve yine bu kapsamda Vardak ilinde faaliyet gösteren İl İmar Ekibi (PRT) bünyesinde bir adet klinik inşaatı tamamlanarak Afganistan Sağlık Bakanlığı ile koordineli biçim de halkın hizmetine sunulmuştur. Aynı şekilde gezici klinikler, aşı kampanyaları, halk sağlığı eğitim

²⁹⁴ Afganistan Büyükelçiliği, **a.g.e.**, s. 32.

faaliyetleri, toplu sünnet törenleri ve beslenme yetersizliği ile mücadele gibi halkın doğrudan fayda sağladığı çalışmalarla sağlık alanındaki problemleri azaltmak için faaliyet gösterilmektedir. TİKA'nın sağlık hizmetlerinden faydalanan Afganlı sayısı 750 bin sayısına ulaşmıştır, geline aşamada faaliyete geçirilen bu projeler halkın yoğun ilgisi ile karşılanmakta ve iki ülkenin dostluğu sağlıklı yarınlara taşınmaktadır.²⁹⁵

Sağlık projeleri kapsamında, ulaşımın zor olduğu ülkede ilaç yardımlarını köylere kadar götürerek halkın yardıma koşan TİKA Afgan halkı ile iç içe yaşayarak sorunları en yakından takip etmiştir.

TİKA, bu güne kadar yapmış olduğu eğitim, sağlık ve su sanitasyon projelerinin yanında Afganistan'ın başına gelen doğal felaketler de de TİKA Afganlılara gıda ve insani yardımı yapmıştır. 2004 yılından beri yaklaşık 11.000 aileye yardım da bulunmuştur.

Afganistan sosyal ve siyasi haklarının geliştirilmesi konusunda son yıllarda ilerleme kaydedilmiştir. Parlamentoda kadın milletvekillerinin sayısında yaşanan artış siyasete atılmak istenenlere umut vermektedir. Bunun yanı sıra il ve ilçelerde yerel siyaset kapsamında yine kadın sayısında artış olduğu görülmektedir. Dolayısıyla siyasette söz sahibi olan kadın nüfusunun sosyal hayatta daha etkin ve güçlü konuma gelmesi kaçınılmazdır. Bu süreçte kadınların gerek siyasette gerekse sosyal yaşamda başarılı olmaları doğru güvenilir ve güncel eğitimin verimliliği ile paraleldir. TİKA, toplantı salonları, bilgisayar ve internet odası eğitim almalarını sağlayacak gerekli düzenlemeler yapılarak Afganistan'ın sosyal demokratik hayatı

²⁹⁵ <http://www.afghanembassy.org.tr/projee.htm>.

için önemli bir proje olan Kadın Parlamenter Merkezini faaliyete geçirmiştir. Ayrıca 2005 yılında Kadın İşleri Bakanlığı ek hizmet binası için kira desteğinde bulunulmuştur.²⁹⁶

3) Vardak Vilayeti İl İmar Ekibi (PRT) projeleri

Vardak Vilayeti, merkezi Meydan Şehir olan 900,000 nüfusa sahip olup ülkenin en fakir ve geri kalmış bölgelerindedir Nüfusun %70'i Peştun, % 20'si Hazar'lardan ve %10'u Tacik ve diğer unsurlardan oluşmaktadır. Halkın yaklaşık %45'i fakirlik sınırının altında yaşamaktadır.²⁹⁷ En önemli geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Buna karşın sulama, kuraklık ve modern tarım teçhizatı problemi, ileri safhadadır. Güvenilir olmayan içme suyu kullanım oranı %44,8'dir. Bölgenin önemi ve mevcut sorunları dikkate alınarak Türkiye tarafından İl İmar Ekibi (PRT) oluşturulmuştur. 9 Kasım 2006 tarihinde açılan PRT nin amacı: Türkiye tarafından hazırlanacak projelerle, BM Güvenlik Konseyi kararları, NATO nun Afganistan'daki genel hedefleri ve Afganistan'ın yeniden yapılandırılması çalışmaları kapsamında yerel halkın ihtiyaçlarına paralel olarak Vardak Eyalet sınırları dahilinde Afgan halkının kalkınmasına destek vermek, altyapı faaliyetlerine yardımcı olmak, idari güvenlik kapasitesini geliştirmek ve etkinliğini artırmaktır. İnşaatı TİKA tarafından yapılan PRT yerleşkesinde 32'si sivil 79'u askeri olmak üzere toplam 111 görevli

²⁹⁶ TİKA, a.g.e., s. 105.

²⁹⁷ TİKA, a.e., s. 109.

bulunmaktadır. Kurulduğu günden bu yana ilin alt ve üst yapı sorunlarını çözmeye yönelik olarak çok sayıda proje ve faaliyet hayata geçirilmiştir.²⁹⁸

Birçok ihtiyaca sahip olan ilçede TİKA bunların dışında soğuk hava deposu, su deposu, spor kompleksi inşa etmiş. Ayrıca çeşitli inşaat ve onarımlarda da bulunmuştur.

Ülkenin güvenlik ve istikrarı için polis gücünün artması kaçınılmazdır. İllerde asayiş i sağlamak Afganistan'ın ekonomik gelişimi için oldukça önemlidir. Buna göre 2006 yılında inşaatına başlanan Polis Eğitim Merkezi'nin kısa bir süre içinde tamamlanması planlanmaktadır . Ayrıca Polis Eğitim Merkezinde yer alan ulusal ve bölgesel polislerin eğitimleri iki aylık dönemler halinde Türk Polisi tarafından verilecektir. Afganistan'da halkın elektrifiğe ulaşımı oldukça düşüktür bunda alt yapı eksikliğinin büyük payı vardır, ev ve işyerlerinde yaşanan yoğun elektrik kesintisinin yanında şehir merkezlerinin aydınlatılması da önemli sorunlar arasındadır. Bu sebeple şehir merkezi sokak ve caddelerin aydınlatılması projesine başlanılmıştır. Proje içerisinde, minare, bir lojman, genel kullanıma açık bir banyo yapılması planlanmaktadır.²⁹⁹

H) Afgan-Türk Çağ Eğitim Kurumları (ATCE)

Kabil'de bulunan Afgan-Türk Erkek Koleji Müdürü Yılmaz Ayten ile yapılan görüşmede Yılmaz Ayten aşağıdaki bilgileri vermiştir.

²⁹⁸ Afganistan Büyükelçiliğ i, **Afganistan'a Bakış**, Ankara, Sayı:3 Eylül 2006, S. 16.

²⁹⁹ TİKA, **a.g.e.**, s. 123.

Afgan-Türk Çağ Eğitim Kurumları, Afganistan İktisat Bakanlığına (ATCE) adıyla resmen kayıt olmuş ve Afganistan Eğitim Bakanlığı'yla da yapmış olduğu anlaşmalar çerçevesinde 1995 yılından beri Afgan Halkı'na hizmet vermektedir.

1995 yılından beri Afgan Halkı'na hizmet götüren Afgan-Türk Çağ Eğitim Kurumları'nın Mezar-ı Şerif, Şibirgan, Kandahar, Herat'ta erkek lisesi ve Kabil'de de biri kız biri erkek olmak üzere toplam altı lise faaliyet göstermektedir. Bu liselerde üç bine yakın öğrenci öğrenim görmekte olup 2008 yılı itibarıyla liseler 13 yıldır Afganistan'daki öğrencileri topluma ve geleceğe hazırlama fonksiyonunu eda etmeye çalışmaktadır.

Kurulduğu tarihten bugüne bölgesel, ulusal ve uluslararası çok sayıda başarıya imza atan Afgan-Türk Çağ Eğitim Kurumları, özellikle bilim olimpiyatları ve proje çalışmalarındaki başarılarıyla adını Afganistan'a ve dünyaya duyurmuştur. Örneğin: Afgan-Türk Çağ Eğitim Kurumları'nın öğrencileri 2004 Yılı Türkmenistan Bilgisayar Proje Olimpiyatı'nda bir altın, iki gümüş, 2005 Yılı Kazakistan Matematik Olimpiyatı'nda iki altın, iki gümüş, 2006 Yılı Kazakistan Matematik Olimpiyatı'nda iki altın, iki bronz madalya kazanmışlardır.

Afgan-Türk Çağ Eğitim Kurumları'nın Afganistan'daki eğitime yaptığı katkıları gören Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai'de her sene bu başarıları gösteren öğrencileri kabul ederek ödüllendirmiş ve bu başarılı öğrencileri yetişmesine katkıda bulunan Türk ve Afgan personele teşekkürlerini bildirmiştir.

Afganistan Milli Eğitim Bakanı Eğitimden Sorumlu Yardımcısı Muhammed Sıddık Petmen Afgan-Türk Çağ Eğitim Kurumları hakkındaki düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır:

Afgan-Türk Çağ Eğitim Kurumları geleceğe özgür düşünceli, dünya ile bütünleşen, çevresi ve topluma saygılı, araştırmacı ve girişimci, sevgi ve hoşgörü timsali nesiller yetiştirmeye devam etmektedir.

Bu okulların Afgan halkının nezdindeki değeri her sene okul başına en fazla (birkaç aşamalı sınavdan sonra) 100 öğrenci alınmasına rağmen bu okullara girmek amacıyla 6000'den fazla başvurunun olmasından anlaşılmaktadır.

Ayrıca Sayın Petmen Afganistan'ın gelişmesinde bu okulların önemini vurgulayarak bu okulların açılmasına katkıların bulunanlara teşekkür etmiş ve bu okulların sayısının artmasını Türk halkından temenni etmiştir.

Sonuç olarak baktığımız zaman 2001-2008 arası Afganistan-Türkiye ilişkileri 1991-2001 arası döneme göre daha çok gelişmiş olarak değerlendirebiliriz daha öncede bahsettiğimiz gibi Afganistan ile Türkiye arasında sınır ilişkisi olmadığından Türkiye'nin Afganistan ile ilişkileri sınırlı olarak ve uzaktan devam etmiş ve yapılan yardımlar Afganistan'ın içinde bulunduğu durumdan dolayı sadece Afganistan'ın kuzey bölgeleri ile sınırlı kalmıştır, ancak bundan sonraki dönemde yani 2001'den sonra Türkiye hem UGYK bünyesinde hem bir devlet kuruluşu olan TİKA eliyle hem de diğer sivil yardım kuruluşları aracılığıyla tüm Afganistan çapında geniş bir alanda yardım faaliyetlerinde bulunulmuştur. Bütün bu yardım faaliyetleri Türkiye'nin samimiyetini göstermektedir. Çünkü 1991-2001 arası Türkiye devletinin Afganistan'daki yardım faaliyetlerini sadece Kuzey Afganistan'da sürdürmesi Afgan halkı içinde bazı artniyetli seslerin çıkmasına yol açmıştı. Bu kişiler yardımların etnik amaçlı olduğunu yani sadece Türk kökenli topluma yönelik

olduğunu iddia ediyorlardı Ancak 2001 sonrası dönemde yardımların bütün Afgan halkına yönelik olarak yapılması bu art niyetli seslerin kesilmesini sağlamış Türkiye'nin ve Türk halkının iyi niyetli kardeşlik duygularını ve samimiyetini göstermektedir. Afgan-Türk halkının gelecekte daha da yakınlaşmasına herhangi bir engel görülmemektedir. Kısaca 2001-2008 arası dönem Afganistan-Türkiye ilişkileri açısından başarılı bir dönem olmuştur. Gelecekte bu iki kardeş ülke arasındaki ilişkilerin daha da artması ve sağlam olması için gereken temeller atılmıştır ve bu konudaki çabalar devam etmektedir.

SONUÇ

Afganistan'ın tarihine baktığımızda her dönemde savaşla boğuşan ve sonunda 1919 'da İngiltere ve 1989 Sovyetler ile yaptığı savaşlarda olduğu gibi bu savaşı kazanan bir tablo görünmektedir. İngilizlerin işgali ile başlayan serüven ABD'nin işgali ile son bulmuştur. Aslında Sovyetler'in ülkeden çıkması ve komünist rejimin yıkılması ile bu işgallerin son bulacağını ümit eden Afgan halkı bir de iç savaşlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. İç savaşları fırsat bilip ülkeyi ele geçiren Taliban'dan sonra ise artık hiç bişeyin eskisi gibi olmayacağı anlaşılmıştır.

Aslında Afganistan Sovyetler'in dağılması, komünist rejimin yıkılmasından sonra bağımsızlığını ilan eden bir çok ülke gibi refaha kavuşabilirdi. Ancak Afganistan konumu ve sahip olduğu doğal kaynaklar sebebi ile bir çok ülke için cazibe merkeziydi. Zaten bunca yıl işgalcilerle mücadele etmesinin sebebi de budur.

Sovyetler'e karşı başlayan savaş, Sovyetler'in dağılmasından sonrada sürmüş ve mücahitler arasında büyüyen iç savaş da Afgan halkı işgal döneminde yaşamadıkları sıkıntıları yaşamışlardır. Mücahitler birbirleri üzerinde üstünlük sağlamak için savaşımaya devam ederken bu mücadeleden paylarını almak isteyenlerde bu gruplara yardım ederek iç savaşın büyümesine neden olmuşlardır.

Kendi içinde yaşanan savaşlara da katlanmak zorunda kalan Afganistan tüm bu acıların üstüne ülkedeki karışıklığı çok iyi değerlendiren Taliban'ın ortaya çıkması ile yeni acılara da göğüs germek zorunda kalmıştır. İki yıl gibi kısa bir

sürede neredeyse tüm ülkeyi eline geçiren Taliban, Pakistan ve Suudi Arabistan'ın hatta gizliden gizliye ABD'nin de desteğini almıştır.

Ancak bu destek kısa sürmüştür. 11 Eylül 2001'de ABD'deki ikiz kulelerin bombalanması ve ABD'nin bu saldırıyı El-Kaide'nin yaptığını iddia etmesiyle dolaylı olsada eski ilişkilerin yerini birbirini izleyen restleşmeler almıştır. El-Kaide'nin Afganistan'da barınması ve Taliban'ın El-Kaide'yi desteklemesi sebebiyle ABD Afganistan'ı düşman ilan etmiştir. Saldırının üzerinden bir ay gibi bir süre geçmeden bir çok ülkeden destek alan ABD, Sonsuz Özgürlük Harekatına başlamış, Taliban yönetimini devirmiş, terör örgütü El-Kaide'ye darbe indirmiştir. Bu hareket için bir çok yorumlar yapılırken Afganistan'ın konumu itibari ile kafalarda hep soru işaretleri kalmıştır. Ama herşeyden önemlisi yine bu olanların bedelini Afganistan ve Afganistan halkı ödemek zorunda kalmıştır.

Afganistan'ın doğal kaynakları ve bu kaynakların dağıtımı için en uygun güzergah olması, ayrıca eroin üretiminin dünya üzerindeki payının çok büyük olması Afganistan'ı bulunduğu duruma sürüklemiştir. Böyle bir cazibe ülkesi olan Afganistan'ın işgalini her daim düşündürür olmuştur. Aynı şekilde ABD'nin işgaliyle ABD'nin hedefinin terörizmle mücadele ve Taliban yönetimini devirmek olduğunu savunmak tam anlamıyla doğru olamayacaktır. Sonsuz Özgürlük Harekatı ile ABD kendince meşru yolla bu fırsata sahip olmuş, Batı ve İslam medeniyetleri arasında oluşacak çatışmalar riskini de göze almıştır. Böyle bir pozisyonda Türkiye her iki tarafı da ortak noktada buluşturmuş ve tüm ülkelere örnek teşkil etmiştir.

Sonsuz Özgürlük Harekatı'nın sonuçlanmasının ardından kurulan geçiş yönetimi ile Afganistan, UGYK, NATO ve bir çok yardım kuruluşları ile birlikte

yaralarını sarmaya başlamıştır. Katıldığı tüm toplantılarda yardım talebinde bulunan Karzai, bir çok ülkeden destek görmüş ve Afganistan için elinden geleni yapmıştır. Bunun da mükafatını seçimleri kazanarak alan Karzai yapılan seçimlerde tekrar Başkan seçilmiş ve görevini sürdürerek Afganistan'ı ileriye götürmeye devam etmiştir.

1991 yılından sonra Türkiye'nin Afganistan ile ilişkilerindeki olumlu gelişmeler görülmektedir ancak Afganistan'ın içinde bulunduğu içsavaş nedeniyle bütün bu ilişkiler sadece Kuzey Afganistan ile sınırlı kalmaktaydı. Fakat 2001 yılından sonra Türkiye'nin gerek sivil gerekse askeri yollarla yaptığı yardımlar ve bu yardımlarla etnik köken ayrımı yapmaksızın tüm Afgan halkına eşit bir tutum sergilemesi Afgan-Türk ilişkilerinin gelişmesi yönünde oldukça önemli olmuştur.

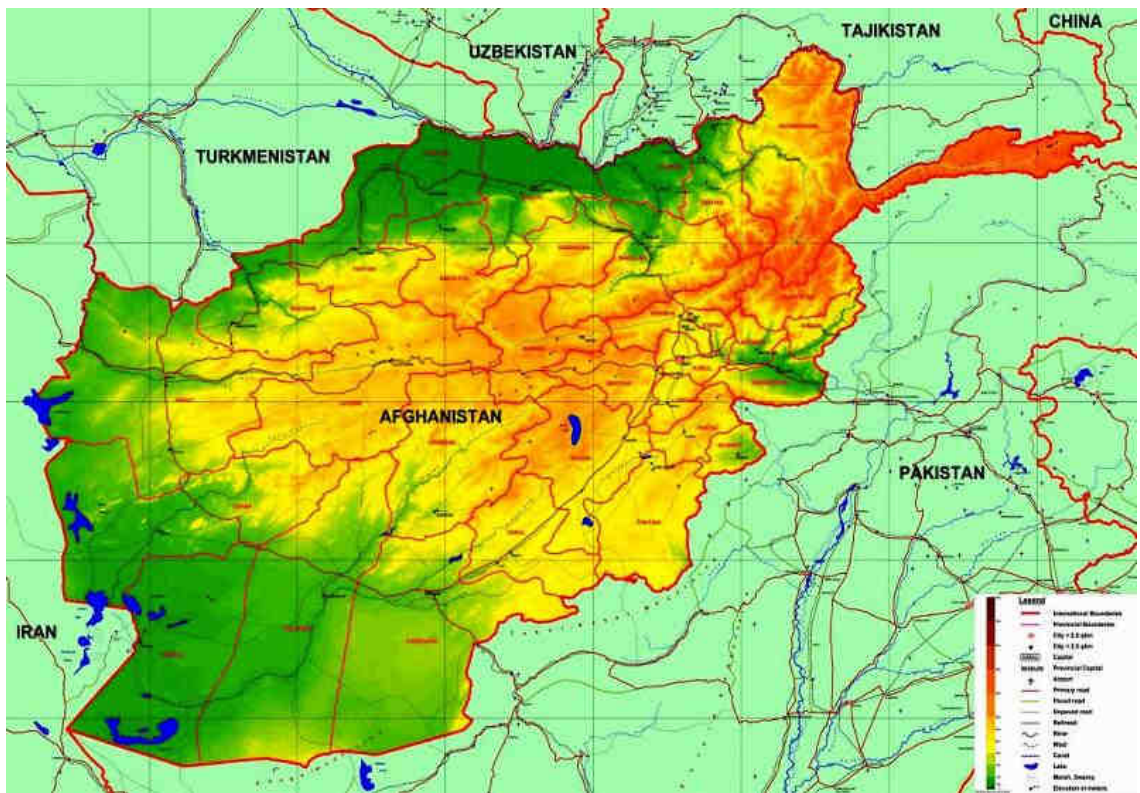
ABD, Afganistan işgalini terör örgütünü çökertmek amacının dışında Afganistan'ın konumundan da faydalanmak istemesi, tüm dünya gibi Türkiye tarafından da anlaşılmış ve Türkiye bu oyuna alet olmak istememiştir. Bunun en açık örneğini de Türkiye'nin asker sayısını arttırmak isteyen ABD'ye verilen olumsuz cevapla belli etmiştir. ABD Başkan yardımcısı Dick Cheney Mart 2008 tarihinde Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Türkiye'den Afganistan'da sıcak mücadele için asker talebinde bulunmuştur, ancak Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt Türkiye'nin kendi terörle mücadelesini sürdürdüğüne dikkat çekerek bu amaçla Afganistan'a asker gönderilmeyeceğini açık bir dille ortaya koymuştur.

Türkiye'nin sıcak savaş maksadıyla Afganistan'a asker göndermeyi net bir şekilde reddetmesi Afganistan tarafında Afgan-Türk ilişkilerinin gelecekte daha da gelişmesi bakımından oldukça olumlu etkiler yapmıştır.

Afganistan'ı yapılandırmak için kurulan UGYK'ta gönüllü olarak liderlik üstlenerek hem yardımseverliğini hem de tecrübelerini gösteren Türkiye böylece uluslararası platformda kendisini gösterme fırsatına da sahip olmuştur. Zor koşullar altında görevini yerine getiren Türkiye, bu görevi ikinci kez üstlenerek Afgan halkına her türlü yardımı yapmıştır. Bu görevde Türkiye'ye ABD tarafından vaadedilen parasal yardımlar yerine getirilmemesine rağmen Türkiye UGYK daki bu görevin üstesinden en iyi şekilde gelmiştir. Görevini tamamlamakta olan Türkiye tüm dünyaya gücünü ve başarısını göstererek Afgan halkının sevgi ve itimadını da kazanmıştır.

EKLER

EK-1 AFGANİSTAN HARİTASI³⁰⁰

³⁰⁰ http://www.nablusi.com/resim/data/media/343/afghanistan_haritas.jpg

United Nations

S/RES/1386 (2001)

Security Council

Distr.: General
20 December 2001

Resolution 1386 (2001)

**Adopted by the Security Council at its 4443rd meeting, on
20 December 2001**

The Security Council,

Reaffirming its previous resolutions on Afghanistan, in particular its resolutions 1378 (2001) of 14 November 2001 and 1383 (2001) of 6 December 2001,

Supporting international efforts to root out terrorism, in keeping with the Charter of the United Nations, and reaffirming also its resolutions 1368 (2001) of 12 September 2001 and 1373 (2001) of 28 September 2001,

Welcoming developments in Afghanistan that will allow for all Afghans to enjoy inalienable rights and freedom unfettered by oppression and terror,

Recognizing that the responsibility for providing security and law and order throughout the country resides with the Afghan themselves,

Reiterating its endorsement of the Agreement on provisional arrangements in Afghanistan pending the re-establishment of permanent government institutions, signed in Bonn on 5 December 2001 (S/2001/1154) (the Bonn Agreement),

Taking note of the request to the Security Council in Annex 1, paragraph 3, to the Bonn Agreement to consider authorizing the early deployment to Afghanistan of an international security force, as well as the briefing on 14 December 2001 by the Special Representative of the Secretary-General on his contacts with the Afghan authorities in which they welcome the deployment to Afghanistan of a United Nations-authorized international security force,

Taking note of the letter dated 19 December 2001 from Dr. Abdullah Abdullah to the President of the Security Council (S/2001/1223),

Welcoming the letter from the Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Secretary-General of 19 December 2001 (S/2001/1217), and *taking note* of the United Kingdom offer contained therein to take the lead in organizing and commanding an International Security Assistance Force,

01-70855 (E)

³⁰¹ <http://www.un.org/docs/scres/2001/sc2001.htm>

Stressing that all Afghan forces must adhere strictly to their obligations under human rights law, including respect for the rights of women, and under international humanitarian law,

Reaffirming its strong commitment to the sovereignty, independence, territorial integrity and national unity of Afghanistan,

Determining that the situation in Afghanistan still constitutes a threat to international peace and security,

Determined to ensure the full implementation of the mandate of the International Security Assistance Force, in consultation with the Afghan Interim Authority established by the Bonn Agreement,

Acting for these reasons under Chapter VII of the Charter of the United Nations,

1. *Authorizes*, as envisaged in Annex 1 to the Bonn Agreement, the establishment for 6 months of an International Security Assistance Force to assist the Afghan Interim Authority in the maintenance of security in Kabul and its surrounding areas, so that the Afghan Interim Authority as well as the personnel of the United Nations can operate in a secure environment;

2. *Calls upon* Member States to contribute personnel, equipment and other resources to the International Security Assistance Force, and invites those Member States to inform the leadership of the Force and the Secretary-General;

3. *Authorizes* the Member States participating in the International Security Assistance Force to take all necessary measures to fulfil its mandate;

4. *Calls upon* the International Security Assistance Force to work in close consultation with the Afghan Interim Authority in the implementation of the force mandate, as well as with the Special Representative of the Secretary-General;

5. *Calls upon* all Afghans to cooperate with the International Security Assistance Force and relevant international governmental and non-governmental organizations, and welcomes the commitment of the parties to the Bonn Agreement to do all within their means and influence to ensure security, including to ensure the safety, security and freedom of movement of all United Nations personnel and all other personnel of international governmental and non-governmental organizations deployed in Afghanistan;

6. *Takes note* of the pledge made by the Afghan parties to the Bonn Agreement in Annex 1 to that Agreement to withdraw all military units from Kabul, and calls upon them to implement this pledge in cooperation with the International Security Assistance Force;

7. *Encourages* neighbouring States and other Member States to provide to the International Security Assistance Force such necessary assistance as may be requested, including the provision of overflight clearances and transit;

8. *Stresses* that the expenses of the International Security Assistance Force will be borne by the participating Member States concerned, *requests* the Secretary-General to establish a trust fund through which contributions could be channelled to the Member States or operations concerned, and encourages Member States to contribute to such a fund;

United Nations

S/RES/1413 (2002)

Security Council

Distr.: General

23 May 2002

Resolution 1413 (2002)

**Adopted by the Security Council at its 4541st meeting,
on 23 May 2002**

The Security Council,

Reaffirming its previous resolutions on Afghanistan, in particular its resolution 1386 (2001) of 20 December 2001,

Reaffirming also its strong commitment to the sovereignty, independence, territorial integrity and national unity of Afghanistan,

Supporting international efforts to root out terrorism, in keeping with the Charter of the United Nations, and reaffirming also its resolutions 1368 (2001) of 12 September 2001 and 1373 (2001) of 28 September 2001,

Recognizing that the responsibility for providing security and law and order throughout the country resides with the Afghans themselves, and welcoming in this respect the cooperation of the Afghan Interim Authority with the International Security Assistance Force,

Expressing its appreciation to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland for taking the lead in organizing and commanding the International Security Assistance Force and recognizing with gratitude the contributions of many nations to the International Security Assistance Force,

Welcoming the letter from the Foreign Minister of Turkey to the Secretary-General of 7 May 2002 (S/2002/568), and taking note of Turkey's offer contained therein to assume the lead in commanding the International Security Assistance Force,

Recalling the letter dated 19 December 2001 from Dr. Abdullah Abdullah to the President of the Security Council (S/2001/1223),

Determining that the situation in Afghanistan still constitutes a threat to international peace and security,

Determined to ensure the full implementation of the mandate of the International Security Assistance Force, in consultation with the Afghan Interim Authority and its successors established by the Bonn Agreement,

Acting for these reasons under Chapter VII of the Charter of the United Nations,

02-39733 (E)

0239733

³⁰² <http://www.un.org/Docs/scres/2002/sc2002.htm>

1. *Decides* to extend the authorization, for a period of six months beyond 20 June 2002, of the International Security Assistance Force, as defined in resolution 1386 (2001);
 2. *Authorizes* the Member States participating in the International Security Assistance Force to take all necessary measures to fulfil the mandate of the International Security Assistance Force;
 3. *Calls upon* Member States to contribute personnel, equipment and other resources to the International Security Assistance Force, and to make contributions to the Trust Fund established pursuant to resolution 1386 (2001);
 4. *Requests* the leadership of the International Security Assistance Force to provide monthly reports on implementation of its mandate, through the Secretary-General;
 5. *Decides* to remain actively seized of the matter.
-

United Nations

S/RES/1444 (2002)

Security Council

Distr.: General
27 November 2002

Resolution 1444 (2002)

**Adopted by the Security Council at its 4651st meeting, on
27 November 2002**

The Security Council,

Reaffirming its previous resolutions on Afghanistan, in particular its resolutions 1386 (2001) of 20 December 2001 and 1413 (2002) of 23 May 2002,

Reaffirming also its strong commitment to the sovereignty, independence, territorial integrity and national unity of Afghanistan,

Supporting international efforts to root out terrorism, in keeping with the Charter of the United Nations, and reaffirming also its resolutions 1368 (2001) of 12 September 2001 and 1373 (2001) of 28 September 2001,

Recognizing that the responsibility for providing security and law and order throughout the country resides with the Afghans themselves, welcoming in this respect the efforts of the Afghan Transitional Authority to establish fully representative, professional and multi-ethnic army and police forces, and welcoming also the cooperation of the Afghan Transitional Authority with the International Security Assistance Force,

Expressing its appreciation to Turkey for taking over the lead from the United Kingdom in organizing and commanding the International Security Assistance Force from 20 June 2002, and recognizing with gratitude the contributions of many nations to the International Security Assistance Force,

Welcoming the joint letter from the Foreign Minister of Germany and the Foreign Minister of the Netherlands to the Secretary-General of 21 November 2002 (S/2002/1296, annex) expressing the willingness of Germany and the Netherlands to jointly assume from Turkey the lead in commanding the International Security Assistance Force, and anticipating offers in due course to succeed Germany and the Netherlands in leading that command,

Recalling the letter dated 19 December 2001 from Dr. Abdullah Abdullah to the President of the Security Council (S/2001/1223),

Determining that the situation in Afghanistan still constitutes a threat to international peace and security,

02-71391 (E)

0271391

³⁰³ <http://www.un.org/Docs/scres/2002/sc2002.htm>

Determined to ensure the full implementation of the mandate of the International Security Assistance Force, in consultation with the Afghan Transitional Authority and its successors established by the Bonn Agreement,

Acting for these reasons under Chapter VII of the Charter of the United Nations,

1. *Decides* to extend the authorization, for a period of one year beyond 20 December 2002, of the International Security Assistance Force, as defined in resolution 1386 (2001);

2. *Authorizes* the Member States participating in the International Security Assistance Force to take all necessary measures to fulfil the mandate of the International Security Assistance Force;

3. *Calls upon* Member States to contribute personnel, equipment and other resources to the International Security Assistance Force, and to make contributions to the Trust Fund established pursuant to resolution 1386 (2001);

4. *Requests* the leadership of the International Security Assistance Force to provide quarterly reports on implementation of its mandate, through the Secretary-General;

5. *Decides* to remain seized of the matter.

United Nations

S/RES/1510 (2003)

Security Council

Distr.: General
13 October 2003

Resolution 1510 (2003)

**Adopted by the Security Council at its 4840th meeting,
on 13 October 2003**

The Security Council,

Reaffirming its previous resolutions on Afghanistan, in particular its resolutions 1386 (2001) of 20 December 2001, 1413 (2002) of 23 May 2002 and 1444 (2002) of 27 November 2002,

Reaffirming also its strong commitment to the sovereignty, independence, territorial integrity and national unity of Afghanistan,

Reaffirming also its resolutions 1368 (2001) of 12 September 2001 and 1373 (2001) of 28 September 2001 and reiterating its support for international efforts to root out terrorism in accordance with the Charter of the United Nations,

Recognizing that the responsibility for providing security and law and order throughout the country resides with the Afghans themselves and *welcoming* the continuing cooperation of the Afghan Transitional Authority with the International Security Assistance Force,

Reaffirming the importance of the Bonn Agreement and recalling in particular its annex 1 which, *inter alia*, provides for the progressive expansion of the International Security Assistance Force to other urban centres and other areas beyond Kabul,

Stressing also the importance of extending central government authority to all parts of Afghanistan, of comprehensive disarmament, demobilization and reintegration of all armed factions, and of security sector reform including reconstitution of the new Afghan National Army and Police,

Recognizing the constraints upon the full implementation of the Bonn Agreement resulting from concerns about the security situation in parts of Afghanistan,

Noting the letter dated 10 October 2003 from the Minister for Foreign Affairs of Afghanistan (S/2003/986, annex) requesting the assistance of the International Security Assistance Force outside Kabul,

Noting the letter dated 6 October 2003 from the Secretary-General of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) to the Secretary-General (S/2003/970)

03-55555 (E)

³⁰⁴ http://www.un.org/Docs/sc/unsc_resolutions03.html

regarding a possible expansion of the mission of the International Security Assistance Force,

Determining that the situation in Afghanistan still constitutes a threat to international peace and security,

Determined to ensure the full implementation of the mandate of the International Security Assistance Force, in consultation with the Afghan Transitional Authority and its successors,

Acting for these reasons under Chapter VII of the Charter of the United Nations,

1. *Authorizes* expansion of the mandate of the International Security Assistance Force to allow it, as resources permit, to support the Afghan Transitional Authority and its successors in the maintenance of security in areas of Afghanistan outside of Kabul and its environs, so that the Afghan Authorities as well as the personnel of the United Nations and other international civilian personnel engaged, in particular, in reconstruction and humanitarian efforts, can operate in a secure environment, and to provide security assistance for the performance of other tasks in support of the Bonn Agreement;

2. *Calls upon* the International Security Assistance Force to continue to work in close consultation with the Afghan Transitional Authority and its successors and the Special Representative of the Secretary-General as well as with the Operation Enduring Freedom Coalition in the implementation of the force mandate, and to report to the Security Council on the implementation of the measures set out in paragraph 1;

3. *Decides also* to extend the authorization of the International Security Assistance Force, as defined in resolution 1386 (2001) and this resolution, for a period of twelve months;

4. *Authorizes* the Member States participating in the International Security Assistance Force to take all necessary measures to fulfil its mandate;

5. *Requests* the leadership of the International Security Assistance Force to provide quarterly reports on the implementation of its mandate to the Security Council through the Secretary-General;

6. *Decides* to remain actively seized of the matter.

KAYNAKÇA

Kitap, Dergi ve Makaleler;

ADEMEK, Lüduvig, **Afganistan'ın Siyasi İlişkilerin Tarihi (Amir Abdurrahman'dan İstiklala Kadar)**, Çeviren, Ali Muhammed Zahma, Kabil, Bongah İntişarat Meyvend Yayınları, 1971.

AKAR, Atilla, **Kıyamet Komplosu Küresel Kaosun Kriptoları**, 3. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2004.

AKINER, Nurdan, **Düşman Değiliz, 11 Eylül'ün Ardından Amerikan Milliyetçiliği**, İstanbul, Karakutu Yayınları, 2004.

AKKURT, Mehmet, **Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.

ANDİCAN, A. Ahat, **Cedidizm'den Bağımsızlığa Harişte Türkistan Mücadelesi**, İstanbul, Emre Yayınları, 2003.

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt 1, (1914-1980)**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991.

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt 1-2 (1914-1995)**, İstanbul, Alkım Yayınları, 2005.

ATAÖV, Türkkaya, **Günümüz Küreselleşmesi ve Farklı Bir Seçenek Önerisi, Cumhuriyet ve Küreselleşme**, Ankara, Kültür Bak. Yay, 2002.

ATAYİ, Muhammed İbrahim, **Afganistan'ın Tarihinde Bakış**, Kabil, Bungah İntişarat Meyvend Yayınları, 2005.

BEAT, Maria, "Türk-Rus İlişkileri 1991-2001", **Stratejk Analiz**, Cilt:2, Sayı:19, ASAM yayınları, Ankara, Kasım 2001, s. 119.

BEG, Rauf, **Adı Afganistan'dı Talibanların Eline Nasıl Düştü?**, İstanbul, Turan Kültür Vakfı Yayınları, 2001.

BİLBİLİK, Erol, **İç Yüzü Perde ve Arkasıyla NATO-İstanbul Zirvesi ve Geniş Ortadoğu Stratejisi**, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2004.

BİLGÜ, İ. ve SARAY, M., **“Afganistan”**, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 1, Diyanet , İstanbul, Vakfı Yayınları, 1998, s. 410.

BOZKURT, Enver, **Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı**, Nobel Yayıncılık.

BURGET, Fazıl Ahmet, **“Afganistan'da Karzai Yönetiminin Üç Temel Çıkmazı”**, **Stratejik Analiz**, ASAM Yayınları, Cilt:2 Sayı:23 Mart 2002, s. 71.

CARROLL, Rory, **“Border Chaos After Refugee Surge”**, The Guardian, 20 Ekim 2001.

COLL, Stio, **Hayaletler Savaşı**, Çev. Muhammed İshak, Kabil, Bungah İntişarati Meyvend Yayınları, 2003.

DAVUTOĞLU, Ahmet, **Küresel Bunalım**, 6. Baskı, İstanbul, Küre Yayınları, 2004.

DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik**, İstanbul, Küre Yayınları, Eylül 2002.

DEMİREL, Emin, **Taliban, El-Kaide-Ladin ve Paylaşılamayan Ülke Afganistan**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2002.

DEMİRER, Temel, Çevikaslan, Salih, “11 Eylül Dönemeci ve YDD Terörü”, **11 Eylül'den Afganistan'a ABD İmparatorluğu**, Derleyen Mustafa Erdem Sakınç, Ankara, Ütopya Yayınları, 2004, s. 93-94.

DEVLETABADİ, Besir Ahmed, **Afganistan'ın Tanıtımı**, Tehran, M. İbrahim Şeriatî Yayınları, 2003.

ERHAN, Çağrı, “Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Güvenlik Algılamaları”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ed.: Refet Yinanç ve Hasan Taşdemir, Ankara, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., 2002, s. 56-57.

EROL, Mehmet Seyfettin, Fırsatlar Zorluklar İkileminde Türkiye-Afganistan İlişkilerinde Yeni Bir Dönem, **Stratejik Analiz**, Cilt:2, Sayı:23, Ankara, ASAM Yayınları, Mart, 2002, s. 81.

EROL, Mehmet Seyfettin, ve Burget, F. Ahmet, Afganistan’da ‘Karzai’ ve ‘Diğerleri’: Yeni Bir Mücadeleye Doğru Yeni Oluşumlar”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 30, Avrasya Bir Vakfı, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınevi, Ankara, Ekim 2002, s. 51.

EROL, Mehmet Seyfettin, “11 Eylül: Türk Politikasında Mecra Arayışları ve Orta Asya-Kafkasya Boyutu”, **Avrasya Dosyası**, Sayı:1 Cilt:10-11, 2004, s. 34.

EROL, Mehmet Seyfettin, “Afganistan Sorunundaki Kilit Güç: Afganistan İslâm Devleti Askeri Konseyi Nam-ı Diğer Kuzey İttifakı” **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 18, Avrasya Bir Vakfı, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınevi, Ankara, Ekim 2001, s. 36.

EROL, Mehmet Seyfettin, “Afganistan: Yeni Küresel Güç Mücadelesindeki Birinci Adres”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 19, Avrasya Bir Vakfı, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınevi, Ankara, Kasım 2001, s. 35-36.

EROL, Mehmet Seyfettin, Afganistan Özbekleri, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 7, Sayı: 3, Ankara, ASAM Yayınları, 2001, s. 133.

EROL, Mehmet Seyfettin, ve TUNÇ, Çiğdem, “11 Eylül Sonrası ABD’nin Küresel Güç Mücadelesinde Orta Asya”, **Avrasya Dosyası Küresel Değerlendirme Özel**, Ankara, ASAM Yayınları, Cilt 9, 2003, s. 12.

ERTAN, Fikret, **Amerika’nın Dönüşümü**, İstanbul, Kızılelma Yayıncılık, 2003.

GÖZAN, Ramazan, **Uluslararası İlişkiler Sonrası Çoğulculuk, Küreselleşme ve 11 Eylül**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004.

GÜNAY, Bekir, “Terörden Arındırılmış Bir Dünya mı Terörist (Trös)leşe Güçler mi?”, **Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü**, Ed.: Orhan Gökçe, Uğur Demiray, Konya, Çizgi Kitapevi, 2004.

GÜNDÜZ Süleyman, “Taliban-Ladin ve Amerika Kışkacında, Afganistan”, Afganistan, **Taliban ve Ladin**, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2001.

HAKCU, Miraka, **Afganistan ve Dış Müdahaleleri**, Kabil, Bungah İntişarati Mevend, 2005.

HOODBHOY, Pervez, “İslamabad’dan Bakış”, **11 Eylül’den Afganistan’a ABD İmparatorluğu**, Der.: Mustafa Erdem Sakınç, Ütopya Yayınevi, Ankara 2004.

İLBEĞİ, Hamza, **Terörizm ve Terörizmin Önlenmesine Yönelik Uluslararası Gelişmeler**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocailimler Entitüsü, Kocaeli, 2002.

KALFA, Serdar, **11 Eylül Öncesi Afganistan**, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, KTÜ-SBE, Trabzon, 2002.

KARACA, Kutay, “Çin Halk Cumhuriyetinin Yeni Güvenlik Kavramı, Şanghay İş Birliği Örgütü ve Türkiye’nin Bölgedeki Örgütlenmeye Bakışı”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Şubat 2004.

KARAGÜL, İbrahim, “Sorun Amerika’nın İslam’la Savaşımı”, **Afganistan Taliban ve Ladin**, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2001.

KARAGÜL, İbrahim, **Hıristiyan Siyonistler – Kutsal Savaş ve İslam Dünyası Yüzyıllık Kuşatma**, İstanbul , Fide Yayınları, 2005.

KIŞLALI, M. Ali, **Afganistanda Yeni Dönem**, Radikal Gazetesi, 04 Aralık 2002.

KOCAOĞLU, Timur, **Afganistan Ulusal Sorunun Uluslararası Boyutları, Afganistan Üzerine Araştırmalar**, Ali Ahmetbeyoğlu (der.), Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., İstanbul, Mart 2003.

KORU, Fehmi, **11 Eylül O Kader Sabahı, İstanbul**, Timaş Yayınları, 3. Baskı, 2002.

KUNDİ, Mansoor Faiza Mir, Afganistanda Sona Ermeyen Savaş, **Afganistan Üzerinde Araştırmalar**, Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul,Tatav Yayınları, 2002.

MUHAKKİK, Abdulğaffar, **Taliban ve Siyaset-yi Cehani**, Tehran, M. İbrahim Şeriheti Yayınları, 1999.

MÜJDE, Vehid, **Afganistan ve Taliban Beş Senelik İktidarı**, Kabil, Bungah İntişarati Meyvend Yayınları, 2002.

OĞUZ, Esedullah, **Afganistan**, Cep Kitapları A.Ş., İstanbul, 1998.

OĞUZ, Esedullah, **Hedef Ülke Afganistan**, . İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2001.

ORAN, Baskın, “Küreselleşme Ekseninde Türkiye 1990-2001”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular**, Belgeler Yorumlar Cilt 2: 1980-2001, Ed.: Baskın Oran, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

ÖRGÜN, Faruk, **Küresel Terör**, İstanbul, Okumuş Adam Yayıncılık ve Eğitim Hizmetleri, 2001.

ÖZCAN, Mustafa, “Büyük Oyun II: Taliban Sonrası Afganistan”, **Afganistan Üzerine Araştırmalar**, Ali Ahmetbeyoğlu (der.), Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., İstanbul, Kasım 2002, s. 361.

ÖZDAĞ, Ümit “Terörizm, Küresel Güvenlik ve Türkiye”, **Stratejik Analiz**, Cilt: 2 Sayı: 19, ASAM Yayınları, Ankara, Kasım 2001, s. 11.

PİLGER, John, “İyi Teröristlerin Yalancı Zaferi”, The Mirror, Kasım 2001, **11 Eylül’den Afganistan’a ABD İmparatorluğu**, Der.: Mustafa Erdem Sakınç, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2004.

RAŞİD, Ahmed, **Taliban, İslamiyet, Petrol, ve Orta Asya’da Yeni Büyük Oyun**, İstanbul, Everest ve Mozaika Yayınları, 2002.

ROY, Arundhati, “**Savaş Barıştır**”, **ABD, Terör ve İslam, 11 Eylül Üzerine**, Der.: Ahmet Demirhan, Ankara, Vadi Yayınları, 2001.

ROY, Oliver, “**Why War is Going on in Afghanistan?**”, Perceptions, Vol.5, No:4 2000.

ROY, Olivier, **Afganistan’da Direniş ve İslam**, İstanbul, Yöneliş Yayınları, 1990.

SARAY, Mehmet, **Afganistan ve Türkler**, 3. Baskı, Ankara, Avrasya Bir Vakfı, Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2002.

SARAY, Mehmet, **Dünden Bugüne Afganistan**, İstanbul, Boğaziçi yayınları, 1981.

SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşımız'da Türk-Afgan İlişkileri**, İstanbul, Kaynak Yayınları, Birinci Basım, 2002.

SCOWEN, Peter, **Haydut Millet Dünyanın Bilmediği Amerika**, Çev.:Atilla Berkeoğlu, İstanbul, Truva Yayınları, 2004.

SEVER, Metin, Şiddet ile Demokrasi Arasındaki Dünya, **Düşmanını Arayan Savaş**, İstanbul, Everest Yay., 2001.

SOSYAL, İsmail, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, (1920-1945), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.

TAŞDEMİR, Fatma, “Taliban Bağlamında Bölgesel ve Küresel Güvenlik Sorunları Üzerinde Bir Değerlendirme“, Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir (Ed.), **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2002.

TELLAL, Erel, “SSCB’yle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar** Cilt 2: 1980-2001, Ed.; Baskın Oran, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

TENİN, Zahir , **Afganistan 20. Asrın İçinde**, İkinci baskı, Tehran, M. İbrahim Şeriheti, Yayınları, 2006.

ÜLGER, İrfan Kaya, **Taliban: Afganistan’da Pax American’ın İslamcı Militanı**, Avrasya Dosyası, Cilt: 4 Sayı:3,4, Ekim, 1999, s. 100-103.

ÜLKÜ, İrfan, **Orta Asya Moskova’ya İslam Arasında**, İstanbul, Kum Saati Yayıncılık, 2002.

VELVALICI, Asadullah, **Garayışı İslami Der Afganistan**, Endişe Dergisi, sayı:11, Mezar-ı Şerif, Eylül, 1995, s. 29.

YAVUZ, Selim, **Afganistan ve Dostum**, Ankara, Hiler Yayınları, 2004.

İnternet, Gazete ve Diğer Yayınlar;

www.diplomatikgozlem.com.

www.superonline.com/haber/haberler/0,1082,59825_html,02.08.2002.

www.kho.edu.tr/yayinlar/btym/haftalikbasbultenleri/basinozetleri/2002/2529martdis.htm,22.03.2002.

www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2002/07/22.07.2002.htm,22.07.2002.

www.diplomatikgozlem.com/turkish/afganistan/20020420_02.html.

www.kho.edu.tr/yayinlar/btym/haftalikbasbultenleri/basinozetleri/2002/2529martdis.htm,22.03.2002.

www.ntvmsnbc.com/news/164722.asp.

www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/ci/08.htm#1.

www.ntvmsnbc.com/news/137922.asp,28.02.2002.

www.geocities.com/muslim_tr/savas_yeni_basliyor_ik.htm.

www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/donem21/yil4/bas/b078m.htm.

www.zaman.com.tr/2002/05/06/dis/h5.htm.

www.kumkale.net/15haziran2.html,14.06.2002.

www.tsk.mil.tr/4_ULUSLARARASI_ILISKILER/4_1_Afganistan_Uluslararası_Guvenlik_Yardim_Kuvveti/konular/Turkiyenin_UGYK_Harekatina_Katkilari.htm.

www.kanadainfo.com/NewsDet.asp?NewsID=1168.

www.tsk.mil.tr/genelkurmay/bashalk/isaf_int/isaf_ana_tr.htm.

www.kumkale.net./15haziran2.html,14.06.2002.

www.ntmsnbs.com/news/193345.asp,19.12.2002.

www.ntvmsnbc.com/news/200590.asp07.02.2003.

www.tsk.mil.tr/4_ULUSLARARASI_ILISKILER/4_6_Turkiyenin_Barisi_Destekleme_Harekatina_Katkilari/konular/Afganistanda_icra_edilen_faaliyetler.html.

www.tsk.mil.tr/genelkurmay/bashalk/isaf_int/isaf_ana_tr.htm.

www.kumkale.net./15haziran2.html,14.06.2002.

www.nato.int/docu/review/2006/issue1/turkish/art2.html.

Avrupa Birliğinin Orta Asya Politikası,

www.tusam.net/makaleler.asp?id=69&sayfa=15 (13.02.2006).

tr.wikipedia.org/wiki/Usame_bin_Ladin, Usama Bin Ladin.

Hedefteki Adam: Usame bin Ladin,

www.hurriyetim.com.tr/dosya/abd_operasyon/ladin.asp, 19 Haziran 2003.

“Usame bin Ladin”, www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=2489, 20 Haziran 2003.

POLAT, Mehmet, Dünyayı sarsan gün; 11 Eylül 2001, www.anafikir.com/dunyayi-sarsan-gun-11-eylul-2001/

www.un.org/news/press/docs/2001/afg152.doc.htm (12.12.2005).

www.un.org.tr/doc_pdf/chart_turkce.pdf (23.01.2006).

www.un.org/docs/scres/2001/sc2001.htm

www.un.org/Docs/scres/2002/sc2002.htm

www.un.org/Docs/scres/2002/sc2002.htm

www.un.org/Docs/sc/unsc_resolutions03.html

http://www.nablusi.com/resim/data/media/343/afganistan_haritas.jpg

www.kho.edu.tr (20.11.2005).

www.un.org.tr/doc_pdf/chart_turkce.pdf (23.01.2006).

Etyen Mahçupyan, “Küresel Terör ve Batı”,

<http://www.zaman.com.tr/?bl=yazarlar&trh=20051003&hn=215469> (13.02.2006).

<http://www.biglook.com/usa/liderler.html> (13.02.2006).

ABD ve İngiltere Afganistan Civarına 50 Binden Fazla Asker Yığdı,

<http://www.biglook.com/war/5.asp> (13.02.006).

Dakika Dakika Operasyon, <http://www.biglook.com/war/6.asp> (13.02.2006).

Operasyon İle İlgili Liderlerin İlk Açıklamaları, <http://www.biglook.com/war/7.asp>

(13.02.2006).

www.diplomatikgozlem.com/turkish/afganistan/20020430_02.html.

www.biglook.com/usa/liderler.htm (13.02.2006).

www.ntvmsnbc.com/news/107933.asp?cp1=1, 20.09.2001.

www.afghan-web.com/politics/storage/election_law.pdf (12.12.2005).

www.tsk.mil.tr, (12.10. 2004).

www.disisleri.gov.tr/mfa_tr/printerfrindly/printerfrindly.aspx.

CAN, Yücel, “11 Eylül 2001’de Dünya Ticaret Merkezine Düzenlenen Terör Saldırılarına İlişkin Ulusal Basında Çıkan Köşe Yazılarının İçerik Analizi”, www.sdergi.hacettepe.edu.tr/yucelcan.htm (15.02.2006).

Amberin ZAMAN, “Turkey expands military options”, **Los Angeles Times**, 11 Ekim 2001.

TURGUT Serdar, “Amerika’da Yaşananlar”, Hürriyet Gazetesi.

Sami Kohen, Onurlu Ama Zor Misyon, Milliyet Gazetesi, 26 Kasım 2002.

TBMM Başkanlığının 12/11/2001 tarihli ve KAN.KAR.MD.A.01.0.GNS.0.10.00.02-7/5050-12104/28860 sayılı yazısı.

TBMM Başbakanlığın 15/11/2001 tarihli ve B.02.0.KKG.0.12/106-586-4/5329 sayılı yazısı.

CARROLL, Rory, “Border Chaos After refugee Surge”, **The Guardian**, 20 Ekim 2001.

WHITE ,Michael – WARD, Lucy, “Labor rebels step up coming”, **The Guardian**, 23 Ekim 2001.

Ankara Büyük Elçiliği, **Afganistan’a Bakış**, Özel Sayı,2006, Ankara.

TİKA, **Afganistanın Yeniden İmarı,Proje ve Faaliyetlerimiz**, www.tika.gov.tr
(5.12.2005).

Afganistan Büyükelçiliği, **Afganistan’a Bakış**, Sayı: 1, Ankara, Ocak 2006. S. 26.

Afganistan Büyükelçiliği, **Afganistan’a Bakış**, Sayı: 3, Ankara, Eylül 2006. S. 16.

“Mehmetçik Afganistan’dan Başarıyla Döndü”, **Ayyıldız Gazetesi**, Sayı:10,
(Temmuz-Ağustos), 2005, s.1.

T.C. Sağlık Bakanlığı, **Afganistan Sağlık Alanında İş Birliği Faaliyetleri**, Ankara,
2008.

AP, “Karzai'nin Afganistan Başkanlık Seçimlerinin Resmi Galibi Olduğu İlan
Edildi”, Associated Press Haber Ajansı, 4 Kasım 2004.

AP, “Afganistan'da Taliban Sonrası İlk Parlamento Seçimi 18 Eylül'de”, Associated
Press Haber .

ÖZET

Sovyetler'in işgalinden kurtulan Afganistan, Soğuk Savaş'ın ardından, yeniden yapılanma sürecine girememiş, iç savaşla, Taliban dönemiyle daha sonra da ABD'nin işgaliyle, hiç ara vermeden sıkıntılara göğüs germek zorunda kalmıştır. Afganistan için "Özgürlük Harekatı" adı verilen işgalden sonra Afganistan yaralarını sarmaya başlamış, yılların verdiği izi silmeye ancak bu dönemden sonra başlayabilmiştir.

Afganistan, yıllar boyunca bulunduğu konumun bedelini ödemek zorunda kalmış, kendini medeniyetler çatışması içinde bulmuştur. Komünizmin çöküşünden sonra sömürgeci Batı ülkelerinin gözdesi haline gelen Afganistan, yine hesaplar ülkesi olmuştur. Daha önce Komünizm'i düşman bilen Batı dünyası komünizmin çökmesinden sonra kendine İslam dünyasını düşman olarak görmeye başlamıştır. Ama Afganistan Sonsuz Özgürlük Harekatı'ndan sonra uluslararası toplumun yardımları ile bu sefer kendini ileriye götürmeye başlamıştır. Bu dönemde Afganistan'da istikrarın sağlanması ve geçici yönetime yardımcı olmak için kurulan UGYK, Afganistan'ın yaralarını sarmak için yardımcı olmuştur. Altı aylık dönemlerle liderlik sistemi ile yönetilen UGYK liderliğini Türkiye iki kez yapmış ve bunu da başarı ile yürütmüştür. Türkiye gerek UGYK liderliğinde TSK ile gerekse TİKA ile yapılan yardımlar Afganistan halkının refaha ve daha ileri seviye yaşam standartlarına kavuşmasını sağlamıştır.

Sonuç olarak bu tez, 1991 yılından günümüze Afganistan'da yaşanan iç savaşlar döneminden ve bu dönemde ortaya çıkan Taliban yönetiminden, 11 Eylül saldırısı ve bu saldırı sonrası Afganistan üzerinde yapılan hesaplardan ve daha sonrasında Afganistan'ın yapılanmasından ve tüm bu süreçlerde Türkiye ile olan ilişkilerinden bahsetmektedir.

ABSTRACT

Afghanistan, being saved from occupation of Soviet Union, following the Cold War, couldn't initiate its restructuring process and then due to the civil war and Taliban period and later due to the occupation of USA, had to fight perpetually against many difficulties. Following the occupation called "Operation of Liberty" for Afghanistan, Afghanistan started to cure itself and can start to reset all damages occurred during these years just after this period.

Unfortunately, Afghanistan had to compensate its location for years and was in the middle of a conflict of civilizations. After the fall of communism, Afghanistan being the favorite of colonialist western countries was became again the country of benefits. Western world being against communism, after the end of communism, now was against Muslim world. But Afghanistan after endless Operation of Liberty, through international aids have started to grow.

At this period, UGYK incorporated to ensure stability in Afghanistan and to help temporary government, helped Afghanistan to cure itself. Turkey was leader of UGYK twice governed by leadership system composing of 6 months periods and handled this charge successfully. Turkey either its UGYK leadership and aids made through TIKA, has brought prosperity and higher living standards to the people of Afghanistan.

Consequently this dissertation is mentioning civil wars period happened in Afghanistan from 1991 to present and the Taliban government, September 11 and objects about Afghanistan after this attack and restructuring of Afghanistan and its relationship with Turkey during this period.

